

ČLOVEK BREZ KRINKE

ROMAN — FRANCE BEVK

Te vrstice niso dnevnik. Zapiski so — imenujete pa jih lahko kakorkoli že. Morda nastane iz njih roman, a ne zavedam se, da ga pišem. Dnevnika pa nikoli nisem pisal. Ne le iz prirojene lenobe, zaradi katere pogosto nisem odgovarjal niti na najnavadnejša pisma, ampak zato, ker nisem nikoli hotel dajati računov o svojem življenju. Saj bi tudi ne bil znal brati samega sebe. Koliko pa je ljudi, ki to znajo? In tudi toliko poguma nisem imel, da bi bil brezpogojno odkrit. Čemu bi lagal samemu sebi?

Dà, znano mi je, nekateri — in teh je večina — pišejo dnevnike, da z njimi zakrijejo svoj pravi obraz. Ljudje radi nosijo krinko. Še mrličem ne prizanesejo in skrbno sežgejo njihova pisma. Brez dvoma bodo sežgali tudi moja, kolikor jim bodo prišla v roké. Ne zato, da bi izbrišali nekatere madeže iz mojega življenja, ampak da bi me zatajili. Miklavž Hladnik — kdo pa je to? Mi ga nismo poznali.

Ne, tega jim ne bom mogel ubraniti. Pa saj mi je slednjič tudi vseeno. Niti za to mi ni, da bi se po moji smrti ohranili ti zapiski. Lahko jih sežgete, če že prej tega sam ne bom storil. Zlasti nočem, da bi jih brala moja žena. Ali pa njena mati. Ne, ne bojim se ju, saj nisem spačil njuni podobi — vsaj hoté ne — a vem, da me ne bi razumeli. Še v grobu bi mi ne bilo ljubo, če bi me oskrnil njun posmeh. Hotel bi, da jih bere kdo, ki me je ljubil. Moja mati, če ne bi bila že mrtva, da bi me videla takega, kakršnega sem se sam videl. In morda še dva človeka, ki še živita ...

Nikakor se nočem hoté opravičevati. Ne. A tudi nočem kogar si bodi obtoževati. Še manj. Ne trdim, da v tem trenutku ne čutim sovraštva. Včasih se mi trga ko žrebec, da ga moram z vso silo tiščati za uzdo. Toda ob zavesti, da bom moral kmalu umreti — to čutim — je tudi sovraštvo ničevno.

Smrt! Človek se polagoma privadi na to misel. Z zadnjimi dogodki mojega življenja vred mi je ona marsikaj odkrila, kar bi mi bilo sicer za vedno zastrto. Prvič sem pogledal vase in odprl knjigo svojega življenja. Tu, krinka, ki sem si jo strgal z obraza in leži pred menoj. Opazujem se v zrcalu. Za človeka, ki nikoli ni grebel za globokimi vzroki svojega nehanja, so to težko umljive pismenke. Ali ni za človeka, ki stoji na robu svojega življenja, nekoliko prepozno, da bi se jih učil brati?

V nočnih razmišljanjih se poteze lastnega bistva najbolj razodenejo, čeprav kakor rahle sanje, ki se že z jutrom razpršijo. Pod peresom se

šele razvrstijo, da jih je mogoče pregledati. Beseda jih uklene. Živijo. In slednjič: moja podoba, luč in sence. Ne sramujem se je. Čemu? Zakaj bi smreki očitali, da je smreka? Čemu bi očitali življenju, da je bilo življenje?

I

To se je prav za prav zgodilo včeraj... Saj sem že večkrat živo občutil svojo samoto, ki mi je ljuba, hkrati grenka, a najhujše jo občutim v deževnih dneh. Kdo bi se mi bil upal kedaj prerokovati, da bom ko jetičen študent po cele dneve prečepel v podstrešnici? Saj bi mu še v sanjah ne bil verjel.

Široko okno gleda na polje, na reko in na goré. Vila moje žene, v kateri stanujem — dasi se to čudno sliši — stoji na robu mesta. Hiše so nekje daleč za hrbtom, za hrbtom tudi šum ulic. To mi je naposled po godu. Tiste skupine kmečkih poslopij, ki stoje raztresene po poljih in po gričih, me le pomirjajo.

Poletje se je nenadoma izprevrгло v deževje. V zraku visi nekaj jesenskega. Listje se sveti temnozeleno, nalivi so izprali vonje, zdaj diši le po vlagi. Prej nisem nikoli pogrešal niti vonjev niti barv. Priroda mi je bila nekam tuja.

Ti oblačni dnevi — saj je morda še upanje, da posije solnce — leže na meni ko môra. Čutim, kakor da se mi je zgostila kri. Že več dni narahlo pokašljujem. Kadar izpljunem, se bojim pogledati v robec. Prikrivam ga pred domačimi, umazanega vržem vstran. In se bojim pogledati v zrcalo, ki visi nad umivalnikom. Obraz bled, skoraj sinjkast, oči so mi postale velike. Svetli lasje se zde predolgi za mojo glavo. Videz človeka, ki se je zanemaril.

Nad vsem tem skomizgujem z rameni. Saj se ne kažem ljudem. Vsaj ne rad. Poleg tega mi lezejo ramena vkup, zdi se, da me samo še volja drži po koncu. Pa to ni glavno. Odločuje vendarle neki prezir do ljudi. Izvzamem edino inženjerja Merlaka, ki je moj prijatelj. In brata, četudi ga še pred nedavnim nisem mogel. K meni ne prihaja nihče. Tu pa tam le služkinja. In pa sin, ki je še otrok. Saj nočem, da bi vdirali v moj svet, četudi posegam jaz v svojih mislih v njihovega.

Ta moj mali svet — podstrešnica z nizkimi in poševnimi stenami kakor kak rudninski lik — se mi je skoraj priljubil. Pri človeku, ki se je po več mesecih ječe preselil vanj, to ne more biti čudno. Ne, prvi občutki so bili grenki, a sem jih že prebolel.

Pred menoj na mizi leže tri italijanske pravne knjige. In nekaj zvezkov poljudne znanosti. Prebiram jih včasih iz dolgega časa. Polagoma,

prav polagoma se razgledujem v novem življenju. Nekam tuje mi je. Priznam, da sem bil v prejšnjih letih mnogo pozabil in še več zanemaril.

V tem skromnem zadovoljstvu, ki meji že na trpinčenje samega sebe, ne smem pomisliti, da je v tej hiši še deset sob in da je vsaka boljša od moje. In da v eni izmed njih spi moja žena. Poleg njene stoji moja prazna postelja. Neko podmolčko začudenje nad tem je močnejše ko jeza. In vendar se ničemur več ne čudim.

Še vedno mislmi nanjo. Dà, četudi ne več z istimi občutki, kakor med pomladjo in poletjem. Takrat sem celó iskal poti do nje. V ta namen sem se posluževal otroka, ki je prav tako moj kakor njen, čeprav bi to najrajši zatajil. Ne, saj mi sina ni bilo treba klicati v mojo bližino, to lahko vsi vedó. On je edini pri hiši, ki je malce navezan name. Z ljubeznijo? Ne vem. Morda le iz radovednosti, kaj počnem vse dni v podstrešnici. Stvar, ki zanima vsakega zdravega otroka.

Umljivo je, da mi ga oddaljujejo, kolikor je mogoče. „Bog, če se naleze bolezní!“ K temu so jih gnali tudi drugi, globlji vzroki, a nikoli niso imeli poguma, da bi jih priznali. Ne, s tem nikakor ne obtožujem svoje žene. Lidija, kolikor sem opazil, mu nikoli ni branila k meni. To nasprotje z njenim ostalim vedenjem mi je uganka, ki je nikoli nisem mogel razrešiti. Toda otrok ne sme ostajati predolgo pri meni, ne sme me poljubljati. Ne, ne, saj mi je bilo vedno zoprno tisto opičje ljubkovanje otrok.

Včeraj, ko sem z muko pisal prve vrstice, je bil pri meni. O, zdaj že dolgo ni več orodje v mojih rokah. Njegova bližina mi je ljuba ko tiktakanje ure, ki oživlja prostor. To ne moti moje samote. Vsi so bili odšli z doma, ostal je le on s služkinjo. Ko sem ga zaslišal na stopnicah, sem se prijetno vznemiril. Ali sme ostati pri meni, saj bo čisto tih? Prošnje mu nikoli nisem odrekel. Iz navade sva govorila šepetaje, kakor da delava greh. Nič čudnega. V tej hiši se je poslednje mesece mnogo šepetaló. Dal sem mu ilustrirano Zgodovino. Sedel je kar na tla in listal po knjigi.

Nisem mogel več pisati, opazoval sem ga. V petem letu — krepek fantek, ovalnega obraza. Glede podobnosti sva z Lidijo vsak nekaj prispevala. Še dobro se spominjam, kako so ob njegovem rojstvu trdili: „Cel oče.“ Kakor da sem le za hip podvomil o svojem očetovstvu. In zdaj: „Ves po materi.“ Mojo kri hočejo zatajiti, jo izločiti iz družine. Res je, da nisem poznal očetovskega ponosa in radosti. Vsaj ne v prav veliki meri. Zakon mi ni nalagal dolžnosti, nudil mi je radosti. Danes občutim vse to nekoliko drugače. Le nekoliko — nočem si lagati. Saj ga tudi Lidija ne ljubi — to zgolj ugotavljam, ne opravičujem se s tem.

Prepričan pa sem, da bi zanj ne napravila nobene žrtve. Prej, ko je še ležal v plenicah, ga je imela še manj rada, zdaj ga lahko vsaj razkazuje. Lasé mu kodra in ga oblači ko punčko za izložbo. „Lep fantek!“ Srečna je. A ubožec ne sme sestiti v prah, ne sme se igrati ko drugi otroci. Pri meni mu pa je vse dovoljeno. Včeraj sem ga z veseljem opazoval, kako si je pomazal čisto obleko.

Ali sem kedaj mislil na to, kaj bo iz njega? Menda nikoli. To vprašanje se mi je šele te dni zapičilo v možgane. Toda to ni skrb za njegov bodoči blagor, ampak zgolj neke vrste filozofsko razmišljanje. Morda bo z njim nekoč tako, kakor je zdaj z menoj. To bi mi bilo skoraj ljubše, kakor da nadaljuje tradicijo te hiše. Po vsem videzu je mojega značaja. Taščina vzgoja — docela je prepuščen njenemu vplivu — ne bo pognala globokih korenin. Saj je plitka. Največ ji je bilo na tem, da bi ga imenovala „Felice“, kakor so ga zapisali na magistratu, dasi je bil krščen za Srečka. In rada je govorila z njim italijanski, da „mu laže pojde v šoli“. Narodni čut ji je bil tuj kakor mnogim meščanom. Udobnosti bi vse žrtvovala, še Boga.

Boli me le — tega si dolgo nisem hotel priznati — da otrok čuti to tesno vzdušje, ki leži ko môra nad družino. Iz oči mu to berem. Mučita ga neka negotovost in bojazen . . . Ko je včeraj nenadoma zaslišal korake na stopnicah, se je ves zdrznil. Knjiga mu je padla iz rok. Z otroško mržnjo v očeh se je obrnil k služkinji, ki se je pojavila med napol priprtimi vratmi.

„Srečko, pridi!“

„Naj ostane!“ Otrok se mi je zasmilil.

„Ne, gospod, ne sme ostati. Vsak trenotek se bodo vrnili, a nato jih bom slišala jaz.“

V tej hiši tudi služkinji ne morem ukazovati.

„Pojdite!“ sem jo besno pogledal.

S Srečkom sva ostala sama. Bila sva tiha, nepremično sva se opazovala. Otroku je gorelo začudenje v zenicah. Tako odločnega me še ni videl. V tej hiši je bila odločna le gospa Helena. Nasmehnil sem se mu. Dvignil se je, prišel k meni, se mi stisnil med kolena in mi tipal gumba na telovniku.

„Kaj ne, ti se nikogar ne bojiš?“

Osupnil sem. Kakšne misli mu rojijo po glavi! Vpričo njega so govorili o vseh teh stvareh, mislili so, da jih otrok ne razume. Te besede so me bolj živo spomnile ponižanja ko vsega drugega. Sebe itak ne morem varati, zaradi otroka sem se vzravnal.

„Nikogar se ne bojim“, se mi je tresel glas. „Močan sem.“

Nasmehnil se je. Šele tedaj mu je radost res prišla iz srca. Zlezal mi je na kolena. Pustil sem, da me je poljubljal. Bil je poln hvaležnosti in ponosa, da je njegov oče tako pogumen in močan. Roko mi je ovil okoli vratu. Znova se je zamislil.

„Tata, zakaj ne ješ z nami?“

Še nikoli ni bil tako zaupljiv. Odgovoril sem mu, da zato, ker sem bolan. Ozrl sem se v okno. Zunaj je divjala nevihta. Za prozornimi zavesami so peli deževni curki.

„Ko ozdraviš, boš zopet spal pri meni in pri mami?“

Dà, gotovo se je še spominjal juter — saj še ni bilo tako dolgo od tega — ko sem vstajal in je bil on že pokonci. Oponašal sem leva, da se je smejal na vse grlo . . . Nisem mu odgovoril, le prikimal sem mu. Da bi še kedaj prestopil spalnico svoje žene, nisem več verjel. Tudi ne v ozdravljenje. Otrokovo vprašanje mi je živo obudilo misel, ki me je mučila vse tiste dni. Sam ne vem, kako se je bilo vse tisto zgostilo v besede in mi je prišlo na jezik. Ne bom jih ponavljal, saj sem bil še pred otrokom tako zmeden, da si vseh nisem zapomnil. Izvirale so iz ljubosumja. Če morem tisti občutek še imenovati ljubosumje. Nanašale so se na nekega gospoda — o njem bom pozneje govoril — ki je prihajal vsak večer v hišo.

Otrok me je začudeno pogledal in skremžil obraz. „N-nee!“ je zanikal z nizkim glasom.

Sramoval sem se. Pred otrokom in pred seboj. Čudno, kako globoko se včasih človek poniža. Če bo povedal? Po svoje, a vendar . . . Hotel sem ga premotiti, da bi pozabil. Dvignil sem ga na roke in ga nosil po sobi. Ali bi rad gledal slike? Dà. Ne le od šibkosti, tudi od razburjenja so se mi tresle roke.

Bilo mi je skoraj ljubo, ko sem zaslišal v veži glasove. Nekdo je prihajal po stopnicah in potrkal. Vstopila je Lidiija.

Prvič po dveh mesecih je stopila v mojo podstrešnico. Vsaj v moji navzočnosti. Včasih sem zasledil njeno roko med knjigami, po katerih je brskala . . . Bila je razburjena. Ni prenesla mojega pogleda, ko sem opazoval njeno obleko, prikrojeno po najnovejši modi. Zadnje čase se je izredno lepotičila.

„Srečko, kaj pa delaš tu?“ Glas ji je bil brez jeze.

„Pojdi“, sem prigovarjal sinu, ki so ga oblile solze. Manj zaradi tega, ker bi hotel ostati pri meni, kakor iz strahu pred kaznijo.

Lidiji sem razbral iz oči, da tega ni razumela. Bila je ljubosumna na otroka. Ta zavest, kakor je bila klavrna, me je navdala s tihim za-

dovoljstvom. Prisluhnil sem njenim korakom, ki so se izgubili na stopnicah. Gospa Helena, moja tašča, je v veži oštevala služkinjo, da je „kaj takega dopustila“.

2

Pišem. Besedo k besedi. Misli so urnejše ko pero, prožnejše ko izraz. Mislil sem si, da bo vse to lažje. Vidim, kako težko je zajeti življenje v vsej širini. Skoraj nemogoče.

Sprva sem hotel zapisati vse dogodke do tistega dne, ko sem prišel iz ječe. Zašel pa sem nekam v sredino. Moj Bog, saj je bilo vse, kar se je v teh mesecih zgodilo — kar se dogaja in kar se še bo — le posledica prejšnjih dogodkov, misli in občutkov. Človeško življenje je skrajno zapleteno. Vzgoni nekaterih dejanj koreninijo že v mladosti. Če niso bili celó podedovani. Če bi jih prezrl, bi bil podoben tkalcu s pretrganimi nitmi. V teh dneh sem večkrat pomislil na goldinar, ki sem ga kot deček prejel od botra. Moj brat, Anton, ga je vrgel v hranilček, a jaz sem si bil kupil zanj kar največ dobrot. In še vse polno je takih majhnih, napol ali čisto pozabljenih stvari.

Moja mladost ni bila nesrečna. Že zaradi tega ne, ker sem bil take narave, da si iz življenja nisem delal problemov. Rad mislim na tiste dni. Nanje me živo spominjajo številne fotografije v ozkih okvirih, s katerimi so na gosto ovešene vse stene moje podstrešnice. Nekoč so visele v naši izbi. Ko sem se selil, sem jih vzel s seboj. Po moji smrti naj jih dobi brat.

Nekatere so že pobledele. Posebno veselje sem imel nad tem, da sem jih razvrstil po časovnem redu. Z enim pogledom lahko preletim zgodovino naše hiše in vsa leta moje mladosti do svetovne vojne in še preko. Kadarkoli se ozrem nanje, se mi zdi, da mi oživljajo preteklost. V nočeh, ko ležim brez spanja, dihajo vame s sten. Zdi se mi, da bi se mi oglasile, če bi jih poklical.

Naša družina ni bila meščanska. Še v tretjem rodu smo ostali napol kmetje. Vnuk deda sem, ki je bil prišel — močan ko hrust — z dežele z mošnjo srebrnikov, da poskusi srečo. Kaplja v dotoku, ki je donášal mestu novih sil. Na pobledele fotografiji vidim staro hišo, kakršna je bila pred vojno. Sezidal jo je bil še ded in odprl krčmo. Takrat je stala še na samem. Pozneje je ulica z drevoredom zrasla preko nje in jo je oklenila.

Deda se le medlo spominjam. Umril je sredi dela. Oče je bil precej drugačnega kova, dasi je bil smeh tudi njemu tuj. Njegovo sliko hranim poleg materinih, četudi nikoli nisem občutil globoke ljubezni do njega.

Velik in močan, z brki preko ust. V eni roki drži klobuk, a v drugi neprižgano cigaro. Z Antonom sva se mu obešala na težko srebrno verižico, ki mu je ovijala trebuh. Pod trdo vnanjo skorjo se mu je skrivala mehka duša. Tak mi je šele danes pred očmi, takrat sem ga poznal le kot človeka, ki mu delo ni dalo počitka. Ded je bil previden in nezaupljiv kakor vsi kmetje, a oče je rad tvegjal, toda z razumom. Imel je srečo. V mestu si je kupil še eno hišo in odprl trgovino.

Mater — bila je hči podeželskega nadučitelja — je spoznal, ko je v okolici nakupoval vino. Denarja mu ni prinesla. Le pohištvo, ki je zdaj moje — za tiste čase je bilo zelo gosposko — je bilo njeno. In klavir, na katerega je vsako nedeljo zaigrala. Spominjam se, da so ji pri tem večkrat tekle solze po licih. Ali je jokala zaradi glasbe ali zaradi spominov? Tega nikoli ni povedala. Saj nesrečna ni bila. Morda pa je bila njena nesreča zame tako nevidna.

Ona mi je najživeje pred očmi. Prav taka, kakršna je bila v zadnjih letih. In prej. Saj se skoraj ni izpremenila. Vsaj jaz nisem opazil nikake izpremembe. Majhna, oblečena v temno. Obraz, ki je v nežnih potezah odražal vso njeno notranjost. Resna, a nikoli stroga. Pri vsem delu in skrbih ji ni izginila mirna vedrina z obraza.

Z otroci ni imela sreče. To mi je v poznejših letih enkrat potožila. Vsi so ji bili pomrli že v zgodnji mladosti. Ostala sva ji le Anton in jaz. Oče ji je prepuščal najino vzgojo, dokler nisva nekoliko odrasla, mojo tudi pozneje. Če danes pomislim na njene težave, se čudim, kako da je za naju našla vedno dovolj časa.

Anton je bil tri leta starejši od mene. Dokaj visok, oglatih potez, močno podoben dedu. Zelo zgodaj se je začel smukati okoli konj, to je učinkovalo na očeta. Koga izmed naju je imela mati rajši, je bilo težko uganiti. Prepravična je bila, prebolestno občutljiva, da bi bila to očitno pokazala. In vendar sem uganil. Na tisoče drobnih znakov, pogledov, trepetov v glasu je pričalo zame. Toda bila je prepametna, da bi me bila razvajala. Bala pa se je tudi očeta.

Če ni bilo med njima nikoli trde besede, je bila to le materina zasluga. Nikdar mu ni ugovarjala. Celó takrat ne, ko je oče odločil Antona za krčmo, a mene za trgovino. V očeh sem ji bral, da bi se mu bila vsaj glede mene najrajši uprla. Oče je bil praktičen človek, ni mu bilo do zvonečih naslovov. Spominjam se, s kakšnim zasmehom je pogledoval gospôdo, ki se je ob nedeljah natekla v krčmo. Rajši je imel kmete in voznike.

Antonu se je zaradi očetove odločitve kar samo smejalo, ni ljubil knjig. Saj jih tudi jaz nisem ljubil. Toda bil sem se najbolj odtrgal od

svojega rodu, ki se ni sramoval kmečkega pokolenja, čutil sem se že meščana. Gospodje, ki so se očetu zdeli tako smešni, so mi vzbujali občudovanje. Profesor ali zdravnik? Najrajši oboje. Mati me ni silila v noben poklic. Če bi ona ne bila vplivala na očeta, bi moja volja ne bila obveljala. „Vsaj to željo mi izpolni“, je prosila. Materinim solzam se oče ni mogel upirati. Nekaj dni je hodil nasajen okrog, nato se je le kdaj pa kdaj ponorčeval iz mojega učenja.

Na dijaške dni — živel sem jih kakor v sanjah — me spominja le slika iz sedme šole. Skupina dijakov, nekateri s šopki v gumbnicah. Bilo je v prvem letu svetovne vojne, pobrali so nas bili k vojakom. V prvi vrsti sedé profesorji . . . Bedaste besede, ki jih je navdušeno govoril debeluh z rdečimi brki, so mi še dolgo zvenele v glavi. Danes so že pozabljene. Komaj medlo se spominjam, da nam je slikal vojno kot predpustno veselico. Bil sem premlad — kakor mnogi drugi — da bi bil razumel, kaj je vojna. Pričakoval sem veselih, razburljivih dogodivščin.

Bil sem med redkimi, ki jih to pričakovanje ni povsem varalo. Čez noč postati mož, to je bilo predivje, preomamno. Na smrt še mislil nisem. Danes me strese mrzob ob misli, da bi bil lahko izgubil življenje ali pa da bi me pohabili. Jeklenki, ki mi je bila predrla meso, in naklonjenosti nekega majorja se moram zahvaliti, da nisem šel drugič v bojno črto. Če si predstavljam samega sebe v uniformi poročnika, se mi zdi, da sem si bil takrat najmanj podoben. Noči, ki sem jih prekrokal na Dunaju — bil sem dodeljen neki vojaški pisarni — so v mnogočem odločile mojo bodočnost. Brez preudarka, pijano sem trosil življenjske sile, ki so mi jih bili nakopičili moji trezni predniki. Maturo sem bil napravil rožljaje s sabljo pred profesorji. To je bilo skoraj vse, kar sem takrat znal.

Tiste dni sem poslednjič videl očeta. Z materjo sta bila begunca, živela sta na Štajerskem. Mati je bila vdana; zdelo se je, da bi je nobena nesreča ne bila do konca potrla. Da sva bila le jaz in Anton še živa. Očetu pa je bilo brez doma, kakor da so mu izpodrezali korenine. Nenadno je bil shujšal in po nekem prehladu prav tako nenadno tudi umrl.

Tistih dni se le nerad spominjam. Če pomislim, da nisem prišel na očetov pogreb, me ostro zbode v srcu. Težko mi je bilo zamuditi neko pojedino, in pisal sem materi, da ne morem dobiti dopusta. Saj nisem bil tako pokvarjen — mislim, da ne — le tako strašno lahkomišljen sem bil. Vendar je bilo to najgrše, kar sem kdaj storil v življenju. Ne zapisal bi, ako bi me ne žežalo po izpovedi. Saj sem bil tisto pojedino zapustil že pred polnočjo. Materinega pisma pa si dolgo nisem upal odpreti. Dà,

bila je silno potrta. Morda mi še danes ne more biti dovolj jasno, kaj ji je bil oče.

Jaz sem naglo pozabljal. Tako nerazsoden sem bil — da ne trdim brezvesten — da si nisem želel konca vojne. Ko je nenadno prenehala, sem bil preplašen ko dete. Kolesce v stroju, ki je zdajci obstal. Biló mi je ko človeku, ki izgublja tla pod nogami. Kam? Novi dogodki, ki so si sledili z mrzlično naglico, so me sicer opajali, a me niso nosili na rokah.

Brat, ki je bil že prej odpuščen od vojakov, je odšel z materjo na jug. Trudila sta se, da dvigneta krčmo in trgovino. Saj skoraj nismo vedeli drug za drugega. Pohajkoval sem po Ljubljani. Nisem se mogel odločiti, da bi se vpisal na univerzo. Z menoj je bilo, kakor s tisoči mladih ljudi takrat. Vojna mi je bila vzela vso resnost, zlomila mi voljo. Čemu bi se trudil, če je tudi tako mogoče živeti? Ali mi je treba prav izpitov in gosposke suknje?

Pretihotapil sem se čez mejo. Mati me je sprejela ko izgubljenega sina. „Ali ne nameravaš študirati?“ je poizvedovala. Ne, ni ji bilo po volji, a vendar ni niti z najmanjšo besedo tega izrazila. Morda bi ji bilo bolje, ako bi mi kaj rekla. Ne očitam ji. Vse je storila zame. Prepustila mi je trgovino, a sama si je izgovorila pri bratu hrano in stanovanje. Dobil sem boljši in lažji del. Veselil sem se ga toliko, kolikor mi je obetal veselo življenje.

Danes priznam, v tem je bilo zlò. Ne vem, kaj je mati čutila pred svojo smrtjo. Morda bi tega še meni ne bila povedala. Ali je imela le rahlo slutnjo nečesa temnega, neizogibnega, visečega nad našo hišo? Na tisoče družin v naših mestih in trgih je šlo v tretjem rodu isto pot. To je kakor zakon narave. Ne, saj se s tem ne opravičujem. Razen tega pri mojem bratu to ne drži . . . Ne zdi se mi nujno omenjati, da sem nadaljeval življenje, kakor sem ga začel med vojno. Denar je imel zame le toliko cene, kolikor sem si z njim lahko kupoval užitkov. In glede teh sem bil tako zelo iznajdljiv.

Materine oči so me prodirale ko žareča ogla. Ne, ni se vtikala v moje zadeve, nagonsko je vse zajela.

„Oženil bi se, Klavž.“

No, dà. Smehljal sem se ji ko otroku. Med vojno sem ji bil zrasel čez glavo, to je čutila. Bila mi je ljubka, mala mamica. Saj sem vedel, kaj je hotela. Rada bi me bila ukrotila. Ne, ne. Da ne maram, da bi postala že tašča, sem ji rekel. Tudi ona se je smejala.

(Dalje prihodnjič.)

ČLOVEK BREZ KRINKE

ROMAN — FRANCE BEVK

3

Oženil sem se prej, kakor sem pričakoval. To važno razdobje mojega življenja je prišlo tako iznenada, da sem bil skoraj presenečen. Ali nisem bil prevaral samega sebe? Čudna beseda, a vendar ni brez vsake vsebine.

Mladi ljudje moje vrste ne mislijo resno na ženitev. Saj sem si lahko za denar nabavil vsakovrstnih naslad. Nisem si pa zanikal, da se bom enkrat moral oženiti. Nekje prav na dnu mi je lebdela slika moje bodoče žene. Toda niso jo obžarjale predstave kake strastne ljubezni. Ljubezen? Premladega me je bilo vrglo v vrtinec, da bi jo bil mogel kdaj doživeti. Zdi se mi, da mi je bilo okrnelo vsako vzvišeno čuvstvo. Kot sem bil pripravljen ljubiti ženo, bi bil ljubil vsak dragocen nakit, iz veselja, da ga nima kdo drugi.

Lidijo sem bil srečal na maškeradnem plesu. Prej sem jo poznal le površno, tako sem poznal do malega vse mestne gospodične. Bila je v devetnajstem letu. Nekoliko bahava, a okusna obleka ji je telo bolj razgaljala kakor zakrivala. Govorili so o nji, da je krasotica. Meni se je zdelo, da sem jo tisti večer prvič opazil. Saj mi je pozneje priznala, da me je tudi ona poželjivo lovila z očmi. Poprosil sem jo za ples, vsa vroča se mi je vrgla v naročje. Ne da bi pomislil, sem si zaželel, da bi bila za vedno moja. Dragotina, ki je nisem privoščil drugim.

Če bi mi ne bilo mnogo do nje, bi me bila njena mati brez dvoma odbila. Gospa Helena je bila ženska, ki se mi ni mogla prikupiti. Že takrat ne. Kljub zajetnemu telesu in letom je bila še brhka, temne oči so se ji prikupljivo nasmihale. Imela je v sebi mnogo življenjske energije, ki se ji je vsipala iz vsakega pogleda in kretnje. Ljudi je sodila le po ugodnostih, ki jih je pričakovala od njih. „Vražja Vipavka“, so jo označevali. To sem zvedel šele kesneje.

Bila je prebistra, da bi ne bila opazila mojih pogledov, ki so se obešali na njeno hčer. O, bila je tudi zelo dobro poučena — vsaj mislila si je, da ve mnogo — o mojem premoženju in o mojih razvadah. Teh mi nikoli ni očitala. Pač, toda šele mnogo pozneje. „Moj Bog, saj mlad človek se mora poveseliti.“ Nisem prezrl njene naklonjenosti. Ta nagla zmaga me je kljub lahkomiselnosti skoraj plašila.

Pogledoval sem Lidijo. Čemu se je tako grenko smehljala? Pozneje mi je ob neki priliki izdala, da bi ji bilo takrat ljubše, če bi bila z

menoj sama. In da jo je privlačevalo k meni to, da sem bil na glasu kot lahkoživec. Ne vem, če je bil kdo kdaj v tako smešnem položaju. Bil sem ljubosumen sam nase... Ne, ona takrat ni mislila na žentev. Pozneje me je to nekako žalilo. Zdaj je že dolgo od tega in se smehljam tem občutkom. Dà, bila sva tako različna. Ne trdim, da sem jo že v tistem trenutku ljubil tako, kakor sem jo bil pozneje pripravljen ljubiti. Ali je nisem? Moji občutki do nje so bili vendarle globlji od gole želje po dragotini. Ne le, da bi bil pripravljen iztrgati jo vsakomur. Že sama misel, da bi mi bila nezvesta, mi je bila pozneje neznošna.

Še zdaj jo vidim, kako je bila od srda in sramu vsa zardela, ko naju je njena mlajša sestra Lujiza steknila na sestanku. Čemu vendar lazi tam okrog? Lujiza je takrat hodila še v šolo, a v ljubezenskih rečeh je znala šteti več ko do pet. Uživala je sestrično jezo.

Ne, mati mi ni zaupala. Poznala je razvade vseh premožnih sinov v mestu, prav tako kakor njihovo premoženje. Lidija je bila preveč strastne narave. Njene hčere so morale z rožnim vencem v cerkev. Čemu bi izbegaval? Nisem imel namena, da bi se skrival, četudi bi se bil rad prej dogovoril z dekletom. Lidija se ni upirala, odšla sva na dom.

Gospa Helena je imela na obrazu krinko. Niti z najmanjšo potezo, niti z najneznatnejšim tresljajem v glasu ni pokazala, da je nejevoljna. Ni me kazalo odpoditi. Trgovina na prometnem mestu, velika hiša. In da ima moja mati veliko vsoto v hranilnici. Pozneje se je izkazalo, da je bilo to neutemeljeno... Ne, nisem bil tako naiven, da bi ne bil njenih misli pregledal do dna. V marsikateri meščanski družini sem že sedel med materjo in hčerjo. O, znal sem biti trdovraten. Toda sedaj mi je bilo ljubo, da me „zamrežijo“.

Vsa tista gostobesednost, vrtenje z očmi in prikupljivi nasmehi, vse je bilo odveč. Pozneje sem zvedel, da ji je bila Lidija od vseh hčera najljubša... Vila v secesijskem slogu, veliko posestvo na Vipavskem, a v Brdih vinogradi in češnjevi ter breskvini nasadi. Ni bilo težko omeniti, da imajo v banki denar, ki se „tako sramotno nizko obrestuje“. Tri hčere so bile „dobro“ poročene. Ko je izgovorila „dobro“, je zaradi poudarka pohrkala. Edini sin ji je ostal na „oni strani“, to je pomenilo Jugoslavijo. Njega niso radi omenjali, prav tako kakor danes ne omenjajo radi mene. Po vojni je dovršil šole, zdaj je bančni uradnik v Sarajevu. Poročil se je z neko Bosanko, ki je strašno debela — „moj Bog, kakšna šele bo!“ — in poleg tega drugoverka. Vse hibe je odtehtala le misel na milijon, ki ga je prinesla za doto. V dinarjih, ne v lirah. Najmlajša, Lujiza, se je odločila za poklic, „nihče ji tega ni

mogel izbiti iz glave“. To je bilo izdajstvo, ki ga ji mati ni mogla odpuščati... Kar imajo še premoženja, bo dobila Lidija. Tega ni rekla, a je sikalo iz drugih besed ko plamen iz pogorišča.

Priznati moram: glede premoženja gospa Helena ni pretiravala. Toda niti slutiti ni mogla, kako majhen vtis je to napravilo name. Lidija je gorela od zadrege in prelistavala neko revijo. Najine misli so bile druge. Toda na to, da bova v enem tednu že zaročena, gotovo nisva mislila. Sicer pa sem bil jaz tisti, ki sem silil, češ, „da bi bilo to vsaj že pri kraju“. Nič na svetu me tako ne draži, kakor dolge priprave in formalnosti.

In vendar mi je postalo nekako tesno pri srcu, ko sem bil napol zvezan z Lidijo. Ne da bi se mi bilo tožilo po „izgubljeni svobodi“, saj na to nisem mislil. Ni me toliko vznemirjala Lidijina strastnost, četudi se je kar topila pod poljubi. Šele tedaj sem začel kritično opazovati to „boljšo“ družino. V družbi, v kateri so me dražili zaradi nenadne ženitve, so mi prišle na uho nekatere besede.

Gospa Helena je bila na slabem glasu. Ne, saj nihče ni mogel navesti kakih dejstev. Le da je bila brezobzirna, če je šlo za denar. Toda koliko je bilo meščanov, ki bi ji smeli to očitati? Bila je hči podeželskega magnata. Davčnega uradnika Simona Perhavca, ki je svoje dni stanoval v krčmi pri njenem očetu, je ujela s prikupnimi nasmehi in obeti. Ko sem pobljže spoznal tega slokega človeka z obritim obrazom in sivo muho pod spodnjo ustnico, se temu nisem čudil. Molčeč čudak, ki se mu je še vedno poznalo, da je v mladosti še pasel krave v tolminskih hribih. Vse svoje življenje je živel le za službo — zdaj je bil že upokojen — in za red v hiši, ki ga nihče ni smel kršiti. Upravo premoženja — saj ni bilo njegovo — in vzgojo otrok je prepuščal ženi. V vseh letih je le nekajkrat posegel v usodo svoje družine. Bil je živo nasprotje svoje žene, ki je bila sebična in brezobzirna. Če je hotela doseči svoj namen, ni izbirala sredstev. Ne pretiramam — vem, kaj pišem.

V vili so imeli sobo s posebnim vhomom. Za goste, ki so le redko prihajali. Pa saj je bilo še drugih sob v hiši. Nikoli niso sob oddajali v najem. Ali so mar berači? Ko pa so hčere dorasle, so prilepili na vrtna vrata listek: „Soba v najem.“ Gospa Helena je izbirala take najemnike, ki so bili na oči zanesljivi in so imeli stalno službo. Za druge je bila soba „že oddana“. Hčere so se vrstile pri pospravljanju, ki se je vršilo ob urah, ko je bilo vsak hip pričakovati najemnika... Dvomim, da se je gospa Helena tega kdaj sramovala. Še danes ji to ne krati spanja.

Ne, saj bi tega ne opisoval, če bi mi takrat ne bilo povzročilo bolečin — ni bila edina, ki se je posluževala takih sredstev. Neki širokoustnež, ki je stanoval svoj čas pri njih, se je bahal v družbi. Toda o tem

rajši molčim, saj tudi on ni povedal dekletovega imena. Pred menoj je stala Lidija, predstave si nisem mogel odgnati. In vendar se je nisem upal vprašati. Bolj zaradi sebe nego zaradi nje sem se bal, da mi bo lagala in ne bo znala zakriti laži. Po ovinkih sem zvedel le, da so odslobili nekega najemnika, ker je bil pripeljal žensko v sobo. „Naša hiša je poštena.“ Stežka sem zatrl ironičen nasmeh. Starejši hčeri sta bili ujeli bivše najemnike, tega ni bilo mogoče izbrisati. Gospa Helena se je hvalila: „Tri hčere sem omožila v enem letu . . .“ Lidija je bila četrta.

Ta je opazila mojo izpremembo.

„Ali te skrbi? Saj bomo vse mi pripravili.“

Ne, to me ni skrbelo. Niti slutila ni, da je manjkalo le za las, pa bi bil razdril najino zaroko. Bila je tako preprosta, ni znala brati v duši. Še v očeh ne, četudi se nisem pretvarjal. Bilo mi je priskutno . . . Gledal sem jo v oči, ni jih povесila.

„Ali me ljubiš?“

Saj sam nisem vedel, kako sem to izgovoril. Izvilo se je iz dvomov, ki so me mučili. Zdela se mi je tako mlada, saj sem bil skoraj deset let starejši od nje. To spoznanje se mi je porodilo šele v tistem trenutku.

„Saj veš, da te ljubim“, je rekla kolikor mogoče prepričevalno in me objela.

Besede me niso mogle prepričati. Tudi poljubi me niso prepričali, ampak omamili. Danes se zavedam, kako sem bil kljub razbrzdanosti šibek pred ženskami. Pričakoval bi bil prej nasprotnega. Naposled je bilo to najboljše. Če že nisem razdril — in težko, da bi bil zbral toliko odločnosti — sem moral pogaziti dvome in očitke. In pozabiti nanje. Nočem razmišljati o tem, kako bi bilo, če bi bil z njimi stopil v zakon.

4

Pred oltar sem stopil z dokaj lahkim srcem. Biló je preveselo, da bi me bili mogli navdajati dvomi ali kaki tesni občutki. Povrnili so se mi šele kesneje, četudi zelo pobledele . . . Ne pretvarjam se, če trdim, da sem bil srečen. Mati ni bila zadovoljna z mojo poroko. Toda sreče to ni motilo.

„Ali mora biti prav ta?“ Tako mi je bila rekla. Takega pogleda, kakor je bil takrat njen, ne bom lahko pozabil. Kaj pa ima proti nji? Ne, proti nji nima ničesar. Saj se ni znala določno izraziti. Čutila je bolj nagonsko. In tudi če bi bila navedla proti nji še tako tehtne razloge, ali bi jo bil ubogal? Nekoliko je bila tudi zadovoljna. Da sem se le oženil! Morda si bom uredil svoje življenje. Razen tega so Perhavčevi gospodarski ljudje . . . Matere pa ni skrbelo le moja zakonska sreča.

Lidija je dobila za poročni dar vilo, ostalo dobi pozneje. Kdaj? Saj to naju ni zanimalo. Četudi sem imel marsikatero napako, pohlep po premoženju mi je bil tuj. V vili nisva stanovala sama, le prvo nadstropje je bilo najino. Perhavec je silil, naj se preselita na posestvo, mikala ga je zemlja. Toda gospa Helena je bila preveč navezana na mesto. Pa saj naju njihova navzočnost ni motila. V tistih urah, ko sva jih preživljala skupaj, za naju ni bilo ostalega sveta.

Če danes pomislim nazaj, sva se takrat ljubila le s telesi. Četudi ni bila prva ženska, ki sem jo držal v naročju, me je vendar prevzela njena strastnost. Bil sem ji prvi, to je res. Vendar je bila med nama še neka druga razlika. Meni je bila takrat Lidija edina, ki me je lahko osrečila. A ona bi bila vzela vsakogar, „ki je kolikor toliko spodoben človek“. Takrat se tega nisem zavedal. Prav je bilo tako. Danes se smehljam vsemu, sebi, njenemu samoljubju. Zanj sem bil le samec. A vendar se je bala, da bi jo oplodil. „Ali porod zelo boli?“ Saj si še nisem želel otroka, vendar mi je bilo ob njenih besedah, kakor da stojim na žerjavici.

Kljub vsemu se nisem mogel pritoževati. Užival sem več ugleda kakor Perhavec — mož se mi je že kar smilil. Bil sem edini, ki sem smel kršiti njegov red. Mati je na tihem želela, da bi se pobrigali za moje gospodarstvo. Dà, spočetka me je gospa Helena narahlo potipala, a je kmalu umeknila svojo roko. S humorjem sem ji dal razumeti, da nisem zet, ki bi me bilo mogoče oviti okoli prsta.

Ne tajim, da sem se gospe Helene od začetka nekoliko bal. Vsaj za tisti prvi čas sem se varal o nji. Bila je zelo ljubezniva tašča. Pozneje si je pač morala priznati, da je bila glede mene nekoliko slepa. Ob vsaki priliki se mi je smehljala ko zaljubljena avša. Neredko je bilo v tem smehu tudi dokaj grenkobe. Bilo je očito, da je le težko prenašala nekatere moje razvade. Premagovala se je — gotovo ne zaradi večnega zasluženja. Nikoli mi ni očitala rabsipnosti.

Pred poroko nisem delal dobrih sklepov, zato mi jih pozneje tudi ni bilo treba držati. Z noči v noč sem se naveličal spalnice. Tudi pri Lidiji sem opazil neko utrujenost. Nič več ni vstajala vsako jutro tako smehljajoča se. Stožilo se mi je po družbi. Biló mi je preneudobno, da bi iskal pretvez, jemal sem s seboj ženo.

Lidija se temu ni upirala. Ko je bila še deklé, skoraj da ni smela sama na ulico. Na veselice in na plese je hodila le z materjo. Ob meni je bila svobodnejša. Žejna življenja se je vsa razživela, bila je bolj nenasitna ko jaz. Neprijetno je biló, da je kar nekoliko ponorela. Po poroki je bila lepša, že zaradi oblek, ki sem jih ji kupoval. V družbi sem se ponášal z njo. Bil sem celó tako bedast, da mi je bilo po godu, če so jo

drugi poželeti. Lidija ni poznal mejá. Spoznal sem, da se ne lišpa zame, ampak za ulico. Poklone je sprejemala z naslado, postala je spogledljivka. Bila je na najboljši poti, da pride ljudem v zobé. Dà, saj sem razumel globoke vzroke njenega vedenja. Verjel pa sem tudi, da se bo unesla. In vendar mi je začelo presedati. Tovariši — ne morem jih imenovati prijatelje — so se mi že nà skrivàj posmehovali. Prve omame so se izkadile, zdaj mi žena ni bila zgolj telo. Ljubosumje je bilo zame najsramotojše čuvstvo, vendar mi ni bilo prikrajšano. Tem manj, ko sem opazil, da jo zastruplja tudi duševno. Sredi objema je nenadoma vprašala po tem ali onem, s katerim sva prebila večer. Nisem ji odgovarjal, stiskal sem zobe. Če bi znala brati v mojih očeh, bi se bila zgrozila.

Takrat sem si zaželel, da bi dobila otroka. Mislil sem, da jo bo to priklenilo na dom in jo zresnilo. Saj v tem ni bilo nič slabega, hotel sem jo imeti zgolj zase. Da mi je bila v mislih že nezvesta, o tem nisem več dvomil. Ne, dejansko mi ni bila nezvesta do danes, ko je že vse pretrgano med nama, to verjamem. A morda to ni njena zasluga.

Poldrugo leto po poroki je rodila sina. Moje pričakovanje se ni izpolnilo. Ne, ni čutila odpora do otroka, tega ne, a za njeno mladost ji je bil nadležno breme. Prepuščala ga je materi.

Tega ji ne smem očitati. Povedal sem že, da tudi moje čuvstvo do otroka ni bilo globoko. Le njene oči, ki so mi očitale, da jo ne jemljem s seboj na ulico, so me vznemirjale. Pogosto sem jo puščal doma, njena navzočnost v družbi me je namreč duševno utrujala. Vendar ni legla, preden se nisem vrnil. Čakala me je v sprejemnici.

Priznam, to moje početje ni ugodno vplivalo na Lidijo, četudi ni imelo nikakih resnih posledic. Ne, nisem se ji odtegoval, kakor mi je očitala le z očmi. Molk je bil še nevarnejši. Odkar se poznavam, se nikoli nisva popolnoma odkrito porazgovorila. Morda samo enkrat. Služkinjo je izpraševala, ali ni po porodu grša. Ne, saj ni bila. Postala je zrelejša, za spoznanje obilnejša, a ji to ni bilo v kvar. Morda sama sebi ni verjela. Lišpala se je, da je bilo že kar neumno, in pogledovala me je. Ne, to ni bila ljubezen. Nagonsko se je bala za samca.

Zakaj pišem vse to? Ali so mar ti dogodki — če jih lahko imenujem dogodke — odločevali o najinem življenju? Težko. Morda so le za spoznanje premaknili njen značaj. Tudi o tem nisem prepričan. In to stanje ni trajalo le dneve ali mesece, ampak štiri leta. S podmolklo grozo sem čutil, kako se med nama nenehno nekaj ruši. Bila sva na najboljši poti, da se zapleteva v eno izmed tisočerih tihih zakonskih dram, ki se po navadi končajo šele s smrtjo. Da se to ni zgodilo, se morava za-

hvaliti — ne vem, ali je ta izraz tu na mestu — neki drugi okoliščini. Prišlo je bilo čez noč. Izgubil sem bil svoje premoženje.

Saj ni bilo drugega pričakovati. Tako sodim danes. Takrat sem živel ko blazen. Denar sem razmetaval, ne da bi bil imel od tega kaj užitka. Toda motijo se tisti, ki trdijo, da sem vse pognal le s svojo potratnostjo. Ne bi bilo šlo tako naglo. In da so mi uslužbenci kradli? Morda. Toda hiše in trgovine bi mi ne bili mogli neopaženo izpodkopati. V meni ni bilo niti sence trgovskega duha. V prvih letih procvita se nekatere nerodnosti niso tako usodno poznale. Težkoče, na katere se nisem oziral. Nisem si mislil, da so bili to prvi udarci s sekiro v drevó.

V mesecih, ko so morali še podjetnejši duhovi, kakor sem bil jaz, napeti vse moči, da so se vzdržali, je prišlo kar iznenada. Bilo mi je, kakor da sem se prebudil nad breznom. Bolj ko zapadle menice me je splašilo šepetanje, ki je krožilo po mestu. Nemogoče, da bi ne bilo prišlo gospé Heleni na uho. „Dragi Niko, saj ne boš zameril . . .“ Kadar sem hotel varati ljudi, sem jih vselej varal z veselim smehom. Šlo mi je za to, da udušim šepetanje. Bil sem kakor človek, ki so ga vrgli v vodo, a ne zna plavati. Oteplje se, da bi se rešil. Tisto mrzlično prizadevanje, da bi rešil vsaj videz, me je še hitreje pokopalo. Bil sem kakor ladja, ki vozi v megli proti čerém. Ker nisem poznal zakonov, mi nazadnje ni grozil samo polom, ampak tudi ječa. Ko sem se nekega jutra prebudil, mi je bilo treba velike vsote denarja. Kje naj jo vzamem?

In vendar se še nisem z vso resnobo zavedal svojega položaja. Temu se ne čudim. Vse življenje se nikoli nisem resno zanimal za vse to. Vse, kar sem imel, sem prejel od drugih. Tudi tedaj sem se najprej spomnil na mater. Obrazložil sem ji v kratkih besedah, kar se je pripetilo. Pred njenim pogledom sem se zgrozil, njene solze so me razburile. „Klavž“, je stokala. „Klavž.“ Ponudila mi je vse, kar je imela. To je bilo premalo. In brat? Trikrat je šel po sobi, nato: „Ali naj mar zaradi tebe vržem družino na cesto?“ Moj Bog, saj bi bil jaz storil isto. Pa sem vendar zalajal vanj. „Le Perhavčevi ti lahko pomagajo“, je rekla mati. Smilil sem se ji. Perhavčevi? Bil sem ko medved v kletki. Perhavčevi?

Bilo mi je pretežko, da bi se ponižal pred gospo Heleno. Sramoval sem se v dno duše. Če bi mi bilo na izbero, ubiti človeka in mu vzeti denar ali . . . danes ne vem, kaj bi bil storil. Žena mi je bila že bližja. Ni mi verjela. A nato se je zavzela. Toda zaradi denarja si ni preveč jemala k srcu. Dà, v tem sva si bila podobna. Zanja so imeli bankovci isto vrednost ko zame. Res je bilo, da se je tega v dnu srca celó razveselila. Obljubila mi je pomoč, ker me je hotela prikleniti nase.

Bile so le sanje. Nisva pomislila, da je njena le vila. Gospa Helena se je uprla. Ljubezniva tašča se je ob tej novici izpremenila v risa. Ali

naj proda zemljo, da mi reši trgovino? Kdo ji zagotovi, da ne bom vsega še enkrat zapravil? Ne, te besede niso bile brez podlage. Ni ji bilo samo za denar. Da sem jo tako „podlo“ varal, ji je razlivalo žolč. Ali mar mislim, je rekla, da mi je dala hčer le zaradi prikupnega nasmeha in lepih oči? Že tako je bila Lidiija „več vredna“, saj so slišali, da moja mati nima „niti ficka v hranilnici“. In to se je zdaj tudi izkazalo.

Boril sem se z nadčloveško močjo. Ali naj me zaprejo? To bo še večja sramota... Le naj me zaprejo, je kričala, ena sramota več ali manj, za to ne gre. Ranjen je bil prestiž njene hiše, tega mi ni mogla odpustiti. Hotela me je iztrgati iz družine... Bil sem utrujen. Od nerednega življenja in od nenadnega udarca sem bil kar bolan, da sem se le stežka držal na nogah. Omahnil sem. Takrat sem sovražil ves denar na svetu. Zapustil sem vilo in se nisem več vrnil domov. Aretirali so me pijanega.

(Dalje prih.)

LJUBEZEN V PODSTREŠJU

SLAVKO GRUM

Kip plesalke je pred menoj, stara patinasta vaza. Plesalka, vaza je — lice položim na mizo in diham predse. Veselje imam s tem, da diham takole predse.

V zmrčenem kotu udari ura. Klink-klonk se utrnejo glasovi, se razzvene po sobi. V onemogli zaščiti dvignem roke, branim se glasov. Bojim se ure, ko bom smel stopiti pred njo. Ko sem jo včeraj srečal in prvič drzno pogledal v obraz, sem ves zmeden ugotovil, kako blesteče lepa je njena polt. Ustrašil sem se, nisem vedel, da je njena polt tako blesteče lepa. Upal sem, da je njen soj skromnejši. Sedaj se ji bom komaj drznil pred oči. Malo, samo še malo naj čakam in diham takole predse.

V sobo pride gospodinja in se prestopa krog mene. Na glavi ima narobe vlasuljo. Vsa se dá razstaviti, pravim, zvečer se malone vsa razloži in porazdene po stilih; v posteljo leže le še blag smehljaj.

Vsak trenotek ima navado, da prihiti v mojo sobo in me kaj izprašuje. Zelo lična je vsa, poškrabljen ovratniček nosi. Nehote se moram vprašati, kako neki se ji ljubi, da se vsako jutro zopet tako skrbno zloži. Saj ne more pričakovati ničesar več. Zelo malo odnošajev ima, nobenega človeka nima. In vendar se vsako jutro tako skrbno napravi ter pobriše vse do zadnjega praška po sobi. Šele ko vse to uredi, ima čas, da stopi h kanarčku in mu potrka na kletko: pip-pip!

Kaj, če bi se nekoč iznenada zavedela, da ni zanjo prav ničesar več, kar bi še moglo priti! Kaj, če bi se iznenada zavedela in zakričala!

Ostal bi pri njej še po službi, pa nisem mogel več premagovati spanca. Večkrat sem se zalotil na tem, da bi kmalu omahnil na posteljo.

*

Iz porodne sobe zgoraj so se začuli nemirni, prehitevajoči se koraki. Planil sem iz mučnega spanja ter se za silo oblekel. V porodni sobi se nekaj pripravlja.

*

Štiriintridesetletni učiteljici smo morali vzeti otroka. Stara prvesnica, tesna medenica, prezgoden razpok mehurja — pustili smo jo trpeti do skrajnosti, toda javljati so se že začeli vznemirjajoči znaki pretečega pretrganja maternice.

Sedaj leži sama v postelji, obrnjena v stran, in drgeta. Žalostno jo je gledati, kako drgeče.

Preden smo jo narkotizirali, je dejala, da si bo vzela življenje, če otrok ne ostane živ. Sedaj se ji nihče ne upa povedati. Sicer pa menim, da že ve, ker tako drgeče in nič ne vpraša. Upam, da se bo že kako pomirila; ko se bo opomogla, bo že prišlo samo po sebi, da se bo zopet veselila.

Človek mora skoraj res imeti kaj, česar se veseli, posebno če je tako zelo sam. Kako malenkost mora imeti, da čez dan čaka nanjo.

*

Mnogo se zgodi pri nas, včasih tudi kake žalostne stvari; tudi kake zelo žalostne stvari se včasih pripetijo.

ČLOVEK BREZ KRINKE

ROMAN — FRANCE BEVK

5

Prvi dnevi v ječi so mi bili celó v uteho. Zdelo se mi je le, da sem ubežal svetu. Ko so mi prisodili osem mesecev kazni, sem obstal kakor ukopan. To me je zadelo mnogo huje, kakor izguba hiše in trgovine. Na to skoraj mislil nisem. Bil sem razvajenec, ki ga življenje dotlej nikoli ni teplo. Do zadnjega sem tudi verjel, da bom oproščen. Koliko je meščanov, ki so naredili isto ko jaz, le na bolj zvit način. Zgodila se mi je krivica, v to sem trdno verjel. Res, zgodila se mi je krivica.

Ponižujoče življenje mi je zrahljalo živce in zdravje. Ne, obupa nisem poznal, kmečka narava je še premočno koreninila v meni. Poznal sem srd. Prej bi si nikoli ne bil mislil, da bom kdaj sovražil vse ljudi

brez izjeme. Obtoževal sem celó mater. In vendar me je ona edína obiskovala. Vsa se je tresla zame, jokala je, ko me je videla tako bledega in slabega. Nalašč sem še huje pokašljeval, kakor bi hotel reči: „Vidite, kaj ste naredili iz mene.“

Bilo je smešno. Hudo mi je, da sem ji na tak način zagrenil zadnje ure življenja. Brat, ki me je prvič obiskal, mi je prinesel vest, da je umrla. Zadelo me je. Bila je vendarle edina, ki me je res ljubila. Bil sem naiven — mislil sem, da me bodo pustili k pogrebu. Spoznal sem, kako okrutna je človeška pravica. Menda sem po mnogih letih takrat prvič molil.

Z materino smrtjo je ostala v meni neka praznота. Ne čudim se — to je bilo v skladu z mojo lahkomiselnо nравjo — da nisem niti za trenotek pomislil, kaj bo, ko me izpustijo. Včasih sem mislil na ženo. Vedno pogosteje. Ni mi pisala, ni me obiskovala. Stiskal sem zobe in se prepričeval, da jo nočem več videti. Nikoli več, ne žive ne mrtve. Spozabil sem se bil celó tako daleč, da sem vpričo sojetnikov grdó govoril o nji. Mučilo me je ljubosumje, pomešano s sovraštvom.

Razmišljanje nikoli ni bila moja vrlina. Skoraj ga nisem poznal. V tistih nočeh mi je biló, kakor da se mi duh trga od telesa in blodi po svetu. Še nikoli — ne prej ne pozneje — nisem toliko razglabljal o kakem človeku kakor takrat o Lidiji. Z muko sem zbiral in presojal vse njene poglede, besede in dejanja. Predstavljal sem si v mislih njeno celotno podobo, jasno do potankosti — kolikor je to pač mogoče —, kakor da mi gre za to, da si jo ohranim ali zavržem. Ne, saj je nikoli nisem do dna razumel. Še danes mi je marsikaj skrito. Že pred poroko sem se vpraševal, ali me ljubi. Zdaj se mi je to vprašanje ponovilo. Izmed petih sestrá je zmožna nesebične ljubezni le ena, a ta ni ona. Ali naj zahtevam od jablane, naj rodi češnje? Bila je hči svoje matere, četudi ni poznala pohlepa po denarju. Ljubila me je, če smem imenovati to ljubezen, ker sem bil lep mož — to so njene besede —, ker sem jo osvobodil in ker sem znal nastopati v družbi, in še zato, ker sem lahko utešil njeno sló. Edino, kar mi je danes ljubo na nji, je njena odkritost. Toda to je le poteza njenega značaja, ne vrlina. Ona ne more drugače. Pač, tudi nekaj srca ima, tega ne smem tajiti. Ko sem jo prosil pomoči, je poleg vzgona sebičnosti, ki sem ga že omenil, odločevalo tudi sočutje. Malce, prav malce se je morda zavedala, da mi je tudi ona pomagala zapravljati. Pa tega ji ne očitam. Le zakaj je nato ostala pred materjo brez besede in mi zrušila občutek hvaležnosti, ki mi je bil vstal v srcu? Ne, saj se nisem motil, v njenih očeh sem bil opazil leden hlad. Nisem je mogel razumeti. Ključ do te uganke mi je prineslo Merlakovo pismo. Še danes ga hranim, četudi več ne potrebujem nikakih dokazov.

Ne, saj niti za trenotek nisem podvomil, da je govorila z materjo. Zanje je bilo laže ko zame. Gospo Heleno vidim, kako se je zgrozila. Njena hči še misli na takega falota? In bi mu pomagala? Dà, saj se je dobro zavedala, da sem za trajno zvezan z njo, tega se ni dalo tajiti. Pred oči ji je zaplaval, kaj bo čez leta, ko pride vse premoženje v hčérine roke. „Draga moja, ti boš še beračila.“ Te besede sem zvedel mnogo pozneje. Hotela me je odtrgati od nje. Ta ženska, ki je rada poudarjala, da so zakoni sklenjeni v nebesih, se nenadno ni več bala ne Boga ne hudiča. Ne, z gospodarskimi razlogi bi ne mogla premakniti svoje hčere. Poznala je njeno občutljivost in samoljubje. Ni kazalo izbirati sredstev. Vohala je, da bi izteknila, kako sem „mogel zaluskati tako ogromno premoženje“. „Ogromno“, je rekla. Na uho ji je prišlo, da med menoj in med blagajničarko Julo ni bilo kar tako. Tega ni zamolčala Lidiji, saj prav to je hotela. „Vse mesto govori. In ti še misliš na takega človeka?“

Priznam, da je bilo na tem nekaj resnice. Ne tajim, da mi je bila Jula ljubica na uslugo. Počenjal sem isto, kar počenja velik odstotek vrlih meščanov s svojimi uslužbenkami. Razmerje do te ženske — gospa Helena bi se zgrozila, če bi vedela, da to tako prostodušno priznavam — je ostalo isto tudi kmalu po poroki. Bolj zaradi navade, brez prave naslade. Tega si takrat niti nisem prav očital. Toda ona ni pripomogla niti za las, da je prišlo do poloma. Res, da v takih stvareh nisem bil „umazan“, a ni prejela niti vsotice več nego katerakoli druga ženska.

Pa saj ni šlo za to. Šlo je za udarec, ki je zadel v živo. Lidija je bila neizkušena, še sanjalo se ji ni, da bi ji mogel biti nezvest. Ni mi mogla odpustiti, da me je delila s katerokoli drugo žensko. Posebno ne s tisto sivooko blondinko, ki je bila na videz brez čuvstva. Da bi si bil vsaj izbral kako boljšo? Zadeta je bila v jedro ponosa in samoljubja. Zakrknila se je.

To je podoba, ki sem si jo bil zgradil v ječi. Ni ji manjkala niti ena poteza. To sem spoznal pozneje, ko sem izvedel nekatere podrobnosti . . . Opravičeval sem jo. Ne le zaradi noči, v katerih se mi je oglašal spolni nagon. V moji nenavzočnosti je bil materin vpliv neomejen.

Napisal sem ji pismo. Ne da bi se opravičeval. Zato sem bil preponosen in prehudó zagrenjen. Nasprotno, očital sem ji, ker je tako pozabila name. Grozil sem ji, da odidem po svetu, ko se mi zopet odprejo tista prekleta vrata . . . Ni mi odgovorila. V resnici odgovora nisem niti pričakoval, nisem se jezil niti vznemirjal zaradi tega. Že moje pismo me je bilo pomirilo.

Mržnja do nje je izginila, ostalo je ljubosumje. Da bi se zamotil — kaj vse sem počenjal tiste dneve — sem razmišljal o sebi. Prvič, da sem razbil vnanjo lupino življenja in pogledal v notranjost. Lidija! Še

nikoli se nisem zavestno vpraševal, ali jo ljubim. Ali res ni prav nič vplivalo name, ko so mi namigavali o njenem bodočem premoženju? Ne vem. Čutim, da to ni bilo glavno. Povedal sem že, da mi je bila več ko dragotina, četudi nama je bila tuja tista „harmonija duš“, o kateri govorijo romani. Besedi, ki sem se jima nasmihal. Poezija!

A tedaj, ko sem bil tako osamljen, da sem se v kakem trenutku samemu sebi zasmilil, sem si zaželel bolj od njenega telesa sočutne besede. Tatu, ki je prejemal pisma in darila od zaročenke, sem globoko zavidal. Tisto predmestno deklé, ki je bilo gotovo pošteno, a ni zapustilo kradljivca, sem v mislih dvigal v deveta nebesa. Lidija je stala v senci.

Danes mi ni žal tistih ur, v katerih se mi je porajala želja po duhovnosti in ljubezni. Pozneje mi je Lidija rekla nekoč: „Ječa te je vsega pokvarila . . .“ Mislila je na zdravje. To je že res. Pa človek nima samo telesa.

6

Meglenega in mrzlega februarskega dne sem zopet stal na ulici. Četudi sem prej nestrpno štel dneve in ure, me svoboda proti pričakovanju ni upijanila. Bil sem nekako otopel za občutke. Stal sem z rokami v žepih in se razgledoval naokoli. Imel sem občutek, kakor da sem zašel brez sredstev v popolnoma tuj kraj. In kakor da življenja pred osmimi meseci sploh ni bilo. Ledeni zrak me je pekel v grlu in me silil h kašlju.

Brat me je prišel iskat z zaprto kočijo. Sramoval se me je. Saj ga nisem pričakoval. Njegova navzočnost mi je zopet vzpostavila vez s preteklostjo. Komaj sem se zavedal, da mi Anton ponuja roko, mehanično sem segel vanjo. Oziral sem se po trgu, kakor da nekoga iščem. Ne, saj nisem upal, da mi pride Lidija naproti. Šele, ko sem zagledal brata, sem si to želel.

Brat mi je pomignil z roko, naj sedem v kočijo.

„K. Perhavčevim?“

„Ne. Za zdaj pojdeš z menoj. Govorila bova dve, tri besede.“

No, dobro. Ničemur se ne bi bil upiral. Bil sem brez načrtov, brez volje kakor dete. Sedel sem v kočijo. Brat mi je vrgel odejo, s katero sem se ogrnil. Zeblo me je. Rahlo me je pekla radovednost, o čem bi rad govoril z menoj, a nisem se ga upal vprašati. Poizvedoval sem po svojem sinu, a sem mislil na ženo. Polagoma mi je legala v dušo grenkost, ki pa se ni dala odpoditi.

Brat mi je odgovoril, da Srečka že dolgo ni videl. A da je slišal, da je zdrav. Torej se je zanimal zanj? Nato sva vso pot spregovorila le še nekaj besed o materi. Saj vse življenje ni bila trdna, a vendar niso pričakovali, da jo bo tako iznenada uničilo . . . Kočija je zavila na dvorišče.

Skozi zadnja vrata me je peljal v sobo, ki je bila nekdanj naša družinska soba. V nji sem prebil največ ur svoje mladosti. Vse polno spominov je bilo na njenih stenah. Po vojni je bila to soba moje matere. Vse v najlepšem redu, kakor da je bila mati še pred trenutkom v nji in da se bo takoj vrnila.

Sedel sem. Četudi mi je rahlo drhtelo srce, sem se smehljaj. Svakinja mi je prinesla kavo. Pomislil sem na sklep, da ne bom več stopil v bratovo hišo, ker mi je bil odrekel pomoč. No, dà. Anton je pobrskal po miznici in mi izročil pismo.

„To je zate. Od matere.“

S kakimi mešanimi občutki sem držal tisto pismo v rokah! Zdelo se mi je, da mi trepeta nekaj živega med prsti. Po pisavi je bilo poznati, da ga je pisala s težavo, v presledkih. Hlastno sem požiral vsebino . . . Dà, ko je bila mati še živa, sem se bal svidenja z njo. Težko sem prenašal očitke in rotnja s solzami. Saj mi ni očitala. In vendar! Če bi mi bil kdo drugi napisal te vrstice, bi bil pismo raztrgal. Ječa me je bila ponižala, a še sem bil zvest svojemu značaju. Pred materjo sem se uklonil. Biló mi je, ko da mi govori z onkraj groba. Stresala me je rahla mrščavica.

„Vem, da bom umrla, a ne misli, da si le majčkeno kriv moje smrti . . .“

Te besede, ki so bile v pismu podčrtane, so me zapekle. Saj res nisem pomislil na to. Bil sem človek, ki sem krivdo rajši nalagal drugim ko sebi. Ko je mati to zapisala, je morala čutiti prav nasprotno. Ne da bi mi lagala, hotela mi je dobro.

Tako tegobnega pisma še nisem bral. Kesneje sem ga sežgal, ker sem vsak hip segal po njem in se mučil ob materinih besedah. Vendar sem ji bil hvaležen. Saj je skrbela tudi za mojo bodočnost. Antona je pregovorila: da mi dá sobo in hrano do smrti . . . Bratova prijaznost je torej slonela le na obljubi, ki jo je bil dal materi? Prav. Vse mi je bilo tuje in nerazumljivo.

„Pa zakaj bi ostal pri tebi?“

„Kaj jaz vem“, je Anton v zadregi skomizgnil z rameni. Nato: „Perhavčevi te baje ne marajo.“ Pogledal je skozi okno.

Ne marajo? To mi je tedaj imel povedati? Ne marajo? Najrajši bi se bil zakrohotal. Saj danes se mi ne zdi čudno, kaj takega bi bil lahko pričakoval. Morda bi mi bilo to prišlo na misel, če bi se bil odrekel Lidiji. Pa se ji nisem. Ali sem jim bil mar hlapec? No, je že res, da me morda gospa Helena noče več videti, to mi je bilo takoj razumljivo. A Lidija? Mešalo se mi je od misli in občutkov. V razmišljanju osmih

mesecev sem se bil privadil, da sem vsaki stvari grebel do dna. Vzroki? Nisem gojil praznih upov, da bi mi dal kdo denarja samo na besedo. Od vile ni mogoče živeti. Poleg tega . . . Osem mesecev me ni skrbelo, kako bom živel. Prišlo je preveč nepričakovano.

„Ali so to rekli?“ Verjel sem in nisem verjel.

„Po vsem mestu so raznesli.“

Moj Bog, tako globoko mi še nikoli ni klonila glava. Biló mi je nad vse hudo, da bi moral uživati bratovo miloščino. Zavedal sem se, da do užitka nimam pravice. V olajšanje mi je bila le zavest, da sem bolan. Čudim se, da sem s tako mirnim srcem legel v posteljo, v kateri je bila umrla mati. In vendar sem bil naslednjega dne huje zdelan kakor kdaj prej. Mučile so me misli, bil sem ves bolno zapleten vanje. Razen tega mi je tista soba ponoči obudila preveč spominov.

Ves čas v ječi se nisem dosti menil za bolezen. Kašljal sem celó z neko naslado. Kakor bi jih hotel s tem prisiliti, da me izpustijo. Sedaj me je zaskrbelo. Torej sem le visel na življenju. Zdravniku — bil je hišni zdravnik Perhavčevih; sam ne vem, zakaj sem šel prav k njemu — sem s prisiljenim humorjem nekaj blebetal o bližnji smrti. Neka obešenjaška razigranost je bila v moji naravi. Nič preveč me ni zadelo, ko mi je bradati zdravnik zatrdil, da je zadeva resna. Ne, črnogled nisem bil. „Dobra hrana, zrak, solnce, dušni mir . . .“ Pri sebi sem nadaljeval: „Morje, švicarske goré, potovanje v Kalifornijo, predvsem možnja zlatnikov . . .“ Jezilo me je, da me je ta bradač tako prodiral z očmi, kakor da me slači. Žal mi je bilo, da sem prišel k njemu.

Ko sem stal na cesti, bi bil recept najrajši raztrgal. Stlačil sem ga v žep in krenil k inženjerju Merlaku. Na vsem svetu bi ne vedel iti drugam. Imeniten dečko, z njim se je mogoče smejati. Temnolas in zagorel, kakor da se je rodil kje za morjem. Pa vendar poštena slovenska duša. Če pomislim — edini prijatelj v življenju. Bila sva istih let, kot dijaka sva včasih pokrokala, tudi med vojno sva se našla. Dà, bil je veseljak kakor jaz, a znal je tudi delati in ni izgubljal glave. Četudi je bil ne-oženjen, je imel razkošno stanovanje. Pri njem smo se v prejšnjih časih večkrat shajali.

„Že včeraj sem te pričakoval.“ Objel me je.

Morda edini, ki me je res s srcem pričakoval. Poleg matere se me je spomnil v tem času edino on, v jetniški pisarni mi je nalagal male vsote denarja. Zahvaljeval sem se mu, a on mi je z zamahom roke zaprl besedo. Biló mi je dobro ob njegovem smehu, tesnoba v srcu se mi je kar raztopila.

„Shujšal si in kašljaš!“

Pokazal sem mu recept. Kako je bil smešen, kadar je namršil obrvi. To mu ni kar nič pristojalo. Dà, to niso šale, mi je rekel. Previdnost, zdravljenje. Z denarjem si tudi zdravje zafrčkal... Poslednje je izgovoril previdno, z nasmehom. Da bi mu ne zameril rahlega očitka lahkomišelnosti. Saj sem mu rad priznal, da nisem rojen za trgovca. S tem sva to zadevo za vedno potisnila v stran.

No, kar se tiče mojega zdravja... „Perhavčevi so mi postavili slavalok,“ sem se norčeval, „godbo so naročili, z avtomobilom me popeljejo naravnost v Švico...“

Merlak je nekaj časa molčal. Menda me je razumel. Nemogoče, da bi tudi njemu ne bilo prišlo na ušesa.

Vprašal me je, kaj mislim početi.

„Hrano in sobo imam do smrti ko starec“, sem zakašljajal. „Saj Tonetu ne bo treba predolgo čakati mojega izdiha. Ali pa tudi. Kdo ve?“

Merlak ni dvomil, da gospa Helena misli resno. Naposled tudi ni nam pravice, da bi kaj zahteval. Juridično, kakor se to pravi. Toda saj ni vse na svetu in v človeku zgrajeno samo na rimskem pravu. In Lidija?

„Ne verjamem, da bi taka žena, kakor je tvoja, tako zlahka odbila moža... Če ti ni nezvesta. Pa tega ne verjamem.“

Pobledel sem, če mi je bilo sploh mogoče še huje pobledeti. Bil sem občutljivejši kakor prej. Molčal sem.

„Oprosti“, mi je vrgel. Nato je dostavil: „Pred dvema mesecema je bila pri meni.“

Ne, saj nisem bil ljubosumen. Na Merlaka gotovo ne, predobro sem ga poznal. Pa me je le obšlo grenko neugodje, ki ga nisem znal prikriti. Merlak ga je opazil, položil je več ognja v naslednje besede. Da je bila pri njem zaradi tistega mojega pisma. Sama ni vedela, kaj naj naredi. Povedal ji je, naj stori isto, kar bi storila vsaka žena, ki ljubi svojega moža.

„Ali te ni obiskala?“

„Ne.“ Težko sem to priznal.

Hotel sem vedeti, kaj bi on storil na mojem mestu.

Premeril je sobo, obstal ob steni in nekaj časa opazoval sliko: morje s solničnim zatonom. Okrenil se je... Govoril bo, če ga bom poslušal in mu ne bom zameril. Da bi mi delil nauke? Ne. Živeti vse življenje od miloščine, je za moža sramotno. To malo po malem pokvari značaj. Čemu imam maturo? Ali se ne bi odločil za jus in se vpisal na univerzo? Prestar? Ne, za človeka, ki ima voljo, ni nikoli prepozno. Če mi je na tem, da se dvignem... Ne le, da se osamosvojim, ampak da si zopet priborim ugled. Toda treba bo vgrizniti v marsikatero lesniko.

Bil sem ko dete, vsaka beseda me je dvignila. Saj nisem bil prepričan, da bo res tako, vendar mi je bilo dobro. Občutek ponižanja mi je kopnel. Nazadnje mi je bilo celó lahko.

„Jaz bi šel k svoji ženi.“

Odmajal sem z glavo.

Zakaj ne? Tistega dne jo je videl skozi okno, kako je prišla po ulici. Nekaj trenutkov je neodločna obstala pred hišo. Nato se je vrnila. Bil je prepričan, da me je iskala.

Gledal sem ga, a nisem rekel nobene. In vendar je bilo prav to odločilno.

(Dalje prihodnjič.)

PISMA IVANA CANKARJA MENI

FRAN GOVEKAR

Dragi Govékar!

2

Dolgo časa sem se pripravljaj, da bi Ti pisal, zakaj prvič me je težil ta prokleti dolg, drugič pa sem odlašal zató, ker sem Ti mislil kaj poslati za „Narod“. Tega sicer tudi zdaj še ne storim, ali pišem Ti kljub temu, ker bi rad spet enkrat govoril s kakšnim pametnim človekom. Kadar Ti pošljem par črtic, daj jih Majaronu, in kakor si obljubil, spumpaj kaj denarja od njega, da ne bom več Tvoj véliki dolžnik; to se zgodi v kratkem (natančno ne morem povedati, kedaj, da se spet ne zagovorim).

Jaz živim kakor po navadi; nekako à la Janez Krstnik v puščavi. Zadnjič sem čital v „Novi reviji“ članek „Das Ende der Bohême“ ... To je bedak! Jaz čutim, da sem jeden najžalostnejših bohémienov. Kolikor bolj skušam postati soliden, toliko globokeje gazim ravno po sredi bohémstva. In sploh imam vse simptome teh ljudij. Primo luogo: večne načrte, imenitne, velikanske; vse mi miglja pred očmi v različnih plavih in rdečih lučicah; razne postave z dolgimi nosovi in kratkimi hlačami; vsakovrstni psihološki problemi... nove misli... revolucionarne ideje... Secondo: ne napravim ničesar! Kadar sedem k mizi, zdi se mi vse grozno bedasto in nizko, in iz veličastne snoví se rodí smrkav feljton ali vnebovpijoča pesem ... Terzo: ponosen sem na vse to, kakor don Kihot na svojo cinasto čelado in preziram druge poštene ljudi, medtem ko nisem nič bolj pameten kakor óni, temveč so samó oní bolj neumni, kakor jaz. ... To je! —

Praša se, kaj zdaj počnem. Jaz tega sam ne vem, dragi moj Govekar. Napravil sem eno pesem, ali morda tudi dve in dovršil prvo novelico za „Zvon“. Smešno! ... In misli si, da živim v sami literaturi, v samih

*Nebeške zvezde
nad blede, težko zemljo,
čuječ nad njo, vprašujoč po nas,
naj ljubi srce, jih ljubi.*

*V samotni grenkobi noči
nam ni za sijaj,
ki nad nami nebo razprostira;
vsak se z viharjem na zemlji bori
in pada in umira.*

ČLOVEK BREZ KRINKE

ROMAN — FRANCE BEVK

7

Nisem se hotel varati, da bom dobro opravil, ko sem se napotil proti Perhavčevi vili. Bil sem kakor dijak, ki je klican k ravnatelju. Z vsakim korakom mi je bolj utripalo srce. Tudi solnčen, a sicer mrzel dan — megla se je bila razkadila — me ni mogel pomiriti. Če bi ne mislil na to, da me je Lidiya iskala, bi se bil vrnil. Iskal sem le pameten izgovor, da pred gospo Heleno opravičim svoj prihod.

Razen obleke in nekaterih drobnarij ni bilo nič mojega v hiši. Če drugega ne, sem hotel gospe Heleni očitati, da je koristolovka. Da bi našel toliko poguma, še sam nisem prav verjel. Ječa in bolezen sta mi bili zlomili samozavest, tiščala me je tudi zavest krivde. Ne, te si nisem popolnoma tajil, tudi takrat ne.

Zdi se mi, da so me nekako pričakovali. Tega bi gotovo ne hoteli priznati. Razen Perhavca in gospe Helene sem našel v sprejemnici tudi Pavlino. Srednje postave, vitka, temnolasa, po vnanjosti in po duši pa različna od drugih. Pozneje sem izvedel, da me je bila opazila prejšnjega dne z bratom v kočiji.

Gospe Helene še nikoli nisem videl tako v zadregi. Nervozno je mežikala. To me je navdalo s pogumom. Nisem vedel, kaj naj govorim, kam naj se denem. Prepustil sem se nagonu, hotel sem izrabiti le trenoten položaj. Napravil sem se neumnega. Četudi sem bil v nastopu nekam negotov, sem jim vendar ponudil roko.

„Torej si prišel!“ Perhavec je s pogledom ošvignil ženo.

„Dà.“ Sedel sem. Ne spominjam se več, ali so mi bili ponudili stol. Nastala je mučna tišina. Nisem čutil več ne strahu ne zadrege. Le radovednost, kaj bo prinesel naslednji trenotek. Gospa Helena ni niti zavpila name niti me vrgla na cesto. Le vedno pogosteje je mežikala. Ne bi bil mogel verjeti, da je tako dobro vzgojena.

Čutil sem, da je ozračje vedno bolj napeto. Menda smo se vsi oddehnili, ko je Srečko pritekel v sobo. Pogledali smo ga vsi, ko je obstal pri vratih. Sramoval se me je. Zdi se mi, da sem se v tistem trenotku prvič zavedel, da me je vezala na tega otroka le misel, da mu bom enkrat vse zapustil. In tedaj...? Prav zaradi te zavesti, ki je bila malce bridka, je bil moj objem tem prisrčnejši. Bil sem ginjen. Prerazburljivi trenotki zame, da bi se mogel sedaj vsega natančno spominjati.

Nisem utegnil opaziti, kdaj je Lidija stopila v sobo. Tedaj mi je bilo znova jasno, da sem le zaradi nje stopil v to hišo. Obnovili so se mi občutki, ki so me vznemirjali v ječi. Ali me čaka? Kaj čuti?

Njen obraz je bil prepravilno lep, preveč negibljivih potez je bilo na njem, da bi mogel z njega razbrati odgovore. Izmikala se mi je vsaka presoja njenih misli in občutkov. Šele pozneje se mi je polagoma odpiral pogled na tiste trenotke... Razočaranje nad menoj se ji je bilo ublažilo v nočeh, ko je stala poleg njene moja prazna postelja. Zlomilo ji je ponos. „Saj so vsi moški taki.“ Bridka tolažba, katere se je oklepala z obema rokama. Da mi je bila v mislih že nezvesta, mi v intimnih trenotkih, ki so še sledili, nikoli ni priznala. Pa saj je nisem vpraševal po tem. Za dejansko nezvestobo ni imela ne poguma ne prilike. Zaradi tega sem bil lahko miren. Mati je bolj pazila nanjo kakor takrat, ko je bila še dekle. Ne zaradi mene. Tega si nikoli nisem domišljal. Imela je svoje namene. Takrat nikoli nisem mislil nanje, a trajno mi niso ostali skriti. To, da sem zapravljivec, na Lidijo še vedno ni moglo napraviti vtiska. Saj zaradi tega ni stradala. Njene obleke so bile še zmeraj izbrane. Ko je izvedela, da sem bolan in da ležim v jetniški bolnišnici — gospa Helena se je izredno zanimala zame — se ni zdrznila. Tudi materinim besedam, da ne smem več v hišo, ni ugovarjala — materi je ugovarjala le dvakrat ali trikrat v življenju —, vendar jo je to najhuje zadelo. Ne, saj ji ni bilo zame, to vsekako lahko zapišem. Zaželela si je moža, svobodo, prejšnje vesele dni. Ni verjela, da bi moglo biti življenje vnaprej drugačno, kakor je bilo... Morda se motim. Toda nemogoče je, da me varajo nekateri znaki, ki sem jih bistro pretehtal.

Ali me ni čakala že prejšnjega dne? Ko ji je mati zlobno rekla: „Vidiš, koliko mu je do nas“, jo je bolelo. To mi je sama priznala... Dà, če bi bil takrat tako jasno mislil kakor sedaj, bi ne stal z mešanimi

občutki pred njo kakor dete pred Miklavžem in parkljem. Še na misel mi ni prišlo, da me je pričakovalo le njeno telo. Bila je okusno oblečena in njeni lasje so bili skrbno počesani. Na bledem obrazu se ji je rahlo poznalo, da je v pretekli noči jokala.

Ta videz me je vsega zmedel in premagal. Stopil sem k nji — ne vem, morda sem ji hotel seči le v roko —, a ona se mi je vrgla v objem in me poljubila. Telo ji je podrhtevalo, kakor bi ihtela. Bilo mi je čudno. Ne povsem tako, kakor bi mi moralo biti.

Brez dvoma, tega gospa Helena ni pričakovala. Razbral sem z nje-nega obraza. Pogledoval sem jo s škodoželjnim nasmehom v očeh. Toda ona ni bila ženska, ki bi se dala kar tako ugnati. Dolgo je stiskala ustnice, nato je pa le spregovorila.

„Slišala sem, da ostanete pri bratu.“

Vikala me je. Ali je mar res mislila, da sem prišel le na obisk? Ne, zdaj pa res ne! Čutil sem se močnega. Ozrl sem se na Lidijo, podpirala me je z očmi.

„Zdi se mi,“ sem začel malce posmehljivo, brez tresljaja v glasu, „da je moj prostor tam, kjer je moja žena.“

Zagrizenega besednega dvoboja, ki je sledil, se le medlo spominjam. Bil sem preveč razburjen. Oba sva bila močna, neodjenljiva, strupena, četudi sva se zadrževala, da nisva kričala. Ujedala sva se pridržano, kakor vsi dobro vzgojeni ljudje. O dà, bila je dobro oborožena. Zdelo se mi je, da se je osem mesecev pripravljala, kaj mi poreče. Če imam do žene pravico, se moram zavedati tudi dolžnosti. In tako dalje. Vse postave sveta so bile na njeni strani. Moji razlogi so bili kakor megla, ni se jih dalo zgrabiti. O saj sem dobro vedel, nji ni bilo le za tisto hrano. Preveč je bila raznesla naokrog, da me noče več pred oči. Vse mesto bi se ji posmehovalo. Če je hotela rešiti svojo čast, me je morala ponižati. Razen tega jo je skrbelo, kaj bo, ko ona umre — toda o tem sem že govoril. Niti moja bledica niti moj kašelj jo nista vznemirjala. Morda sta ji celó vzbujala neka daljna upanja.

Lidija naju je pogledovala. Oči so se ji lesketale. Brez dvoma sem ji ugajal v tem dvoboju. Tega ni mogla prikriti. Šele danes — po tolikih dneh — jo prav razumem. Bilà je prepolna ženskih pranagonov, ugajali so ji pogumni, brutalni moški. Ta njena poteza odločuje danes o njenem in mojem življenju. Takrat me je podžigala.

Znova sem povzel besedo. Govoril sem o univerzi . . . da se bom dvignil . . . in tako dalje . . . Verjel sem vsaki besedi tako kakor še nikoli. Naposled sem spomnil gospo Heleno na zgodbo o izgubljenem sinu. Ne da bi hotel s tem vplivati na njeno srce. Tudi idealni razlogi je niso

mogli premagati. Poznal sem njeno klečeplazenje po cerkvah, četudi ni bila globoko pobožna. Hotel sem jo preskusiti.

Še danes se mi smeje srce, če pomislim na tisti trenotek. Gospa Helena se mi je vsedla na limanice. Razburila se je. Bila je kakor gola pred menoj, ko je imenovala mojo zgodbo neumno bajko. Še nikoli — ne prej ne pozneje — nisem pogledal tako globoko v njeno samoljubje. Nisem veren človek, priznam, a gojim nemo spoštovanje do stvari, ki so drugim svete. Zgrozil sem se.

V sobi je nastala mučna tišina. Perhavec je stal ob steni, rahlo sključen, z ugaslo cigaro v rokah. Poslušal je, obrvi so mu nervozno drgetale. Pavlina je venomer mečkala usnjato torbico.

„Mati, ne bodite taki“, se je iznenada oglasila.

Gospa Helena jo je kar prebodla z očmi. Pavlina je bila živčna ženska, vsaka malenkost jo je ganila do solz. V hiši so pripovedovali o nji, da ni pustila ubiti niti miške. Od brata, ki jih je svoj čas lovil v kleti, jih je kupovala in jih odnašala na vrt. Beračem je dajala kar liro . . . Dvignila se je in šla k vratom.

„V hiši naj ostane in konec besedi!“

Oči vseh so se hkrati uprle v Simona Perhavca. Pravi čudež, da je spregovoril, zato so njegove besede vplivale ko strela. Ta preobrat je bil za gospo Heleno tako nenaden, nepričakovan, da je nekaj trenotkov buljila vanj, kakor da ga ne more razumeti. Njen mož je redkokedaj izrekel svojo voljo, a tedaj ni odnehal. Poznala ga je. Požirala je sline, mrzle kaplje so ji stopile na čelo.

„Če hoče v podstrešnico“, se je stežka vdala. „Hrano naj dobiva od doma, saj mu jo lahko nosi naša služkinja . . .“ Zaradi pogledov, ki so bili uprti vanjo, se je razburila. „Dokler ne ozdravi“, je pristavila z glasom, od jeze skoraj jokajočim. „Prosim, zaradi njega ne bo vsa hiša v nevarnosti . . .“

Vdala se je in se ni vdala. Brez dvoma je z gotovostjo pričakovala, da ne bom sprejel teh sramotnih pogojev. Saj se ni varala. Besede so me pognale kvišku. Od žene me je ločila brez sodnije, brez spotike pred ljudmi in pred Bogom. Ne, ni ji bilo toliko zaradi moje bolezn. Bala se je novih vnukov. In vsega drugega, česar se ni upala navesti, da bi ne zardela.

Perhavec je molče upiral oči nekam v moje noge. Pogledal sem Lidijo. Čakal sem, da se bo vse v nji uprlo in da se bo dvignila proti materi. Ali sem smel zahtevati kaj takega? Ne, saj tega greha ni naredila. Le gledala me je. Danes mi je jasno — tudi ona je pričakovala od mene nekaj prav tako divjega in odločnega. Nič. Vse tiho.

Pobegnil sem brez pozdrava. Ko sem bil pod oknom, sem slišal Pavlino, ki je nekaj rekla. Besed nisem razumel. Mati ji je vrgla piskajoče: „Ti si histerična!“ Na vogalu ulice sem se še enkrat ozrl. Videl sem Pavlino, ki je naglo zapustila hišo. Zavila je na polje. Bržčas je jokala.

8

O ničvrednost sklepov, ki jih povzročita razburjenje in jeza! Pozneje, ko sem begal po polju, sem se iztreznil in pomiril. Pred očmi so se mi začeli odpirati povsem novi vidiki. Res, o vsem tistem, kar se je zgodilo, ni bilo prijetno razmišljati. Pregrenko. Toda vsako misel sem napolnil z ironijo zato, da bi se pomiril.

Čez nekaj dni sem naznanil gospé Heleni pismo, da se preselim v njeno podstrešnico. To sem storil čisto preišljeno. Če že moram sprejemati miloščino, potem naj jo sprejemam od obeh strani. Spati v materini sobi mi je bilo že po nekoliko nočeh nemogoče. Občutek, da sem sokriv njene smrti, ki mi ga je bilo prebudilo pismo, me je med tistimi stenami vedno bolj mučil. Ali pa nisem napravil gospé Heleni usluge s tem, da sem v begu zapustil njeno hišo? Lahkomiselni ljudje že po svoji naravi niso zlobni, tudi jaz nisem bil; a tedaj se mi je vendar porodila želja po maščevanju. K temu, da sem sprejel sramotne pogoje, me je napeljala tudi misel na Lidijo.

Nekateri ljudje se sramujejo nežnih, rekel bi, sentimentalnih občutkov. V dosedanem življenju so bili tudi meni tuji. V teh dneh pa me je začela peči zavest, da nimam nikogar na svetu, nikogar, ki bi mu lahko odprl vso svojo dušo. Ni mi bilo do telesnih užitkov. Tem bi se bil tudi odpovedal. Bilò mi je bolj za tople poglede, za tisočere majhne pozornosti. Dà, zelo ponižen sem postal, tako skromen nisem bil še nikoli.

V Lidijino bližino me je tiralo tudi ljubosumje. Mislil sem na njeno strastno naravo. Videl sem jo, kako lega k drugemu, ko že misli, da me je popolnoma izgubila. Tega se sramujem in se tudi ne sramujem. Saj vsakdo ve, da ljubosumje ni zgrajeno na razumu. Črv me je razjedal in pred njim — to sem vedel — ne bom našel miru.

Da bi jim dokazal, da ne maram ničesar, kar je njihovo, sem dal prepeljati v podstrešnico materino pohištvo. Ko sem se selil, sta bili gospa Helena in Lidija pobegnili pred menoj. Ni ju bilo doma. To mi je bilo všeč. Gospod Perhayec mi je krepko stisnil roko. Zdelo se mi je, da s tem dokazuje, kako čuti z menoj. Srečko je skakljal okoli mene in hotel je vse vedeti. Čemu to in čemu ono? Živ dečko!

Podstrešnico sem si uredil precej udobno. Kosi pohištva, znanci iz mladosti. Na stenah fotografije. Vse to je prijetno družilo preteklost s sedanostjo. V sobo so mi postavili tudi peč. „Jetične rado zebe.“ Mojega stanja niso prikrivali, ampak so ga celó pretiravali. Nekoč sem našel na mizi cvetice. Menil sem, da mi jih je prinesla Lidija. Pa nisem vprašal. Pozneje sem zvedel, da mi jih je bila po Lujizi poslala Pavlina.

Ob knjigah, ki so bile po večini iz Merlakove knjižnice, sem se čutil dijaka. Hrano mi je nosila služkinja, mlado, hribovsko dekle. Pospravljala mi je tudi sobo. Po vsakem takem opravi se je umila v vodi, v katero je kanila nekaj kapljic lizola. Družina je bila previdna.

Ali bolezní nisem jemal preveč resno, bril sem norce iz nje. Zdravila, ki mi jih je plačal Merlak, so včasí po več dni stala nedotaknjena na mizi. V resnici sem se čutil pomlajenega, krepkejšega. V primeri z ječo je bilo to življenje pač boljše. Razen tega je sijalo solnce, z marcem je bila že prava pomlad. Ali sem si le domišljjal ali mi je bila res dahnila rdečica v obraz? Občutil sem tudi radost — kaj zagonetno, skoraj obešenjaško radost, vendar je nisem mogel zatajiti.

Dà, bil sem nekoliko nemiren; to je že v moji naravi. Odhajal sem zdoma in prihajal domov ob najrazličnejših urah. Pot me je vodila skozi prvo nadstropje, mimo Lidijine spalnice, nato mimo sprejemnice in kuhinje, odkoder so skozi priprta vrata prodirali glasovi. Ta hoja mi pozneje ni bila več v muko; samo prve dni. Ugajala mi je celó, ker sem se zavedal, da mučim s tem druge. Dà, v meni se je bila porodila rahla zloba, ki je bila sicer nasprotna mojemu značaju. Rasla je komaj zaznavno, a vendar — rasla je. Posebno tedaj, ko sem zapazil, da bi me iz razlogov, ki si jih nisem mogel jasno razložiti, najrajši ne srečavali.

Ker sem poznal hišne navade, zato sem uredil svoje prihajanje in odhajanje tako, da sem z gotovostjo srečal koga na vrtu, na hodnikih ali na stopnicah. Ne, za Perhavca mi ni bilo. Mož me je vselej že vnaprej pozdravil. „Fant, glej da ozdraviš — ali si že bral zadnje novice?“ Na časnike je bil namreč kar obseden. Ni me zanimalo, kaj se godi po svetu. V meni je bil drug svet, ki me je vsega napolnjeval. Ta svet, ki me je strastno zanimal, sta bili gospa Helena in Lidija.

Pred njima sem se nalašč pretvarjal, delal sem se veselejšega, kakor sem bil v resnici. S posebnim izrazom na ustnicah, kakor da gojim zahrbtno nakano, kar me sedaj izredno osrečuje. Tudi bolj zdravega sem se delal.

Z ženo sva se srečavala najpogosteje. Zdelo se je, da se iščeva. Takrat se nisva iskala, vsaj ne zavestno. Največkrat sva se pozdravila le z gibom glave. Včasí so se za nama zgenile ustnice v nasmehu, ki je bil

komaj viden in zelo negotov. Videti je bilo, da sva le po sili navidez mrzla drug do drugega in da se skriva nekaj toplega pod vnanjo skorjo.

Četudi sem se trudil, da bi jo preziral, sem vendar mislil nanjo. Ta ženska se mi je bila ob vrnitvi vrgla v naročje. Kdo bi jo mogel razumeti? Danes mi je jasno: bil sem jo razočaral, ko sem privolil v podle pogoje. V njenih očeh sem bil kakor deček, ki so ga kaznovali. Hotela je moža. Ali se ji nisem bil s tem sramotno odpovedal?

Za njen prezir, ki ga ni znala ne hotela skrivati, nisem bil slep. Zadržal sem se mu, hkrati me je užalil. Vračal sem milo za drago. Dà, bala se je tudi matere; ona jo je poznala in ji je prepovedala približati se mi, „da se kaj ne zgodi“. Toda moje vedenje je njen prezir le podvojil, še huje se je zakrknila. Bila sva kakor kolesci na zobce, ki poganjata drug drugega. Več ko čudno, da tedaj ni ugasnilo moje čuvstvo do nje. Bilo je kakor plamenček, ki se bori s sapo.

Res je, moj zdrav in vesel zunanji videz je ni dražil, zato sem ji hvaležen. Ne pa gospa Helena. Šele zdaj mi je očito, kaj je mislila, ko sem se naselil v njeni hiši. Saj ne bo ozdravel. Saj ne bo opravil izpitov — si je mislila. Ni čuda, da jo je moj nasmeh rezal v srce ko nož. Moj navidezno zdravi nasmeh. Vrhu tega je tudi izvedela, da sem tičal ves čas v knjigah, kadar nisem bil zdoma. Saj ni vedela, da sem ubijal s tem le čas.

Kadar sem jo srečal, sem jo nalašč zelo glasno pozdravil. Skoraj izzivalno, z ironičnim prizvokom. Odzdravljala je pridržano, njene oči so me prebadale: saj mu res gre bolje. Opazila je, da imam denar, brat in Merlak me nista pozabila. A nisem zapravljaj. Ni bilo vsote, da bi si mogel z njo kupiti, kar je pozelelo moje srce. Ali niso kdaj pa kdaj vohali za menoj, kadar sem ob nenavadnih urah odhajal zdoma? Da bi me zalotili s kako žensko? Grdo je bilo, da je čednostno gospo jezila moja krepost.

Ako se danes zamislim v njen položaj, mi je jasno, da ji ni bilo lahko. Preveč je bila razvpila, da ne smem prestopiti praga njene hiše. Mesto se ji je na tihem smejalo. To je čutila, to jo je grizlo. Nekoč je rekla sosedi: „Kaj pa smo hoteli? Ali naj ostane na cesti, ko pa je bolan?“ Stala je na vrtu, ni slutila, da jo slišim skozi odprto okno. Poraz in grdobijo je zagrinjala s plaščem krščanske usmiljenosti. Ta ženska je vendarle poznala nekaj sramu.

Smešno, kako je dekli naročala: „Če te kdo kaj vpraša, molči . . .“ Hrano zame je hodila iskat po ovinkih, čez polje. Mestu — kaj neki je v tem gnezdu mogoče prikriti? — je bilo več znanega ko nji. Že to je bilo dovolj: jaz nisem imel vzroka, da bi prikrival resnico.

Ko jih je obiskala Valerija z možem — bil je uradnik na deželi, debel zaspanè, v večni skrbi za svoj obstanek — sem moral v sprejemnico. Moral? Srečko me je prišel klicat; nisem vedel, kaj hočejo. To se ni zgodilo zaradi Valerije; zaradi uradnika, da bi ne opazil, kako delajo s svojimi zeti. Tiste pol urice sem sedel kakor na trnju. Ne bi vzdržal zaradi gospe Helene, niti zaradi klavrnega prestiža njene hiše. Zaradi Lidije, ki me je prosila z očmi, naj ne delam škandala.

Gospa Helena se je cedila od narejene dobrote. „Si, il nostro caro Niko . . .“ In tako dalje. Mislila je mene . . . Odšli so, a tedaj sem si med molkom vseh strogo prepovedal, da bi mi še kedaj naložili klavno vlogo nekakšne sirote v njihovi ginljivi „družinski igri“. Gospa Helena se je užaljena čudila. Ta ženska nekaterih stvari ni mogla razumeti.

Pomagalo je. Pozneje so se izgovarjali, da me ni doma. Saj jih je le poredko kdo obiskal. Zofija je bila v Pulju. Pavlina se ni več prikazala od tedaj, ko je bila za menoj pobegnila iz hiše. Njen mož že dve leti ni prestopil praga. Kaj je temu vzrok, sem le slutil, zetov niso uvajali v vse domače skrivnosti. „To so stvari, ki morajo ostati v družini.“

Bil sem osamljen, razen če izvzamem večere, ki sem jih prebil pri Merlaku. Skušal sem se tudi znova približati Lidiji. Otrok naj bi bil mostič med menoj in njo . . . Toda to sem že opisal v začetku.

9

Prvim pomladnim dnem je sledilo dolgo deževje. Vlaga mi je ko svinec legla na pljuča. Zdravje se mi je poslabšalo. Postal sem sinjkast v obraz, da se skoraj nisem upal prikazati pred ljudi. Lidiji in gospe Heleni sem hodil s poti.

To stanje ni trajalo dolgo. Oblaki so se razklali, znova je posijalo solnce. Šele tedaj je končala prva pomlad. Bližal se je maj. Dolge ure sem posedal ob oknu ter gledal na polja in griče. Mandeljni so bili že odcveli, v cvetju so bile črešnje in breskve. Pobočja so bila kakor da leže na njih rdečkasti in beli oblaki.

Počutil sem se kar ozdravljenega. Bilo mi je, ko da mi skrivnostni ogenj gori v krvi. Te izpremembe nisem pripisoval le po smoli dišečim kapljicam, ki sem jih zopet užival. Tudi ne zgolj pomladni prirodi. Navdala me je neka objestna radost, to je nemir, ki mu spočetka nisem vedel pravega vzroka. Predruščil se mi je bil tudi izraz na obrazu.

Te izpremembe mi ni bilo treba nalašč razkazovati. Opazili so jo. Merlak se je zadovoljno smehljaj. Prosil me je, naj se mnogo gibljem na prostem. Priroda mi je bila tuja. Ker nimam ostrega posluha za glasbo, zato sem tudi njenim glasovom zaman prisluškoval. Izprehodi ob po-

mladnih večerih so mi bili ljubši. Ljudi sem opazoval s strastjo. Ožja družba pri Merlaku — bili smo največ trije, štirje — me je spominjala prejšnjih časov. Pogosto — včasih me je objela čudna želja po samoti — sem ostajal doma. Nekdaj mi je bilo težko misliti, da bi kdaj po vse dni preždel med knjigami. Zdaj sem se privadil natisnjeni besedi. Toda bral sem za zabavo. Učenja se še nisem bil oklenil z vso dušo.

Bil sem raztresen, zelo raztresen. Zdaj pa zdaj sem dvignil obraz od knjige in pogledal skozi okno. Misli so se mi trgale ko pajčevina. Iz mlade, zelene rasti, iz sokov, iz vonja prirode je nekaj pronicalo vame in me polnilo do vrha. Objestna radost se je izpreminjala v drobno brnečo bridkost, ki me je prevzemala z vedno večjo močjo. Bil sem poln neke silne želje po življenju, ki se mu še zdaleč nisem bil odpovedal.

Nisem se začudil, ko sem spoznal, da je vzrok mojega nemira ženska. Ne Lidija, ampak ženska. Na Lidijo sem bil prehudo razočaran. Ne tajim, da sem še mislil nanjo. Toda v svojih mislih sem jo bil uvrstil med druge ženske — v nejasno skupino golih teles. Saj se nisem na slepo vdajal občutkom. Vendar so me polagoma popolnoma zamrežili, ne da bi se prav zavedal.

Še dobro se spominjam nekega dne. S stidom in rahlo jezo. Bil sem pravkar poobedoval. Sedé za mizo sem si podpiral glavo in gledal skozi okno v solnce. Z vrta so se dvigali vonji prvih pomladnih cvetic.

Služkinja je prišla po posodo. Stala je tik mene in se me skoraj dotikala. Vsak dan je tako stala ob meni, a je nisem opazil. Tedaj pa se mi je pogled nehote odtrgal od pokrajine in obvisel na dekletovi roki. Dekle mi je ugajalo zaradi sočne mladosti in klenega zdravja, a je nikoli nisem poželed. Tedaj pa mi je pogled pobožal njena nedrija in njen obraz, ki se je nedoločno nasmehnil.

„Pepca, ali imate fanta?“

Na neumno vprašanje sem globoko zardel. Mislim, da sem še imel toliko krvi, da sem zardel. Dekle se je ozrlo vame, imelo je obilo humorja v pogledu. Ni mi takoj odgovorilo. Pa saj tudi nisem čakal odgovora.

Zgrabil sem jo čez pas in si jo posadil na kolena. Privijal sem jo k sebi z vso silo in pritiskal ustne na vrat. Dekle je bilo prevzeto, a se ni branilo. Šele, ko mi je desnica zdrknila od pasu, se je nenadno dvignilo in me udarilo po licu.

„Saj imate ženo!“

Ne, ni bila huda, vsaj ne zares huda. Na licih se ji je pojavil izraz spolnosti in intimnosti. Ta izraz me je streznil. Še več, udaril me je v srce.

„Kaj mi je do žene!“ sem zarenčal.

Nato sem se grdo nasmehnil. Nisem vedel, kaj naj rečem, kako naj se vedem. Noge so se mi tresle v kolenih.

Slišal sem, kako se je služkinja zasmejala, ko je odšla po stopnicah. Še danes ne vem, kaj je pomenil ta smeh. Sram me je bilo. Nisem bil prepričan, ali bo do večera vedela o tem že vsa hiša; prav tega sem se bal. Ni me vznemirjala nezvestoba. Strah me je bilo pred posmehovanjem. A nisem imel moči, da bi stopil za dekletom.

Pepca je molčala. Toda nisem prezrl njenega rahlega, zasmehljivega obnašanja do Lidije. Ne bil bi se več približal katerikoli si bodi ženski, ki je poznala mojo ženo. Ni mi bilo le do nje. Zahrbtni nasmehi so mi bili zoprni. Ob njih sem občutil, kakor da me preganja nekaj gnusnega.

Tisti dogodek mi je segel v dno duše. Klavrna zavest, da jezim gospo Heleno s svojo prisotnostjo in navideznim zdravjem, je polagoma pobledela. Zavedal sem se od dne do dne huje, da je moje stanje ponižujoče, človeka nevredno. Če bi bil še bogat, bi me bili sprejeli z obema rokama. Morda je to smešno, toda začel sem zavidati uboge.

Tiste dni sem se strašno vdajal tem razmišljanjem. Vendar me niso mogla odtujiti ženi. Nasprotno. Bilo je, kakor da me je bil tisti dogodek z deklo šele opozoril nanjo. Pričel sem se ji približevati. Bilo mi je zoprno in težko, ko sem se ji nasmihal kot vlačugar. Smehljaj sem se ji ko dekletu, ki ga hočem zapeljati.

Lidija je bila sprva začudena, a nato mi je vračala nasmeh. Sprva negotovo, kakor da mi ne zaupa, nato drznejše. To me je zabavalo. Kaj je pri tem mislila in čutila? Težko je prodreti v dušo drugega človeka, četudi nam pove resnico. Še vedno ostanejo neke poslednje, nerazrešljive tajnosti.

Brez dvoma, mislila je name. Tudi ona je čutila pomlad, saj je kar kipela od zdravja. Še niso bile docela pozabljene minute tiste noči, ko me je zaman pričakovala. Le solze so se ji bile že posušile na licu. Za dom se nikoli prej ni tako lepo oblačila. Dà, bilo je jasno: dogodki ji niso mogli ubiti vseh občutkov. Toda če bi jo bil hotel pridobiti, bi jo bil moral odvesti kamorkoli. Sledila bi mi bila. Menda jo je plašila misel, da bo za vedno ostala vdova ob živem možu. V očeh sem ji bral, da je bila že zavrgla prezir, ki ga je spočetka gojila do mene. Rada bi se mi bila približala sama od sebe, s svojimi nasmehi sem ji prišel le naproti. Dolgo se nisva našla na samem.

Nekega večera sem se pozno odpravljaj zdoma. Zagledal sem jo na vrtu. Stala je pod smreko, ki je rasla ob ograji. Stala je nepremično; kjerkoli bi jo spoznal po obrisih njenega telesa.

Hotel sem stopiti na ulico, a me je nenadoma priklenilo na mesto. Morda je sama iskala prilike, da bi se sestala z menoj.

Ko me je zagledala, se je premaknila, kakor bi hotela v hišo. Srečala sva se na stezi. Bila je mirna, pomladna noč, cvetice so dehtele, v grmovju ob polju je pel slavec . . . Obstala je in si segla z rokama na obraz, kakor da se je prestrašila.

Nisem vedel, kaj naj ji rečem. Tudi ona je molčala. Bila sva v zadregi, kaj naj si misliva drug o drugem. Lidija je bila močnejša, hitreje se je zavedla.

„Mislila sem, da si odšel“, se je zlagala.

Glas se ji je nekoliko tresel.

„Dà, pravkar sem se namenil v mesto . . .“

Opazoval sem njeno postavo. Na obrazu ji je trepetal rahel odsev luči z ulice. Pogledala je na zvezde. Tudi s tem pogledom je lagala. Bala se je.

To mi ni ušlo. Zbodlo me je ko strupena igla. „Pridi“, sem ji rekel tiše in jo zgrabil za roko.

Tresoča se mi je sledila do smreke. Toda ni trepetala, ker bi se bala. Zdi se mi, da bi mi sledila tudi, če bi vedela, da jo mislim umoriti. Nisem vedel, kaj bom storil, ne kaj bom govoril. Bila je zopet vsa v moji oblasti. Nase jo privijem, sem si mislil. Ne bo se branila.

„Lidija!“

Nestrpen, močan glas je presekal tišino. Oba nisva slišala, kdaj se je okno odprlo. Za naju je bil klic ko bolešno prebujenje iz sna. Oba hkrati sva se stresla in ozrla v pročelje hiše. Bila sva tiho. Nisva se hotela skriti, a imela sva občutke, kakor da sva bila zasačena v grehu.

„Tu sem, mati. Kaj je?“

Lidija je bila na materin ponovni klic ko začarana. Zdelo se je, da ne čuti več moje bližine. Kaj je? Saj je lahko vedela, kaj je.

„Iti moram“, mi je strastno pošepetala.

Bil sem tiho. Ne bil bi je zadrževal z nobeno besedo, z najmanjšo kretnjo. Njena roka, ki je tačas ležala v moji, — sam ne vem, kdaj sva se bila prijela — me je vroče stisnila, a nato popustila. Odšla je. Nekam potrta in osramočena je stopicala po pesku, obraz ji je bil uprt v tla. Za trenotek se je ustavila, kakor da se hoče ozreti, a je stopila v vežo.

To, da mi je stisnila roko, mi je govorilo o tisoč stvareh. Delal sem se, kakor da nisem čutil. V grlu me je dušilo razočaranje in jeza. V odprtem, nezastrtem oknu hiše sem razločil senco.

„Kdo je tam?“

Kri mi je udarila v obraz. Bal sem se odpreti usta, a sem jih vendar odprl. Danes se ne spominjam več vsake besede, ki sem jo takrat govoril, preveč sem bil razburjen. Toda biti so morale trde besede, ki so mi prihajale iz jeze.

Dobil sem prostaški odgovor. Ne bom ga ponavljal, ker je prišel iz ženskih ust. Nisem molčal. O, tudi jaz znam biti prostaški. Tedaj mi je bilo to celó v slast. Vpil sem, da so se odpirala okna v sosesčini. Ni mi bilo do dobrega imena hiše.

Gospa Helena je zaprla okno. Zmagal sem. V hiši je postalo mrtvaško tiho. Čudno, da more biti v kaki hiši tako tiho! Nisem odšel na cesto — hotel sem k bratu — ni mi bilo več do večerje. Odzibal sem se v podstrešnico.

Bil sem ko pijan. Tako me je bila vsega objela besnost, da se nisem mogel pomiriti, žal mi je le, da sem vrgel služkinji večerjo po tleh. Tega se sramujem. A samo tega.

10

Tista zmaga je bila zame kaj klavrna. Dogodek, kakor je bil na videz brezpomemben, mi je izredno zagrenil življenje. Čudim se le temu, da se mi bolezen takrat ni poslabšala. Toda saj sta me zagrenjenost in srd držala kvišku.

Ne tajim, od tistega dne sem gospo Heleno bolj sovražil ko kdaj prej. Ali me je ona manj mrzila? Ne. S kričanjem na vrtu sem bil odgrnil pred sosedi zastor, ki je zakrival hišo. To mi je smrtno zamerila. Vendar mi tega nikoli ni na glas očitala. Vsakokrat, ko me je srečala, ji je kri živo udarila v lica. „Ta divjak!“ Tudi tega mi ni rekla naravnost. Če je pa vedela, da slonim na oknu, se ni premagala, da ne bi služkinji potožila. „Saj se ga kar bojim,“ je zapela; „nekega dne me bo še udaril po glavi.“ Dekle je pametno in se je le nasmehnilo. Ona sama ni verjela, kar je govorila.

Pepca mi ni več prinašala obedov, sam sem hodil na kosila in na večerje. Bil sem duševno utrujen. Tedaj me je nekako žejalo po domačnosti. Po kosilu sem dolgo obsedel v bratovi kuhinji, otroci so se mi obešali na kolena. Imenovali so me strica. Prej mi je bilo to smešno, a sedaj sem jih objemal za tako besedo. Anton ni bil pretirano prijazen z menoj — saj ni bil z nikomer — a me tudi ni krivo gledal. Hrane nisem več sprejemal z občutkom miloščine.

K Merlaku nisem zahajal prepogosto. Imel je ljubico, bal sem se, da bi mu bil v nadlego. Njemu edinemu sem zaupal vse, tudi občutke. Ne vseh. Vseh mu nisem hotel, niti nisem mogel. Sam mi nikoli ni toliko zaupal. Vendar se mi zdi, da me je imel rajši ko jaz njega. Zidal si je hišo, v najlepšem delu mesta, že so bili zidarji v nji. Vabil me je k sebi. Ne bi mi dal le sobe, tudi hrano. Ponudba je bila odkritosrčna, to sem čutil. Vendar mu nisem obljubil. „Saj se boš ženil!“ sem mu rekel. Samo nasmehnil se je.

Lidija se me ni izogibala ne s pogledom ne drugače. Mislim, da me je lahko vsaj malo razumela in da me ni imela za divjaka kakor njena mati. Dà, opazil sem, da se mi celó nastavlja. Srečaval sem jo pogosteje ko prej.

Ni mi bilo dosti do tega, da sem jo srečaval. Dogodki so mi bili ohladili kri. Ne, nisem je mrzil, vendar sem gojil v duši rahle očitke do nje. Vem, da v srcu ni pritrjevala materi, toda čemu se ji ni uprla? Oči so ji gorele od strastne želje po svobodi in po življenju. Morda je tlela v njeni duši tudi iskra sočutja do mene. Morda.

Vse to sem le čutil. Tudi zahteval sem od nje več kakor ona od mene. Nekaj, kar mi ne more dati — to sem slutil . . . Pozdravljal sem jo, a se ji nisem nasmihal. V pogled sem polagal rahel prezir. Preveč je bila ženska, da bi me bila razumela. Bolelo jo je in jo žalostilo. Vpraševala me je z očmi: ali me res ne razumeš? Nisem bil slep, vse sem opazil. Čutil sem tiho zadoščenje, ko sem videl, kako trpi.

To najino mučno razmerje bi bilo lahko trajalo zelo dolgo. Morda leta. Toda zadnje čase živim zelo naglo. Tako naglo, da mi nobena misel ne utegne dozoreti. Dolgo sva se iskala in naposled sva se našla. To me je kljub neki zagrenjenosti navdajalo s srčno tesnobo.

Toplega, vonjivega večera sem se dolgo potikal po mestnih ulicah. Slednjič sem zablodil v ljudski vrt in sedel na klop. Kostanji so bili že odcveli, skozi goste veje so se svetile zvezde. V kapljah vodometa se je trgala svetloba luči. Odnekod je prihajala godba. Roke sem stisnil med kolena in se sključil; brez misli sem se zatopil v te glasove. Ne vem, zakaj se mi ni mudilo domov. Saj so mi bile noči že tako predolge, bilo mi je mučno strmeti brez spanja v strop . . . Vendar še ni moglo biti zelo pozno, ko sem se dvignil in odpravil po ulicah.

Odklenil sem vrata. V veži sem zagledal širok pramen luči, ki je padal iz kuhinje. V pramenih se je odražala spačena senca Lidije, ki je stala na pragu. Čemu je zopet lagala s kretnjo, kakor da se me je prestrašila? Saj sem hodil glasno in hreščeče odklepal. Pričakovala me je.

Na pozdrav so ji ustne rahlo vztrepetale. Njen obraz je bil v senci. Pa saj bi tako ne mogel razbrati, kaj izražajo njene poteze. Pokašljaj sem, morda iz zadrege. Če se ne motim, se mi je Lidija v tistem trenutku zasmilila. In menda tudi jaz nji. „Pridi, skuhala ti bom čaja“, je spregovorila z negotovostjo v glasu. „To ti bo pomagalo.“

Če bi hotel, ne bi se mogel braniti. Res, še sem čutil rahel odpor do nje. Toda prizvok, ki se je jasno ločil od njenega glasu, me je vsega zmedel.

Med bele kuhinjske stene nisem stopil, odkar sem se vrnil v to hišo. Še prej sem bil le redkokdaj v nji. Sedel sem na stol, ki mi ga je Lidija

primaknila. Vsa je gorela od zadrege, ni me naravnost pogledala. Plaho sem se ozrl okrog sebe.

„Sama?“ sem stisnil ustnice.

Da je sama, je rekla. Oče in Lujiza sta v kavarni, a mati se še ni vrnila z obiska. Naštela je vse po vrsti, kakor da me je hotela prepričati, da sva varna. Ni opazila posmeha na mojem obrazu. Če bi ga bila opazila, bi ga morda ne bila razumela.

Zasledoval sem jo s pogledom, ko je s tresočo se roko prižgala plin. Pristavila je vodo, ki je začela šumeti. Nisem opazoval njenega telesa, ki mi je bilo takrat nekako tuje, opazoval sem njeno vedenje. Presojal sem jo kritično, kakor da gre za velike stvari. Ne, te ženske nisem mogel mrziti. Vsaj tedaj še ne. Ni me mikala le, ker mi je bila tako blizu, a hkrati tako nedosegljiva. Približevalo mi jo je neko globlje čuvstvo.

Ves čas, ko je pripravljala čaj, se ni ozrla name. Ko je pa postavila predme skodelico, se ji je porodil na ustnicah nervozen nasmeh. Že je ugasnil. Razen vina, ki sem ga bil ob Valerijinem obisku rezko odklonil, je bil ta čaj prvo, kar so mi bili ponudili v tej hiši. Lidija je sedla, se oprla z rokama na mizo in me gledala. Ni bilo prav, da je v tem trenutku skopnelo tesno razmerje, ki je zadnje čase vladalo med nama. Vendar sem stežka prenašal njen pogled.

„Ti ne boš pila čaja?“

„Ne ljubi se mi“, je rekla.

Ne, ona ni imela rada čaja. Zopet sem jo pogledal. Koliko časa bo vzdržala moj pogled? Za vse na svetu bi bil rad vedel, kaj je mislila. Do vsakdanjih pomenkov mi ni bilo, a drugače se nisem upal izreči niti besedice. Nisem si zaupal. Bal sem se, da ne bo ostra . . . V njenih zenicah je dolgo zorelo neko vprašanje.

„Ali boš kmalu opravil izpite?“

To me je streznilo. Ali se norčuje? Pogled se mi je potopil globoko v njene oči.

„Zakaj?“

Lidija je pogledala v mizo. Nato se je dvignila, se prestopila in pogledala v okno. Zopet se je okrenila. Zdela se mi je nekoliko izpremenjena v obraz.

„Tako. Rada bi vedela.“

„Ali težko čakaš?“ sem položil strupeni poudarek v besedo. Hotel sem reči: „Ali težko čakaš, da pojdem od hiše?“ Toda ona tega ni razumela.

„Dà!“ je odgovorila nekoliko pridržano. Počakala je hip, nato pa dostavila: „Rada bi šla od doma . . .“

Ne dvomim, da je tako govorila, kakor je mislila. Vsaj ta trenotek. Iz glasu ji je zvenela odločnost, ki me je iznenadila. Na čelo ji je legla rahla senca žalosti.

Videlo se je, da je res trpela in se v svojih mislih oslanjala name. Prav tako mi je bilo tudi jasno, da ji ni bilo toliko zame, kakor za svojo korist. Pa takrat se nisem menil za to. Šlo mi je za učinek. Njene besede so me vsega izpremenile. Močno se mi je zganilo v srcu. Sramoval sem se prejšnjih misli in občutkov.

„Draga moja“, sem ji rekel prvič po tako dolgem času. V glasu mi je trepetalo globoko sočutje do sebe in do nje. „Draga moja,“ sem ponovil, ko mi je za trenotek vzelo besedo, „saj še prav za prav začel nisem.“ Sram me je bilo priznati. „Prej moram ozdraveti.“

Popil sem čaj v dušku, odnesla je skodelico. Nato me je zopet gledala, kakor da me ne more razumeti. Tako blizu mi že dolgo ni bila.

„Ali si zelo bolan?“

„Ne vem“, sem zategnil. „Mislim, da ne tako zelo, da bi ne moglo biti huje.“

Mirno bi ji bil lahko povedal, da se tudi ne menim za svoje zdravje. Čemu tudi? Komu naj bi še živel? Tega ji nisem rekel, a je trepetalo na mojih ustnicah. Medtem je Lidija opazovala svoje roke. Znova me je pogledala.

„Zrak bi moral izpremeniti.“

Govorila je iz srca, brez pristranskih namenov. Morda njeno čustvo do mene še nikoli ni bilo tako čisto kakor ta večer in naslednje dni. To priznavam sedaj, to sem tudi takrat priznal. Toda nisem si mogel pomagati, da bi mi stara zagrenjenost vedno znova ne silila na površje. Za vsem, karkoli je Lidija rekla, sem videl zasedo. Ali bi se me rada iznebila? Vem, delal sem ji krivico, saj sem videl, kako se ji izpreminja obraz.

Da bi premagal občutke, sem obrnil pogled na njeno telo. Napravljena je bila v okusno, rdečo obleko, bila je zelo prikupna. Bilo mi je nekako, kakor da sem jo šele tedaj spoznal in odkril njene krasote. Ko sem iztegnil roko in se doteknil njenih bokov, se je za trenotek zavzela, a nato je zardela.

„Saj se sramujem“, se je ubranila poljuba.

Moje roke so jo popustile, kakor da sem se opekel.

„Bolezni se bojiš“, sem rekel grenko.

Lidija ni bila tako občutljiva kakor jaz. Če danes pomislim na njen pogled, se mi zdi, da je bil ves poln nečesa drugega, le ne užaljenosti. Zagrabila me je z obema rokama za glavo in me obsula s poljubi, da bi

me osramotila za besede. Bil sem omamljen. Prepuščal sem se ljubkovanju in sem ga vračal. Potegnil sem jo k sebi na kolena, ni se več upirala.

Šele, ko je zaškrtal ključ v vežnih vratih, sem pobegnil od nje. Odprl sem okno, se nagnil na vrt in vdihaval zrak. Zdelo se mi je, da vdiham življenje. Bil sem sladko razburjen, izčrpan, da sem drgetal, a v posteljo se mi ni mudilo... Na nebu so gorele zvezde...

(Dalje prihodnjič.)

PISMA IVANA CANKARJA MENI

FRAN GOVEKAR

4

Dragi Govékar!

Za „Dram. društvo“ prevajam Grillparzerjevo „Ahnfrau“. —

Ostal sem na Dunaju in ostanem skoz do oktobra. Da bi prišel v Ljubljano, bi mi to prav nič ne pomagalo, vrh tega niti nisem dobil toliko denarja, da bi plačal vse svoje dolgove. Jaz dobro vem, kakó je tam z iskanjem službe; skusil sem to lani; in življenje ni nič ceneje; prej dražje. Glavni vzrok, da ne odpotujem na Kranjsko, pa je moje prepričanje, da če bi bil enkrat tam, bi pač ne prišel nikdar več nazaj.

Zdaj imam malone dovršeno novo knjigo — tri daljše novele pod skupnim naslovom. Kdo jih bo hotel, tega še ne vem; za „Matico“ niso — iz mnogih ozirov. Mislil sem sicer najprvo nanjo, — toda pod peresom so se mi rodile stvari, ki bi jih moral odločno črtati. Ne svinjarske, — ampak nedostojne v splošnem oziru, to se pravi, stvari, ki ne sodijo v čitanke. —

Eno, najkrajšo, pošljem jutri Tebi za „Narod“. Ta je še najpametnejša. (Radoveden sem, kaj si boš potem mislil o drugih dveh.) Zavzela bo menda ravno 12 feljtonov = 24 fl. In tukaj je glavna reč. Prosim Te namreč, da mi v očigled najinega starega prijateljstva na kak način izposluješ ta honorar takoj, kadar dobiš novelo. Jaz ne verjamem, da bi dr. Tavčar ugovarjal; reci mu, da je novela dobra — kar je najbrž v resnici — in da sem jaz denarja silno potreben, kar je tudi bridka resnica. Četudi sem se v svojem življenju jako omejil, sem vendar spet v dolgovih in stiskah. Prepričan sem, da mi boš skušal napraviti to uslugo. —

Toda ne svetuj mi, da bi dal novelo „Zvonu“. V „Zvon“ ne pošljem več niti vrstice svoje proze, dokler je Bežek urednik. Kadar ga srečaš, reci mu, da imam pripravljeno zanj zaušnico za karto, ki jo je pisal svoje dni kolegi Prijatelju. —

ČLOVEK BREZ KRINKE

ROMAN — FRANCE BEVK

II

Tisti večer je pomenil kratko razdobje v mojem življenju. Nastopili so razburljivi dnevi. Merlak se mi je čudil. „Zdaj verjamem,“ mi je rekel, „da boš ozdravel.“ Kakor da prej ni verjel.

Res sem bil ves izpremenjen. Kakor da mi življenjska radost ni legla le v dušo, ampak tudi v pljuča. Toda videz mojega zdravja je bil le laž. V resnici sem se prav te dni najbolj in kakor nalašč ugonabljal. Počenjal sem take stvari, ko da kipim od prihranjenih sil. Nisem si hotel prikrajšati nobenega užitka. Kopal sem se v reki, letal na izletih, kadil in ponoči pozno legal k počitku. Pogosto me je silil kašelj, a sem se na vso moč zadrževal. Živel sem kakor v neki omotici.

Dà, saj tudi Lidiya ni mogla prikriti izpremembe. Oči so ji vse drugače gorele. Na obraz ji je legel poseben izraz, zdela se mi je ljubka. Kadarkoli sem odhajal zdoma, sem jo srečal v veži, na stopnicah ali na vrtu. Kadar je gospa Helena odšla v mesto, je Lidiya z raznimi izgovori ostajala doma. Bila je bistra v iznajdljivostih, z lahkoto si je izmislila vsakovrstne pretveze.

Ta igra naju je zabavala, postajala sva drzna. Ni mi bilo mar, če so naju zalotili v razgovoru na stopnicah. Tiste dni me je to le redkokdaj razburjalo. Morda edino tisti posebni pogled v očeh tašče. Imela je bistro oči. Menda ona edina ni verjela v moje navidezno zdravje. Služkinji je naročala, naj me vprašuje, kako se počutim. Tega mi dekle ni povedalo, a sem uganil. Po hišnem zdravniku me je dala zvijačno preiskati. Gredoč po cesti me je srečal in me, ves v skrbeh za moje zdravje, povabil na dom. Bil sem sit zdravnikov in zdravil, a dobra volja me je zapeljala, da sem mu sledil. Pol ure me je mučil, a nisem mogel uganiti prave sodbe v njegovem pogledu. Na vprašanje mi je odgovoril nekaj nerazločnega. Toda zareklo se mu je o tašči.

„Ali vam je ona to naročila?“

Ni mogel tajiti. Pozneje sem zvedel, da je dala preiskati tudi Srečka. Da ji je bil zdravnik zapovedal, naj ga drže daleč od mene. Res ga niso več puščali v podstrešnico. Gospa Helena ga je vodila po več ur na dan na izprehod. Nanj je polagala vse, bil je bodoči dedič njenega premoženja. Ne, tega jim nisem zameril... Lidiya se je bila baje odločno uprla vsaki preiskavi.

Perhavčevi so hodili vsako leto v začetku julija na svoje posestvo na Vipavskem, kjer so ostajali čez poletje. „Na letovišče“, kakor so se ba-

hato izražali. Tisto leto so se odločili za odhod že zadnje dni maja. Ni bilo težko uganiti, da so hoteli s tem „rešiti otroka“. In morda tudi Lidijo. Dekla naj ostane doma, da bo skrbela za Lujizo, ki je bila v službi . . . To je bil spreten račun ženske, ki je ni vznemirjala le moja bolezen, temveč tudi moja radost.

Zmotila se je. Lidija se ji še nikoli ni tako odločno uprla. Odložila je odhod za tri dni, a hči se ni vdala. Lidija je doživela eno zadnjih zmag nad svojo materjo. Tašči se je očitvidno mudilo zaradi otroka. Sodila je, da je vzrok hčerinemu obotavljanju ljubosumje. Gledala jo je s pomilovanjem v očeh.

Z ženo sva ostala sama v hiši. Sama — kajti Lujiza je bila le redko doma. Ko se je Lidija vrnila s postaje, kamor je spremila domače, se mi je zdela zelo razmišljena. Videl sem jo, kako je popoldne lepo opravljena stopila na ulico. Pogledala je na moje okno in se mi pomembno nasmehnila. Obšlo me je rahlo ljubosumje. Splazil sem se za njo. A ko sem prišel na ulico, sem osramočen pred samim seboj krenil k Merlaku, ki je že stanoval v novi hiši.

Bila je že noč, ko sem se vrnil domov. Hišo sem našel že tiho in temno, dasi še ni bila pozna ura. Zapekla me je misel, da morda Lidije še ni doma. Pač. Izpod vrat njene spalnice je sijal ozek pramen luči.

Zgrabil sem za kljuko in naglo odprl vrata. Ležala je vznak na postelji. Roke, ki so ji bile gole do ramen, si je bila podvila pod glavo. Veke je imela rahlo zaprte. Nič se me ni prestrašila, kakor da me je z gotovostjo pričakovala. Počasi je okrenila glavo in se mi nasmehnila.

Moja postelja je bila odgrnjena. To me je silno prevzelo, čutil sem tak naval čuvstev do Lidije, da sem kar gorel. Toda nisem vedel, kaj naj rečem. Lidija je izpregovorila nekaj brezpomembnih besed, da bi zakrila svojo zadrego. Prodrle so mi takrat tako plitko v zavest, da se jih zdaj nič več ne spominjam.

Šele čez pol ure, morda čez uro, ko sva umirjena ležala drug ob drugem, so se mi misli sprostile, kakor da so bile dotlej uklenjene. Razvozlala se mi je beseda. Govorila sva šepetaje. Vendar se mi je zdelo, da sva si nekam tuja. Da hodiva po ovinkih in ne najdeva ravne poti do najinih src.

„Če bi mati vedela“, me je obšla ob mislih na taščo rahla zloba.

Lidija je postala zamišljena.

„Saj se je bojiš tudi ti“, se je nato oglasila.

„Ne“, sem jo kratko zavrnil. Bil sem zadet. „Nisem odvisen od nje. Nisem zato stopil v hišo. Če bi mi ne bilo malo do tebe, bi ne živel tu niti minute.“

„Samo malo ti je do mene?“ se je trudno nasmehnila.

„Ne samo malo“, sem zategnil. Trudil sem se, da bi govoril čisto resnico, a prava podoba moje notranjosti se mi je izmikala. „Nekoliko zaradi tebe, a nekoliko tudi zaradi otroka.“

Ne, to ni bila čista resnica. Vsega bi ne mogel povedati. Kdo je, ki bi nosil na svoji dlani vse tajne vzgibe svojih občutkov? Molčala sva.

„Saj bi lahko stanoval tudi drugje“, sem dostavil čez čas. „Merlak mi ponuja stanovanje.“

„Pa ti ne greš?“

V njenih očeh nisem mogel razbrati, ali se tega boji ali pričakuje. Bil sem v takem nastrojenju duha, da bi bil lahko verjel prvemu kakor drugemu. Ne pojdem. Tega nisem rekel, le odkimal sem.

Objela me je, kakor da se mi s tem zahvaljuje. To mi je odkrivalo njene občutke, a tedaj nisem bil več gladen njenih objemov. Ogenj strasti je bil za silo pogašen, zalivala ga je bridkost, ki jo je bila duša že iz prejšnjih dni polna. Saj Lidiji v tistem trenutku nisem imel kaj očitati, vendar nisem mogel zadržati trpkih besed, ki so mi silile na dan.

„Iz dna srca sem si želel,“ sem rekel pretrgano, „da bi me bili sprejeli kot človeka. Kot svojega človeka, hočem reči. Poslali bi me bili v kako zdravilišče, spregovorili z menoj lepo besedo. Saj bi me to morda rešilo, a ne gre za to. Človek nima samo telesa, ampak tudi dušo. Za to gre. Od telesa, se mi zdi, tako ne morem ničesar pričakovati. Ne vem . . . če bom ozdravel . . .“

Bilo mi je laže. Lidija je ležala vznak. Oči, ki so ji strmele v strop, so se ji napolnile s solzami. Bilo ji je hudo, da je komaj dihala. Čez nekaj minut je obrnila vame zameglele oči.

„Ali sem mar jaz kriva?“

„Ne“, sem se zdrznil. „Ali sem ti očital?“

Molčala je. Taki pogovori so bili za naju nevarni, kakor da se dotikava starih ran. Nekaj mrzlega, tujega je bilo iznenada leglo med naju.

„Oprosti,“ sem se prestrašil njenega nepremičnega strmenja in molka, roko sem položil na njeno laketo, „a komu drugemu naj to govorim, če ne tebi? Ne da bi ti očital, ampak da bi vedela, kako mi je . . . Če me ne moreš razumeti, ne bom več govoril o tem. Naposled je tudi vseeno.“

Kljub dobri volji nisem mogel zatajiti neke trpkosti v glasu. Lidija me je molče poslušala. Zdelo se je, da težko dojema moje besede. Čakala je objemov, a zdaj to . . . Nastala je za nekaj minut grobna tišina . . .

Čez čas sem se zdramil iz razmišljanja.

„Ali mi boš odgovorila po resnici na eno samo vprašanje?“

Pogledala me je vprašujoče. Z očmi mi je povedala, da lahko vprašam.

„Če bi bilo vse tvoje, kaj bi storila?“

Pomolčala je in eno oko zaprla, kakor da z njim prodira v globino svoje duše. Spodnja ustnica ji je za spoznanje drhtela. Vzdihnila je. Videti je bilo, da jo muči moje vprašanje.

„Ali naj bi starše vrgla na cesto?“ je zategnila, ne da bi se ozrla.

„Tega ne zahtevam“, sem se oprl na komolec. „Kdo bi mogel zahtevati kaj takega?“

Ni mi hotela ne mogla naravnost odgovoriti. Zopet sva mirno ležala drug ob drugem in gledala v strop. Nekaj težkega nama je leglo na prsi. Spoznanje, da sva se našla le za trenotek, le telesno, je bilo nad vse bridko. Vedno bo nekaj grenkega med nama. V tem trenotku se mi ni odme knila le duševno, ampak tudi telesno.

Ne, saj ni bilo res, vsaj ne do dna res, kar sem takrat čutil in mislil. Bila mi je vdana, le moje besede so jo bridko zadele. In če bi ji bilo treba izbirati med materjo in menoj, bi se ji bilo neizmerno težko odločiti. Smel bi govoriti z njo o čemerkoli, le o tem ne. S tem sem bil spravlil v nevarnost najino zблиžanje že v prvem trenotku. Potlačil sem grenkost, postalo mi je žal zanjo.

Ozrl sem se po ženi. Dà, saj me je na skrivaj opazovala. S pogledom se mi je dobrikala. Ponudil sem ji roko. Zgrabila jo je, kakor da je ujela bežni trenotek, in se nasmehnila. V očeh je imela solze.

12

Tiste noči, v kateri so se nama menjavale trpke besede s smehom, mi ni žal. Povsem se je ločila od onih noči, ki sem jih bil že preživel z Lidijo. Po posebnem, grenko-sladkem občutju, ki ga še danes rahlo čutim, je bila bolj podobna noči slovesa ko noči svidenja. Poleg vsega mi je razkrila marsikaj, kar sem prej le bežno slutil.

Najino razmerje je bilo poslej še bolj zagonetno kakor prej. Menda sva oba spoznala, da so najine vezi ko pajčevina, a si tega nisva upala priznati. Nekaj časa sva drug drugega varala, da je vse po starem, četudi v globini svojih misli nisva verjela, da je tako.

Četudi nisem več občutil sramotne zapostavljenosti, sem venomer nihal med odporom in ugodjem. Odpor je bil premagan, kljub temu, da mi je na vprašanje, če me ljubi, odgovorila, da ne ve, kaj je ljubezen. Ne po značaju ne po vzgoji ni bila zmožna globljih duševnih odnosov do sočloveka. Bila mi je le ljubica. Zavedal sem se važnosti in klavr-

nosti tega razmerja. Bil sem kakor na smrt obsojeni, ki so mu le milostno dovolili še poslednje objeme.

Dobro le — za to se moram zahvaliti svojemu lahkomiselnemu značaju — da sem tako redko pomislil na vse to. Hote sem upijanil dušo. Grenke misli prve noči so mi tu pa tam vpricho Lidije zagorele v očeh. Hlinil sem duševni mir.

Takrat sem res srčno želel, da bi ozdravel. Opustil sem vse, kar bi mi lahko škodilo, hodil sem na solnce. Polt mi je celo malce zarjavela. Toda noči ob Lidiji so slabo vplivale na moje stanje. Hujšal sem, vdrla so se mi lica in oči. Bil sem kakor prazna vreča, kvišku so me držali le še živci. Da sem zelo oslabel, sem tudi njej zamolčal. Nisem je hotel vznemirjati. Imel sem zato še druge vzroke. Lidiji sem se kazal moža, vedel sem, da ji to ugaja.

V hiši se nama ni bilo treba skrivati. Z Lujizo sva nekatere večere prebila v sprejemnici. Ona mi je nekako ugajala. Morda zaradi tega, ker je šibala nekatere moje lastnosti. Pavlina je v materini odsotnosti zopet prihajala v hišo. Sedeli smo ob odprtih oknih, skozi katera je vel hlad z vrta. Niti moje bolezniti niti gospe Helene nismo omenili z najmanjšo besedo. Pogovarjali smo se o vsem mogočem, a glavno nam je bilo do smeha. In smejali smo se radi in mnogo.

Ti večeri so me duševno izredno krepili. Bilo je prvič, da sem čutil med temi stenami neko domačnost, ki je v prejšnjih časih še nisem poznal. Bil sem takrat preveč zdoma. Le škoda, da je tista idila tako malo časa trajala. Koliko časa? Ne vem. Morda dva, morda tri tedne.

Najbrže je tašča slutila, kaj se godi v hiši. Morda ji je celo pisal kdo iz soseščine, kajti ne morem si misliti, da bi bila Lidijo pustila popolnoma brez nadzorstva. Hčeram ni zaupala. Nenadno je pisala, naj prideta na deželo Lidija in Lujiza, ki je pravkar nastopila dopust. Pripeljeta naj se v spremstvu trgovca Suvana, ki so ga tudi povabili. „Lidija ne sme ostati doma“, je zaključila pismo.

Zadelo nas je ko strela. Z Lidijo sva se spogledala. Imel sem občutek, da se ne bo upala ustavljati se. Toda o tem nisva govorila niti besede. Le čakal sem, da bi videl, kaj bo storila. Sicer pa je bilo vse odvisno od Lujize.

Ta se je smešno nakremžila nad pismom. Suvan? Vedela je, kaj to pomeni . . . Njo so imeli za najzagonetnejšo v družini, a je nosila najbolj svojo dušo na dlani. V prejšnjih letih sem se le malo zmenil zanjo. Saj je bila še skoraj otrok. Tiste dni sem ji videl do dna, v materini odsotnosti je bila kruto odkrita. Povedal sem že, da mi je nekako ugajala. Vendar je bila izmed tistih žensk, ki bi je ne hotel imeti za ženo. Izobli-

kovali sta jo medvojna in povojna doba. Mati je ni mogla vzgojiti za možitev. Izbirala je — nemirna kakor je bila — vse poklice od zdravnice do učiteljice, a je končala v trgovski šoli. Zdaj je bila že tretje leto v neki odvetniški pisarni. Prikupna je bila, lepa ne. Na videz mirna, a v svoji notranjosti vihrava in nestrpna. V tistih dneh, ko je nastopila službo, si je dala ostriči lase. Kadila je javno cigarete in čisto sama zahajala v kavarno. To je bilo takrat, ko sem bil še jaz mali bog v hiši. Pripomogel sem, da med starši in med njo ni prišlo do kakega hujšega spora. V moji odsotnosti pa so se bile zgodile še druge reči. Gospa Helena ni „mogla trpeti“, da bi se njena hči sestajala z moškimi — bil je samo eden — „kakor kaka vlačuga“. Lujiza je ušla z doma. Mati ni pomislila, da dekle ni odvisno od njene milosti kakor ostale hčere. Peklo jo je, da se hči potika med tujimi ljudmi, a bila je preponosna, da bi jo poklicala domov. Šele na Perhavčevo besedo ji je sporočila: „Oče zahteva, da prideš domov!“ Ne ona, oče. Vrnila se je. Mati je ni več prijazno pogledala.

Od tedaj so jo v hiši le trpeli . . . Nekega večera je ravnodušno pripovedovala, da se je njen prvi ljubček oženil, a zdaj zopet lazi za njo. Ona že ima drugega fanta. Ali ga ljubi? Ne ve. Če jo bo zapustil, se ne bo jokala za njim kakor za prvim. Besede so bile podprte s hladnim razumom, a so me vendar čudno dirnile. In da se bo omožila, je rekla, četudi ona razume zakon vse drugače. In da ve za materino skrb, ki misli, da morajo vse hčere skozi njene roke pred oltar. A ona ne mara Suvana. Tega hribovca — v resnici je bil meščan — s konjskim obrazom in čudnimi zobmi. Menda se je bila njegova mati — zvita starka — spomnila na Perhavčeve. Sin se temu ni upiral. On se ni upiral nobeni stvari, ki je donašala dobiček. Gospe Heleni ta pozornost ni bila zoprna. Le Lujizina samoglavost ji je delala preglavice. Hotela je, da se na deželi seznanita nekoliko поблиže. Dà, ona bi bila še pred grehom zatisnila več ko eno oko, le da bi dosegla, kar je želela . . . Toda Lujizi na pismo ni odgovorila. Še omenila ga ni. Ostala je doma.

Nenadno je treščila tašča v hišo. Še dobro se spominjam tistega dne; bilo je prav po nevihti. Ceste so bile sprane, pretoki niso mogli pogoltniti kostanjevih mladik in listja, ki ga je bilo oklestilo. Priroda je bila tako umita, zelenje živo. Od neba, ki se je bilo učistilo, in od zemlje je je vel hlad. Srečal sem jo na vrtu. Premerila me je z vprašujočim pogledom. Morda je bila tudi troha očitanja v njenih očeh. Ni mi bilo do tega, da bi se ji rogal, vedel sem se ravnodušno. Dva dni je ostala v hiši, a ves čas sem se ji kar najmanj prikazal pred oči. Toda čutil sem, kako je ob njenem prihodu leglo neko tesno občutje med stene.

Bila je razkačena. Na Lujizo je vpila, da je bila zaripla v obraz. Lidiji je nekako prizanašala, a ji ni nehala prodirati v oči. Čemu da nista prišli? Suvan je že tri dni pri njih. Če bi to bila vedela, bi ga ne bila vabila. „Ali mi ne bosta odgovorili?“ Lidija je molčala.

Lujiza je obljubila, da pojde, če gre tudi Lidija. Ta me je obupno iskala z očmi. Nisem je podprl niti s pogledom. Naj se sama odloči, sem mislil. Saj sem vedel, kako se bo vpričo matere odločila. Preden so se odpeljali, sem odšel v mesto. Nisem se ji več pokazal.

In vendar mi ni šla izpred oči. Nekaj dni prej mi je bila povedala, da je najbrže noseča. Novica — četudi je bila negotova — me je navdala z veseljem. Hkrati me je obšla neka bojazen. Spomnil sem se njene vprašanja: „Če bova imela otroka, ali bo bolan?“ Zavzel sem se bil nad tem vprašanjem. Na to prej nisem mislil. V duhu sem naglo preletel vse, kar sem bil dotlej bral. Dà, otrok bo zdrav, le paziti bo treba nanj. Takrat sem v to verjel. Ob Lidijinem odhodu se me je pollaščal dvom. Ne vem zakaj, a po njenem odhodu me je mučil občutek, ki si ga s hladnim razumom nikakor nisem mogel razložiti. Občutek, da je najin otrok v resni nevarnosti. Ne ona, ampak otrok.

Zaradi Lidije sem se vznemirjal le, ker je bil v njeni bližini Suvan s svojo zahrbtno drznostjo. Saj takrat si nisem mogel misliti, da bi se mogla zaljubiti vanj. Spomnil sem se tistega dne, ko sem jo videl vstopiti v njihovo trgovino. Z očmi sem ujel njegove trgovske poklone in nasmehe. Takrat se nisem zmenil za to. Toda zdaj mi neki grenki občutki niso dali miru. Vendarle se mi je bila v zadnjih nočeh prirasla na dušo. Že sem se hotel odpeljati, da bi jo videl, ko se je nenadno vrnila vsa družina.

Bil sem zdoma, ko so se pripeljali. Začudil sem se, ko sem našel doma odprta vrata in slišal tekanje po kuhinji. Taščo sem srečal v veži, a šla je mimo mene, ne da bi me pogledala. Oprezoval sem za Lidijo. Ni je bilo videti ne slišati. Srečko je pricapljal po stopnicah, obstal za vrati in me gledal. Vzel sem ga v naročje.

Vpraševal sem ga, kje je bil in kaj je doživel, pri tem sem mislil na Lidijo. Odgovoril mi je zateglo, počasi, pri tem je gledal skozi okno. Zdelo se mi je, da mu skrb in žalost ležita na obrazu.

„Kje je mati?“

„V postelji. Bolna je.“

Gledal sem, kakor da ne morem verjeti. To je torej vzrok njihove prezgodnje vrnitve.

„Kaj ji je?“

„Padla je.“

Več mi otrok ni znal povedati. Spustil sem ga na tla, nisem se več menil zanj. Še opazil nisem, kdaj je izginil iz sobe. Lidija bolna in nihče mi tega ne pove! V minulih tednih sem se bil že odvadil misli, da sem zadnji v hiši. Lidijina bolezen me je skrbela.

Stopil sem v spalnico. Gospa Helena se je zavzela nad mojim prihodom, a se nisem zmenil zanj. Žena je ležala v postelji, glavo je imela obvezano. Bila je mrtvaško bleda. V sobi je dišalo po bolnišnici, pravkar je bil odšel zdravnik. S plahim pogledom se je ozrla name.

„Saj ni nič hudega“, je rekla in ustnice so se ji spačile na jok.

„Bolje je, da greste“, se je oglasila mati. „To jo le razburja.“

Lagala je. Lidija je bila vsa iz sebe le zaradi srčne stiske, ki je takrat nisem mogel slutiti. Saj je lahko videla, da sem se prvič s čisto mislijo zbal zanj. Pesti so mi visele stisnjene ob telesu. Opazil sem, da me tudi ženine oči prosijo, naj odidem. Vdal sem se. (Dalje prihodnjič.)

PISMA IVANA CANKARJA MENI

FRAN GOVEKAR

Dragi! —

8

Gledé Aškerčevih „Novih poezij“ Te prosim, da me opravičiš. Težko mi je bilo, da si se obrnil baš name. Ti veš, da Aškerca jako visoko cenim in da po mojem mnenju razen Zupančiča zdaj ni pesnika, ki bi se mogel meriti z njim. Ali ako bi hotel biti v svoji kritiki odkritosrčen, bi moral povedati nekaj reči, ki je v sedanjih razmerah boljše, da se zamolčijo. Dokler napadajo Aškerca klerikalni idiotje, bi bilo neoportuno, da bi mu tudi mi prihajali z očitki in mlačnimi ocenami.

V najnovejši njegovi zbirki je nekaj nenavadno krasnih pesmi (n. pr. tista romanca o Ketteju, „Premogarjeva pesem“, nekatere iz „Dnevnika“ itd.), poleg teh pa so stvari, o katerih se samó čudim, da jih je mogel Aškerc sprejeti v svojo knjigo („Moderna balada“, „Pustna balada“ itd.). Vrhutega Ti mora biti tudi znano, da so moji nazori o poeziji in o umetnosti sploh precej drugačni kot Tvoji in Aškerčevi in da bi se torej, če bi hotel biti pošten, ne mogel izogniti besedam, ki bi nikomur ne bile ljube; niti meni ne. In napósled: Aškerc je pisal o meni prelaskavo kritiko; da bi jaz storil zdaj isto, bi izgledalo, kot da mu hočem vračati komplimente za kompliment. — Sitno mi je, da Ti moram to pisati; toda jaz upam, da me boš prav razumel; še enkrat ponavljam, da spoštujem Aškerca kot nobenega družega naših literatov in da nikakor nisem med tistimi, ki mu na tihem zabavljajo, na glas pa mu slavo pojó.

Vzravнала se je in ozrla predse. Temna gmota se je bližala. Hrup je naraščal, tirnice so se vedno močnejše tresle pod njenimi nogami. Široko je odprla oči. Že je bila gmota tik pred njo, tedaj pa je zakričala in se pognala s tira.

Feruna je opazila za okni človeške obraze, vzdignila je roke in kričala v bobnenje brzega vlaka:

„Ne, ne! Živeti hočem, pa naj bo kakorkoli! Ne boste me ubili, močna sem in bom živela!“

In vrnila se je v mesto.

ČLOVEK BREZ KRINKE

ROMAN — FRANCE BEVK

13

Zdi se mi, da je od prve noči z Lidijo do tedaj minil en sam dan. Življenje se mi je na mah do dna izpremenilo. Čas so mi napolnjevale uganke, ki jih nisem mogel razrešiti. Kam se je bila odpeljala Lidija s svojo materjo? Tašča se je takoj vrnila, a Lidija šele čez teden. Vsa izmučena in bleda je posedala po vrtu in lovila vsak žarek solnca.

Izogibala se mi je. Tega si nisem le domišljjal, bila je resnica. Ni me hotela srečati, dasi mi je lahko brala v očeh, da bi rad govoril z njo. Če sem jo kedaj srečal, ni bila sama. Mati je nikdar ni pustila same.

Bilo je kaka dva tedna po njeni vrnitvi. V vrtu sem zagledal Srečka, ki se je igral z žogo. Vrgel jo je bil v bodičasto grmovje vrtnic in ni mogel do nje. Poiskal sem mu jo, a tedaj sem zagledal za grmom Lidijo. Sedela je v vrtnem naslanjaču. Imela je obraz v senci in je brala knjigo.

Ko me je zagledala, so ji roke s knjigo padle v naročje. V očeh, ki jih je nepremično upirala vame, ji je trepetala rahla bojazen.

Vrgel sem dečku žogo in se nehote ozrl v okna. Nikogar ni bilo. Vendar sem se bal stopiti k Lidiji, nagnil sem se nad grm — vrtnice so bile že davno odcvetele.

„Kje si bila?“ sem jo vprašal.

„V Trstu, pri teti“, mi je odgovorila šepetaje. Pri tem je komaj zganila ustnice in me ni nehala gledati. „In v bolnišnici“, je dostavila.

Res, z besedo ni znala lagati. Posebno, če si jo kaj nenadno vprašal. Na to sem takrat komaj malo pomislil. Domneval sem, da s svojim odgovorom nekoliko pretirava, samo malce. Ne da bi zadevo hotela napihniti, ampak da bi jo omilila. To mi je postalo jasno šele kesneje. Opazila je mojo zavzetost, ki pa ni veljala njej. Rahla rdečica ji je dahnila v

obličje. Sto drugih misli mi je razbijalo v možganih. Neko slutnjo, ki mi je šinila iz vseh možnosti v misli visoko ko raketa, sem zaman skušal zatajiti.

„Pa zakaj nisi šla v bolnišnico?“

Lidija me je nehala gledati, spodnja ustnica se ji je tresla. Molčala je.

„Ali ne boš imela otroka?“

V trenutku, ko sem iztisnil vprašanje skozi zobe, mi je bilo tudi vseeno, ali mi Lidija odgovori ali ne. In mi tudi res ni odgovorila. Le zganila se je, še bolj razprla oči, a nato obrnila glavo vstran. Pot ji je udaril na čelo.

Šele čez dolgo časa — meni vsaj se je zdelo zelo dolgo — se je zopet obrnila k meni in na njenem obrazu ni bilo niti kapljice krvi.

„Ne“, je rekla z muko. „Ali ni bolje tako?“

Kaj sem takrat občutil, ne vem. Ali mi je bilo za otroka, ki sem se že vnaprej bal, da bi prišel z mojo boleznijo na svet? Morda me je le mučila neka misel, ki se mi je upirala ko ogabna jed. Zgrabil sem bil za veje grma, da so mi od trnja zakrvavele roke. Ali ni bolje tako? V tem si nisem bil na jasnem. To me takrat ni moglo zanimati, zanimala me je samo žena. Kaj je bilo zanjo usodnejše, padec ali dejstvo, da je bila prišla mati na sled njeni skrivnosti? Takrat me je bila prvič obšla misel, da tašča še za mojega življenja misli na hčerino novo možitev — misel, ki se je nisem mogel več otresti. Novo dete ni šlo v postavke njenega računa. Bila je ko obsedena od koristolovstva, ni poznala predsodkov.

Bil sem za vedno poražen, ne da bi se bil spustil v bitko. Brez dvoma je to povzročilo v ženi važen prelom. Ni se mi odtegovala le zaradi zavesti krivde in ne zaradi matere, ampak zaradi same sebe. Kakor si je novega objema strastno želela, tako se ga je tudi bala. Temu se ne čudim, to mi je globoko razumljivo. S telesnim oddaljevanjem se mi je odtujila tudi duševno. Tedaj ni ničesar več čutila zame, le strah. In jaz sem občutil le gnus. Še danes je ta občutek v meni.

Okrenil sem se bil in odšel. Otrok me je klical, nisem ga hotel slišati. Čutil sem, da se je tudi Lidija dvignila in gledala za menoj. Morda me je hotela poklicati, a se je še borila sama v sebi. Če bi me tudi poklicala, bi se ne bil vrnil. Zdelo se mi je smešno, da sem jo kedaj objemal s pogledi in se ji smehljaj. Bila mi je tuja.

Nisem se motil. Dohitela me je v veži. Čisto razločno sem slišal njene stopinje za seboj. Veža je bila temna, vendar je padla njena senca preko mene in obvisela na stopnicah.

„Klavž!“ me je poklicala polglasno.

Nekaj trenutkov sva se zrla iz oči v oči, obraza sta nama bila ko okamenela. Ne vem, kaj je bilo v njenih zenicah. Morda blesk kesanja. Najbrž se je bala le zase. Ni hotela veljati v moževih očeh za nevredno.

„Zakaj nič ne rečeš?“

„Kaj naj rečem?“ se mi je z muko iztrgalo iz grla. „Ali naj ti rečem, da ni prav?“ se mi je trgal glas. „Kaj bi to pomagalo?“

„Ne muči me še ti“, se ji je nenadoma spačil obraz, zamahnila je z rokama, kakor da odganja nekaj zloveščega. „Vsi teptate po meni, a če bi vedeli, kako malo mi je do vas. Sama pojdem od te hiše . . . sama . . .“

Poslednje besede je skoraj kriknila. Šele to me je pomirilo, da sva sama v hiši. Zasmilila se mi je. Saj sem vedel, da ne pojde nikamor, a tako obupane je nisem videl nikoli. Docela me vendar ni mogla geniti.

Okrenil sem se, stopil po stopnicah, kakor da se bojim, da se ne bi omečil. Zaklenil sem se v sobo. Legel sem na posteljo in strmel v strop do večera. In še vso noč do jutra.

14

Več, ki sva jo bila v poletnih nočeh za silo spletla, je bila pretrgana. Poslej sva se oba nagonsko izogibala drug drugemu. Ves moj opravek tistih dni je bil, da sem z muko pozabljal na vse. In da sem požiral srd, četudi nisem prav vedel, na koga in čemu se jezim. Saj je bilo nazadnje vse tako malenkostno in smešno. Vendar mi je ko strup legalo na dušo. Tiste čase mi je bilo prišlo skoraj v navado, da sem prisluškoval, kaj se godi v hiši. Tega se niti nisem več sramoval. Opazil sem, da je skoraj vsak večer zahajal k Perhavčevim Suvan. Kadar sem imel odprto okno — in odpiral sem ga pogosto — sem slišal razgovor iz sprejemnice. Slišal sem tudi Lidijo. Odšel je vsakikrat, še preden je prišel Perhavec iz kavarne in preden se je vrnila Lujiza s svojega sestanka. Porajala so se mi nekaka vprašanja, ki si jih — če nisem hotel biti zloben — nisem mogel odgovoriti. Odganjal sem jih, kakor da se ne tičejo mene. Če sem le pomislil nanje, se mi je spačil obraz.

Tiste dni — bilo je v začetku lepe, solnčne jeseni — je prišla v hišo šivilja. Ostala je delj ko po navadi. Menda sem za trenotek pomislil, čemu šivajo toliko belega perila. Ali se bo mar Lujiza možila? Vpraševal nisem nikogar, saj sem domače komaj pozdravljal.

Srečku so bili sešili novo mornarsko oblekco, ki mi jo je prišel kazat. Sprejel sem ga skoraj z nejevoljo, nisem se mu dovolj čudil. Ne le zaradi tega, ker so mi zoprni uniformirani otroci. Zdelo se mi je, da so mi ga nalašč poslali, češ: „Glej, mi ti oblačimo sina.“ Ne da bi se mu bil le nasmehnil, sem potegnil iz denarnice bankovec in mu ga dal.

„To nesi mami!“

Nato sem ga potisnil skozi vrata. Saj niti malo nisem pričakoval, da bodo denar sprejeli. Hotel sem se le maščevati za njihovo misel. Zato se nisem začudil, ko so se znova odprla vrata in mi je deček moled pisani papir. Obraz se mu je svetil, oči so me nedolžno pogledovale. Kaj je on vedel, koliko pritajenega in grdega se je vršilo med nami! Bankovca nisem hotel sprejeti.

„Imej ga ti“, sem ga odpravil.

Stopil sem k oknu in gledal na polje. Obhajala me je slabost. Vdihaval sem zrak, da bi mi zopet zaživela kri . . . Rjavo polje mi je migotalo pred očmi kakor v megli. Sredi omotice mi je prišla misel, kako je vse ničevno, kar počenjamo. Neredko sem preudarjal, ali ne nosim tudi sam velik del krivde. In če bi stopil med nje in bi jim ponudil roko? . . . Stresel sem z glavo. Odbili bi jo. Poleg tega se nisem hotel vdajati, niti sam pri sebi niti v mislih.

Izpil sem v dušku kozarec vode. Oči so videle jasneje, popuščala me je slabost. Zahotelo se mi je, da bi šel na prosto, na jesenski zrak, da bi mogel svobodneje dihati. Odšel sem, četudi so mi bile noge ko pijane.

Na stopnicah sem našel Srečka. Sedel je pred mojimi vrati in trgal bankovec. Ko me je zagledal, se je prestrašil. Poslednji kosci so mu sami od sebe padli iz rok. Vedel je, da sme raztrgati knjigo, a da bankovca ne sme niti vzeti v roke.

Tudi mene je pomrzilo po telesu kakor človeka, ki so ga že od detinstva učili spoštovati denar. Nenadoma sem se zasmel. Ko je deček videl moj smeh, se je zasmel tudi on. Zgrabil je ostanke in jih vrgel, da so sfrčali po zraku ko metulji.

Odšel sem dalje, po stopnicah, po hodniku. Nisem hotel prisluškovati, a ko sem iz neke sobe zaslišal glasen pomenek med Lidijo in gospo Heleno, mi je nehote zastala noga. Lidija je govorila z visokim glasom, razburjeno, kakor ni bila njena navada. Razumel sem vsako besedo, a nisem mogel uganiti, zakaj gre. Govorila je o nekkih monogramih. Materin odgovor je bil docela nerazumljiv.

„Toda mati,“ je rekla moja žena z ogorčenjem v glasu, „on še živi in dokler živi, ne morem drugače . . .“

Gospa Helena je sikala malce pritajeno, a je imel vsak zlog tako razločen poudarek, da bi bil besede razumel tudi skozi steno. Ušli so mi le konci stavkov.

„Zdravnik mi je zagotovil, da ne dočaka pomladi, zato moramo biti pripravljene . . . Človek ti hoče samo dobro, a ti . . .“

Na te besede me je oblil mraz od peta do temena. Pesti so se mi stisnile same ob sebi; popadla me je taka besnost, da bi bil zakričal,

a mi je glas ostal v grlu. Morda le zato nisem planil skozi vrata, ker sem se bal samega sebe. Tega ne morem vedeti. Prej sem to le slutil, a sedaj mi je postalo docela jasno, da je gospa Helena nestrpno pričakovala moje smrti. Če bi mi bila pred Bogom prisegala, da to ni resnica, bi ji ne bil verjel. Še danes ne morem drugega verjeti. Morda tudi Lidija . . . le da ni hotela o tem govoriti.

Dražilo me je na kašelj. Da bi se ne izdal, sem si tiščal roko na usta in stekel po stopnicah. Do večera sem blodil po polju, nisem se umiril. Nekoč, v prejšnjih dneh, mi je bila природа tuja. Takrat pa sem spoznal, kako more biti človeku, ki mu postanejo drevesa ljubša od ljudi.

Vrnil sem se domov. Srečka sem našel objokanega pred vrati. Kaj mu je? Da je bil tepen, mi je povedal hlipaje, ker je raztrgal bankovec. Ne spominjam se, da bi ga bili kdaj hudo kaznovali. Toda fantek se mora naučiti spoštovanja do najvišje dobrine človeštva. Gotovo je bila družina zbrana v sprejemnici in se je trudila, da zloži bankovec košček za koščkom. Da le ne bi kaj manjkalo! Jutri jih poneso v banko.

No, dà. Zgrabil sem dečka za glavo in mu jo obrnil, da me je pogledal objokani obrazek s svetlimi očmi. Nasmehnil sem se mu. Srečko se je zasmel. Bilo je prvič, da sva si bila, oče in sin, zelo blizu.

15

Besede, da ne bom doživel pomladi, sem kmalu prebolel. Nisem hotel misliti nanje. Zdravje se mi je bilo poslabšalo. Nekoč me je na izprehodu ujela ploha in me premočila do kože. Zdravnik se je čudil, da sem ušel pljučnici. Tiste dni, ko sem ležal osamljen v podstrešnici, se me je pod težo misli lotevalo tako malodušje, da sem se smilil samemu sebi. Knjige so ležale nedotaknjene. Stene so se mi zdele mračne do obupa.

Ta čas — bil sem še v postelji — je bila prišla Lidija v podstrešnico. Ne spominjam se več, s kakšno pretvezo, ne, kaj me je vprašala. Saj je nisem poslušal. Gledal sem mimo nje in motril pisane vzorce na steni. Ne vem, če sem jo takrat že mrzil. Toda bil sem poln nekih temnih občutkov do nje, nisem se jih mogel iznebiti. Da bi mi vsaj položila roko na čelo. Tiste čase sem si to večkrat želel. Saj so se mi naglo izpreminjali občutki, dokler jih ni pokril led. Toda tega ni storila. Morda mi je hotela povedati nekaj odločilnega, a ji je moje vedenje zaprlo besedo. Odšla je.

Če se prav spominjam, sem bil odkril rahlo senco skrbi na njenem obrazu. Morda jo je bilo prignalo k meni resnično krščansko usmiljenje. Saj je poslej pogosto pošiljala služkinjo v sobo. „Gospa vprašuje, če česa potrebujete . . .“ Ne. Deklé je bilo mehkega srca; jokalo je nad menoj,

da sem ga moral tolažiti. In se mu smejati. Toda, kadar me je vprašalo, če se počutim zelo slabo, se mi je zdelo, da ji je iz besed pogledal taščin obraz.

„Povej jim,“ sem ji odgovoril rezko, „da ne bom še umrl.“

Ne vem, če je dekle kdaj ponovilo te besede. V urah razmišljanja se mi je jasno izoblikovala podoba gospe Helene. Videl sem ji v dušo. Bala se je, da bi ozdravel. Mislim, da ji ne delam krivice, preveč podrobno sem preudaril vse njene poglede in besede. Jezilo jo je, da sem bil rezko odklonil njihovega zdravnika. Ko je moj zdravnik odhajal iz hiše, ji je bilo, kakor da je v kovčegu odnesel neko skrivnost, usodo družine. Rad bi bil videl njen obraz.

Bil sem še zelo slab, ko sem vstal. Bled ko smrt, ves omotičen, noge so se mi zapletale. Pogledal sem se v zrcalo, prestrašil sem se lastnega obraza. Ostati bi bil moral v postelji, a kakor da sem jim hotel vzeti vsako upanje, sem se vlačil okrog. Pa saj ni bilo le zaradi tega. Predvsem so me spravili na noge neki občutki, ki so se mi vžigali v mislih.

Lidija — misel nanjo me je grizla — se mi je zdela vsa izpremenjena. Bilo mi je uganka, kako se je mogla v tem kratkem času tako zelo izpremeniti. Smehljaj sem se z muko, a moj smeh še nikoli ni bil tako poln žolča. Če bi bila vedela, s kako silo sem se trgal od nje! Ne, saj bi se zaradi tega ne bila zdrznila. S silo ali ne, takrat bi ji bilo to celo ljubo, četudi tega še nisem mogel vedeti.

Čudim se, da sem takrat še mislil nanjo. Ne, to ni pravi izraz. Razmišljal sem o nji. Nikakor ne ravnodušno, z neko trpko zagrizenostjo sem grebel v vzrok njene izpremembe. Saj niti ne vem določno, v čem se je bila izpremenila. Tega nisem zajel z razumom, čutil sem podzavestno. Toda ni bilo treba globoko grebsti, da sem vsaj po videzu zadel pravi vzrok, ki sem se ga oklenil z vsemi silami.

Ni mi bilo mogoče prezreti, da je Suvan vsak večer zahajal v hišo. Četudi so bila okna sprejemnice zaprta, sem slišal njegov nekoliko bobneči glas. Besed nikoli nisem mogel razumeti. Lidija je govorila skoraj tiho. Ujel sem le glas, ki ga je povzdignila sredi stavkov. Tašča je bila kdaj pa kdaj tako glasna, da je nekatera beseda predrla šipe in mi nerazločna udarila na uho. Kadar so glasovi potihnil, so se mi vselej stisnile pesti. Ali govorijo o meni? In vsak večer ga je kdo spremil do vrat. Lidija? Videval sem ga skozi okno, kako se je splazil mimo vrtne ograje, nato žvižgaje stopil na ulico.

Če bi mi bilo takrat vse tako jasno, kakor mi je jasno v tem trenutku, bi bil morda prebolel v eni noči. Nato bi bil pljunil na grdobijo in vse bi bilo končano. Tiste dni pa me je zapuščala mirna razsodnost. Če sem

verjel v podlost ljudi, v Lidijino podlost še nisem mogel verjeti. Njene besede: „Dokler je živ...“, so mi še vedno brnele v ušesih. Jaz sem še vedno živ.

Poskusil sem jo razumeti. Toda hladnemu razmišljanju se je venomer primešavalo nekaj grenkega. Rad sem verjel, da se je Lidiji za mojega življenja upirala misel na ženitev. Toda začel sem tudi verjeti, da ji Suvan ugaja. Ko ga je bila Lujiza na kratko odbila, se je vrtel okoli Lidije. Tega takrat še nisem vedel. Toda zdaj vem in lahko to zapišem. Tedaj sem nekoliko vendarle uganil. Ne le, da so Lidiji ugajali pokloni, Suvan je bil tudi močnega, zdravega telesa, nekoliko brutalne nravi. Zgolj lastnosti, ki so ji ugajale na moškem. Nekdanja misel, da bi se ne mogla zaljubiti v takega človeka, se mi je zdela zmotna. Zdaj sem se prepričeval o nasprotnem. Kaj je mogla še pričakovati od bolnika? Ne, da bi mi priželela smrt, tako podla ni bila. Ali ne tako pogumna? Toda računala je nanjo ko na resnico, ki se ji ni mogoče izogniti. V Suvanu je videla svojega bodočega moža. V tej misli jo je podpirala mati. Ne verjamem, da bi bili kadarkoli čisto jasno govorili o tem. Mislim, da se Lidija tega niti sama sebi ni upala izreči.

Ta razlaga, ki sem si jo z muko zgradil, se mi je zdela vsestransko podprta in neizpodbitna. Občutil sem v grlu okus grenkosti in studa. Lidija je bila zame izgubljena. To mi je bilo jasno. Izgubljena tudi, če bi ozdravel. In vendar me je mučilo ljubosumje. Toda nisem bil ljubosumen na žensko, bil sem ljubosumen na posest. Bila je moja. To ljubosumje sega večkrat globlje v človeške strasti kakor ono prvo, ker je hladno preračunljivo.

Nekega večera — zunaj je bila tema, pršil je droben dež — so znova sedeli v sprejemnici: gospa Helena, Lidija in Suvan. Skozi zaveso je padala mrežasta svetloba in se razpenjala po vrtu. Pogovor je bil zamolkel, kakor da prihaja iz zemlje. Splazil sem se po stopnicah in se skrila za dva zaboja, ki sta stala v veži. Počutil sem se slabega, hrbet mi je oblival mrzel pot; prosil sem Boga, da bi se ne zgrudil.

Menda sem bil po neprevidnosti sunil s čevljem ob zaboj — bil sem strašno razburjen — v sprejemnici je vse potihnilo. Vrata so se odprla, Lidija je stopila na prag. Bal sem se, da bo vžgala luč v veži. Čepe sem pridrževal sapo, da me je stiskalo v prsah in mi šumelo v glavi.

„Saj ni nikogar“, je rekla in zopet zaprla vrata.

Trd nasmeh mi je spačil obličje: Čemu se plašijo? Ali se mar zavedajo, da počenjajo nekaj grdega? Prsi so mi plale, v sencih mi je razbijalo. Prisluhnil sem.

„On že spi ob tej uri“, je rekla tašča.

Opazovali so tedaj, kdaj sem ugašal luč v podstrešnici. Saj se je bilo treba le ozreti skozi okno in pogledati, če se sveti pravokotnik v vrhu smreke. Da, zvečer sem bil rad v temi, a spal nisem. Včasih sem po ure in ure slonel ob oknu. Vse misli sem posvečal le njim.

Kar so govorili, je bilo težko razumeti. Lidija je nekaj rekla, a tako tiho, da je bilo slišati le sikanje glasu. Suvan je govoril glasno, a nerazločno. Vmes se je polglasno hahljal. Čemu se je smejal? To me je razburjalo. Gospa Helena se je nenadoma na glas zasmejala. Prisluhnil sem napeto, za vse na svetu bi bil rad zaslišal Lidijin smeh. Nisem ga ujel. Morda se je Suvanovemu dovtipu le vljudno nasmehnila. In kakor da ji ta razgovor ni po volji, ga je hotela obrniti v drugo smer. Dovolj glasno, da sem jo razumel.

„Danes sem srečala gospo . . .“, imena nisem ujel, „se je že vrnila iz Rima.“

Glas je bil spogledljiv, kakor da se nekomu prilizuje.

„Tako?“ se je gospa Helena rahlo začudila. In kakor da se ne more ločiti od prejšnjega razgovora: „Zadnje čase se menda počuti nekoliko bolje . . . Toda pri takih bolnikih nikoli ni mogoče vedeti . . . Do zadnjega opletajo okrog, a nato . . .“

Ostanka nisem slišal. Tašča ima sploh navado, da govori z nedokončanimi stavki.

Suvan je rekel nekaj nerazumljivega, nato je nastal molk. Nisem se torej varal, da govoré o meni. A vselej se jim iznenada ustavi beseda, sporazumevajo se samo s pogledi. Rad bi bil videl njihove obraze in njihove oči. Slišal sem šumenje listov. Lidija, ki nikoli ni jemala kakega ročnega dela v roke, je brskala po neki knjigi. V uri je zdrknilo. Bila je. Suvan se je dvignil, stolica je zaropotala.

Da naj še kaj pride, mu je rekla gospa Helena. Lidija je molčala. Šumenje listov je prenehalo. Dvignila se je tudi ona, kakor da je ves večer samo tega pričakovala. Spremljala je Suvana do vežnih vrat. Hodila je naprej s ključem v roki. Videl sem jo od ramen navzgor, okoli vratu si je bila ovila šal. Vrata sprejemnice so ostala odprta. Na steni ob kuhinji je visela široka lisa svetlobe.

Vežna vrata so se hreščé odprla. Zdela se mi je cela večnost — a še se niso zaprla. Živó sem se spomnil dne, ko me je bila v neki hiši mlada gospa spremila do vrat. V temi sem jo bil zgrabil in poljubil, ni si upala krikniti . . . Lidija bi morda ne bila kriknila, tudi če bi se ne bala.

Ne vem, kaj sem mislil storiti, ko sem stopil izza zabojev. Šele, ko sem stal v pasu svetlobe, in sem se zdrznil pred lastno senco, ki se je odražala na zidu, sem se zavedel. Ozrl sem se v sprejemnico. Za mizo je sedela gospa Helena, krpala in se tiho smehljala predse. Tako je bila za-

verovana v neko misel, da me ni takoj opazila. Nato me je bolj zaslutila kakor zagledala. Široko je razprla oči in si položila desnico na prsi.

„Kako sem se vas prestrašila!“

Tedaj sem pozabil na Lidijo. Vsa pozornost, vsa mržnja se mi je obrnila na to žensko. Nisem vedel, kaj bom storil, če vstopim. Toda vstopil sem.

Nekaj trenutkov sva se nepremično gledala. Ne vem, kaj je bilo močnejše v njenih zenicah, strah ali sovraštvo.

Preden sva utegnila spregovoriti, se je vrnila Lidija. Bila je videti upehana, kakor da je pritekla od daleč, na ustnicah ji je počival nasmeh. Ko me je zagledala, ji je nasmeh v trenutku ugasnil. Obstala je, še vrat ni zaprla za seboj. Ni me pričakovala.

Mržnja se mi je razdelila med mater in med njo, a bila je še vedno neznano globoka. Če sem si prej stokrat zagotavljal, da mi je umrlo vsako čuvstvo do Lidije, ni bila resnica. Šele tedaj, sem čutil, mi je z muko umirala vsaka nežna misel do te ženske. Zagnusila se mi je. Vsa notranjost mi je tako prekipela, da sem občutil telesno bolečino. Hotel sem izbruhniti vso usedlino zadnjih mesecev. Že po prvih besedah mi je vzelo glas. Tašča je nekaj kričala, a njene besede so se mi zavijale v čimdalje gostejšo temo... Bruhnil sem kri in se zgrudil, nihče me ni prestregel na roke.

(Dalje prihodnjič.)

PISMA IVANA CANKARJA MENI

FRAN GOVEKAR

12

(Odlomek.)

pol otrok. Popravljati je ne mislim. Če naj zaradi površnega tretjega dejanja izgine, — naj izgine! —

Nove drame zdaj še ne bom pisal, — pač pa bom napravil do Velike noči novo komedijo „Moralni ljudje“. Bo poskočnejša kot je „Za narodov blagor“. —

Za „Matico“ sem napisal kratko povest, ki so mi jo deloma že plačali. —

Zofka Kvedrova mi je pisala, da je z založništvom Alberta Langena v dogovoru zaradi celotne izdaje mojih „Vinjet“. Toda *vseh* jaz ne pustim prevesti. „O človeku, ki je izg. prepričanje“ je prišla doslej že *štirikrat* v nemškem prevodu. —

resnično. Istočasno pa izvedo po Bredinem pripovedovanju, da ni šel nihče od teh treh intervenirat. Vsa njih intervencija je bila izmišljena in zlagana... Nihče se v resnici ne upa posredovati za revolucionarja Ivana. Le odvetnik je govoril s polkovnikom, in sicer zgolj zato, ker je Breda tako zahtevala. Storila je to za ceno svoje svobode. Vdala se mu je in sklenila sta se poročiti. V hipu, ko je Polde Tomšič navil gramofon in ta zaigra njegovo tolikanj skrivnostno ploščo „Slovenec sem, tako je mati d'jala...“, prihiti dr. Kostanjšek in sporoči, da je Ivan uporabil njemu v slovo prirejeno večerjo za svoj beg. Zavaljo svojih revolucionarnih ciljev je zbežal preko meje za tistimi, ki so sklenili, da uničijo Avstrijo. Vsi prisotni so prepadeni zaradi njegovega revolucionarnega dejanja. Kaj hitro se seveda spet začno zgražati nad njim in tako dokažejo, da se v resnici niso čisto nič izpremenili. Ostali so to, kar so vedno bili: ponižne in hlapčevske kreature. In ko napove zvonec prihod policije, ki jih je osumila, da so Ivanu pri begu pomagali, si Komar ne more kaj, da ne bi zaklical: „Dol z veleizdajalci!“ Še preden nastopi von Schnitzel, zastor pade in hitro zakrije del sramotne slovenske zgodovine iz leta 1914....

ČLOVEK BREZ KRINKE

FRANCE BEVK

16

Ze tri tedne nisem prijel za pero. Ves ta čas se skoraj nisem ganil s postelje. Čas, ki je tekel silno počasi, mi je bil v strašno muko. Zdi se mi, da sem se medtem vidno postaral. Vstal sem in pišem. Bojim se, da mi ne uteče kaka važna podrobnost. Tako težko še nikoli nisem pisal. Roka se mi trese, črke se mi krivuljasto spakujejo.

Postelja me je izčrpala. Toda vse te dni sem bil uničen le telesno, duševno sem bil čil in buden. Še nikoli tako. Vse mi je še danes živo pred očmi. Tudi prizora med onesveščenjem, kako so me prenesli v podstrešnico, kjer sem prišel k zavesti, se medlo spominjam. Medlo, a vendar. Moja nezavest ni bila popolna, v ničemer ni bila podobna smrti. Biló mi je, kakor da plavam v temi, v ledeno hladnih valovih, ki me zibljejo in zagrinjajo. V tisti mrak sem razločno slišal Lujizo, ki se je bila prav takrat vrnila iz kavarne. Kričala je na mater. Lidija me je klicala kot prve dni po poroki: „Klavž! Klavž!“ Nisem se ji mogel oglasiti, nisem imel glasu. Če bi tudi mogel govoriti, ne bi bil odprl ust. Šumenje v glavi, preplašenost družine — vse je prevpila gospa Helena. Njen krik me ni več plašil. Imel sem občutek, kakor da sem jim ušel skozi okno in gol visim v vejah drevesa pod žlebom. Vpili so, iztezali roke, a niso mogli do mene. Ali je mogoče, da se človek, ki leži napol v zavesti, smeje? Ne vem. Toda tedaj sem se smejal nekje v globini črnega mraka. Morda

je bilo dobro, da nisem natanko vedel, kaj se godi okoli mene, da sem nekatere stvari izvedel šele pozneje.

Dekla in Lujiza sta me bili prenesli v sobo. Perhavec je tekel po zdravniku. Dà, takrat se mi je bilo že odprlo v zavesti majhno okence, skozi katerega sem gledal v okolico. Na prsi so mi bili položili nekaj mrzlega. Topilo se je ob telesni vročini in se cedilo na rjuhe. V tistem drobcu jasne zavesti, ki je bil ko medla lučka, niti za trenotek nisem pomislil na smrt. Žarnica, ki so jo bili zavesili s pisanim papirjem, se mi je zdela ko veliko solnce, ki je predrlo strop in obviselo na žici. Stene sobe so se mi razmaknile. Nekje tam v daljavi so se premikale velikan-ske sence, se mi zdaj pa zdaj približevale in se mi sklanjale nad prsi. Zdelo se mi je, da je prišla v sobo Lidija in sedla k moji postelji. Pozneje sem spoznal, da to ni bil samo dozdevek, bila je resnica. Takrat še nisem mogel ločiti resnice od blodenj. Menda sem zaspal. Sanj, ki so me mu-čile, se danes več ne spominjam.

Prebudil sem se. Bil je že svetel dan. S polno zavestjo sem se nekam začuden ozrl v svetlobo na stenah. Zunaj je bila jesen. Nisem je videl, a sem jo čutil. V prvem trenutku, ko sem se prebudil, me je obšla želja, da bi se dvignil in šel na prosto. Toda bil sem tako izčrpan, da se nisem mogel niti premakniti. Ležal sem ko odrevenel.

Sprva sem mislil, da ni v sobi nikogar razen mene. Ozrl sem se. Ob vzglavju je sedela Lidija. Šele tedaj sem se določno spomnil dogodkov prejšnjega večera. Lidijina navzočnost me je rahlo vznemirila. Kaj dela tu? Čemu me gleda z očmi, o katerih ne morem vedeti, kaj izražajo? Ali ji nisem bil prejšnjega večera vrgel v obraz, da je vlačuga? In ona še z očmi ni bila trenila, kakor da se je zavedela, da je to zaslužila. Le mati je takrat pobledela ko stena in izgubila razum. Povedala mi je, kar je že dolgo nosila v sebi: da težko čaka mojega konca. Že v naslednjem trenutku sem izgubljal zavest. Onesvestil sem se s sladkim občutkom, da se mi je posrečilo izbežati resnico iz njenih ust . . .

Z Lidijo sva se gledala, kakor da sva prepadena drug nad drugim. Kakor da sva se srečala iznenada in ne veva, kaj bi storila, ne kaj bi rekla. Rahlo se mi je nasmehnila. Tako rahlo, da so se ji le malce zge-nile blede ustnice. Popravila mi je vzglavnik. Prva njena kretnja, ki je kazala troho skrbnosti, a naredil sem se trdega. Prejšnjega večera sem jo bil v svoji duši ubil in zagrebel za vedno. Občutki, ki so me takrat navdajali, niso usahnili v eni noči.

Lidija je bila prva, ki je spregovorila. „Ali pojdeš v bolnišnico?“ Na njenem obrazu je bilo več zadrege kakor sočutja.

Zavrnil sem jo kratko in ostro. Ne, ne pojdem! Saj nisem vedel, zakaj bi ne hotel v boljšo oskrbo. Med tuje ljudi, a proč od tistih obrazov. Vedel sem le, da moram zanikati vse, kar ona reče. Ne!

„Ali naj pokličemo brata?“

Molčal sem. Šele tedaj sem pomislil na smrt. Ali mar res mislijo, da bom umrl? Če zagledajo srago krvi, že vohajo pogreb. Saj sem jasno čutil, da ne bom še umrl. O tem se mi ni izplačalo govoriti.

Mučil sem se z mislimi. Pogrezale so se mi nekam v globino, zdaj pa zdaj so mi zopet vzplavale na površje. Lidije nič več nisem pogledal. A nehote sem se vprašal: ali je vso noč sedela ob meni? In kaj potem? Če bi ne bila sedela ona, bi služkinja do jutra predremala ob mojem vzglavju. Ali pa gospa Helena. Ne zastonj. Še zato so pričakovali nebeškega plačila.

Dà, že sem mislil logično. Stvarem sem gledal do dna. Vsaj mislil sem, da je tako. Misli sem usmerjal, kamor se mi je zdelo, urejeval sem jih po mili volji. Z njimi se je spovračalo razburjenje in mi blodilo kri, a nisem si vedel pomagati. Nič več se nisem imel v oblasti. Bilo mi je, kakor da se neka daljna, težka roka igra z menoj. In vsakikrat, ko sem se znova zavedel Lidijine bližine, so se mi pretrgale misli: čemu ta ženska sedi ob mojem vzglavju? Nisem je gledal, a sem jo videl, kamorkoli sem uprl oči. Na stropu in v zrcalu. Zrla me je nepremično in čakala mojega pogleda. V tistem trenutku bi nikomur iz tiste hiše ne bil mogel pogledati naravnost v oči. Toda bil sem tako šibek, da me je pritegnil njen pogled. Okrenil sem obraz.

Bila je neprespana, trepalnice so ji same od sebe lezle vkup. Lica so ji bila bleda, objokana. Čemu je plakala? Zaradi mene? Komolce si je bila naslonila na rob postelje, brado pogreznila v dlani. Z obraza ji je sijala spokorniška milina. Kakor da se ji je bilo v tisti noči spočelo in rodilo novo čuvstvo.

Stresel sem z glavo, kakor da sem z vso silo zanikal neko vprašanje. Ne, v njeno ljubezen nisem več verjel. Ne bi bil več verjel, če bi mi bila to zatrjevala z vročimi besedami in s poljubi. Sočutje? Iz besed, ki sem jih bil slišal od nje prejšnjega dne, sem si v razmišljanju poskusil ustvariti jasno sliko... V trenutku, ko me je zagledala v sprejemnici, se je čutila razgaljeno do kosti, do najskritejše misli. Zasramovala se je do bolečine. Ob pogledu na kri, ki se mi je bila vlila, je v zavesti neke krivde zagnala histeričen krik. Mati jo je zaprla v sobo, ker se je bala, da ne pojde kričat na ulico. Odprl ji je šele oče, ko se je vrnil z zdravnikom. Odšla je k meni; tedaj ji nihče tega ni branil. Morda jo je k temu gnalo sočutje do bolnika. To ni bilo glavno. K moji postelji jo je prignalo samoljubje. Ni prenesla, da sem jo videl golo pred seboj. Ali

je res verjela, da ne slutim, kaj se grdega godi v hiši? Hotela je, da bi odnesel njeno sliko neoskrunjeno na oni svet. Gledala je vame, mi s pogledi vsiljivo dopovedovala: „Glej, saj nisem taka . . .“ Če nikoli ni zavestno lagala, zdaj je lagala vedoma. Ne, ne trdim, da je bila docela odgovorna za svoje početje. Take zenice, kakor jih je imela takrat ona, sem videl le pri blaznikih.

Kadarkoli prej bi me bila morda premotila. Sedaj je bilo prepozno. Četudi sem se zaman trudil, da bi z razumom zajel tajne vzgibe njene početja, sem jih zajel nagonsko. Imel sem lahek račun s svojo notranjostjo. Tu tema, tam luč, med obema je ležala ostra črta. Ne, sovraštva ni bilo več v meni. Danes se mi zdi sovraštvo iz dni, ki so bili pred temi, bedasto. Sovražil sem, dokler je tlela še iskra ljubezni v meni. Ali dokler sem vsaj verjel v ljubezen. Tedaj pa je ležala v meni ledena gora, od katere je dihal mraz. Vsaka svetla misel, ki je letela preko te Sibirijske, je skrepenela in padla mrtva v srce. Vse, kar me je spominjalo na Lidijo, je bilo le gradivo za moje hladno zaničevanje. In za gnus.

Znova mi je popravila vzglavnik. Vprašala me je, če bi pil. Ne. In vendar sem trpel žgočo žejo. Njena postrežljivost mi je bila v muko. Posmehoval sem se ji ko krvniku, ki prižiga obsojencu poslednjo cigareto. Gledal sem jo, četudi je nisem hotel gledati. Biló mi je, kakor da jo moram gledati. V očeh so se ji vžigale misli, a se ji venomer izpreminjale. Zopet se mi je nasmehnila. To pot razločneje. Težko bi bilo uganiti, kaj je izražal ta nasmeh.

„Ali ti je bolje?“ Menda mi je njena roka hotela seči na čelo, a se je v zadnjem trenutku premislila. V glasu sem čutil laskanje.

Nisem ji odgovoril. Zakaj ji nisem odgovoril, ne vem. Morda le zato ne, ker sem bil zakašljaj. Z roko sem brodil po odeji, iskal sem robec. Nisem vedel, da mi je bil padel na tla.

Podala mi je svojega. Vzel sem ga ji — tega se še dobro spominjam — a sem pazil, da se pri tem nisem dotaknil njenih prstov. Izkašljaj sem in se za trenotek zagledal v liso krvi na beli tkanini. Oči so mi obstale na monogramu, ki je bil uvezen z belo nitjo in okrašen z vijugami. LP — Lidija Perhavec!

Zamislil sem se. Njeno dekliško ime! Trudil sem se, da bi bil miren, miren. Pa mi je rahlo vztrepetavalo vse telo. Robec je bil nov, še neopran, saj je še šumel od skrobovine. Spomnil sem se pogovora med Lidijo in gospo Heleno, ki sem ga bil pred časom ujel skozi vrata. Dà, treba je priznati, mati je bila odkritejša od hčere. Ko so delali novo balo, je dala uvezti na perilo Lidijino dekliško ime. Moje ime ne sme spominjati njenega bodočega moža, da sem kdaj živel. Lidija se je upirala le, ker ni hotela, da bi bila že zdaj razgaljena njena tajna misel.

Zmečkal sem robec, da so mi zapokali členki. Trd nasmeš mi je spačil ustnice.

„Ta robec je še od tvoje bale?“

Opazila je bila moje strmenje. Bila je pripravljena na vprašanje. Lahko bi se bila zlagala. Pa se ni.

„Mati je tako hotela“, je rekla pritajeno.

No, dà. Robec sem zmečkal v kepo. Mati je tako hotela. In Lidija je ugovarjala. To je bila resnica. Ne bi mi je mogla zatajiti. Saj sem že rekel, da ni znala lagati. Vsaj ne z besedo. Ustnice so se ji tresle kakor v joku. Zakaj da mislim tako slabo o nji, je zastokala. Ne, saj nič nisem mislil o nji. Saj nisem hotel misliti. Če bi bilo to le mogoče!

Ležal sem mirno, da bi me ne dražil kašelj. Oči so se mi upirale v strop. Četudi sem verjel samemu sebi, da je med menoj in Lidijo vse končano, sem tedaj vendarle občutil, kakor da padam nekam v temo. Trpel sem, a v notranjosti sem se proti volji krohotal. Njen pogled mi je brez prestanka lepel na obrazu.

Izpregovorila je. Kaj mi je hotela? Nisem je hotel poslušati, a sem le ujel vsako njeno besedo. Izpovedavala se mi je. Vso krivdo je valila na mater. Stiskal sem ustnice. Le naj govori, le naj se izpove! Šele čez čas, ko sem jo premeril z dolgim pogledom, se je zmedla in umolknila. Njene besede mi niso segle do srca. V obtoževanju svoje matere je bila le napol odkrita, do dna ni mogla biti. Saj sama ni poznala vseh tajnih vzgonov svoje duše, vseh vzrokov, da je delalo tako, ne drugače. Kadar koli poprej bi bile njene besede zavrle moje čuvstvo. Tedaj ga niso mogle. Še nikoli nisem čutil tako jasno, kako šibka je bila najina vez. Danes se mi zdi, da bi se bila morala pretrgati sama po sebi, četudi bi ne bilo poloma in bolezní. Zaman se je skušala oprati. Bila je tako klaverna, tako bedna, da se mi je zasmilila. Na vsako njeno besedo je odgovarjala moja misel kot odpev: čemu bi si še lagala? Bolje, da bi mi bila odkrito priznala, kako težko čaka moje smrti. Tega ji nisem rekel, ker bi ne bil mogel spraviti glasu iz sebe. Morda mi ni hotela „delati težkih ur“, kakor se navadno izražajo. Dà, to je bilo res. Pozneje, precej pozneje, mi je to povedala Pavlina . . .

Živo se še spominjam gluhega molka, ki je bil nastal v sobi. Iz pramena solnčne svetlobe, ki je lepel na stropu, se mi je bila porodila neka misel. Ozrl sem se po Lidiji, ki je bila umolknila in je izmučena ždela ob postelji.

„Ali bi vzela Suvana?“

Izrekel sem počasi, zateglo. S tako narejeno malobrižnostjo v glasu, kakor da mi nič ni za to.

„Saj je spodoben človek“, je odgovorila čez čas prav tako zateglo. „Saj potem . . . potem ti bo vseeno . . .“

Vprašal sem jo bil le zato, da bi ji izvabil golo resnico . . . Pa bi mi bilo skoraj ljubše, da bi mi bila lagala. Odgovor sem hotel sprejeti mirno, z notranjim smehom, a mi ni bilo povsem mogoče. Govorili so občutki, ki so mi izgorevali s poslednjimi plameni.

„Pojdi!“ sem siknil vanjo, ki je ostrmela od presenečenja. „Pojdi!“ sem ponovil, ko se je obotavljala in se ji je prepadenost izpreminjala v mržnjo. „Pojdi!“ sem se dvignil na postelji.

Zbala se me je in z rahlim krikom stekla iz sobe. Zgrudil sem se vznak na posteljo, nekaj časa obležal kakor v omotici. Čutil sem se olajšanega. Polagoma sem se izgubil v spanje.

17

Opisovanje poslednjih dogodkov me je bilo strašno utrudilo. Proti koncu mi je zdaj pa zdaj padalo pero iz rok. Poslednje vrstice so komaj čitljive. Dva dni sem počival. Zdaj zopet pišem.

Prečudno, da človek tako težko preboli nekatere vtiske. Ne, saj v srcu mi nič več ni bilo do Lidije. Menda jo je moja misel obletavala le iz navade. Tudi je prišlo vse, kar se je zgodilo, preveč nenadno. Bil sem ko prazen sod, iz katerega je izteklo vino. Nisem vedel, s čim bi se napolnil. Le polagoma sem se opomogel od tesnih občutkov. Zdelo se mi je, da sem odkrival samega sebe, ko sem valil raz dušo težke kose razvalin.

Lidija se ni več prikazala. Še njenega glasu nisem več slišal v hiši, ne videl njene sence. Globoko prizadeta, do dna duše razžaljena je bila kakor mrtva. Približevala se mi je, a sem jo zavrnil. Če bi jo bil tepel, bi je ne bilo tako bolelo. Ni razumela, da je bilo zame le miloščina, kar mi je ponujala. Mati se ji je rogala, razumem. Morda mi je Lidija tedaj prvič priželela smrt. Suvanu — to sem izvedel pozneje — je prepovedala prihajati v hišo. A tudi mene ni hotela več videti. Niti videti ne. Srečka ni pustila v sobo. S tem se je maščevala. Hotela mi je dokazati, da me sovraži. Saj to me ni prehudó razburjalo. Bilo je morda le vzrok, da sem težje odvrčal misli od nje. Toda v duši sem se smehljaj. Ta notranji smeh mi je bil pol zdravja. Ne motim se, če trdim, da so se mi zaradi njega tako naglo vračale moči.

Ležal sem natančno dvajset dni. Zame bi bilo dvajset let, če bi ne bil imel Pavline . . . Bilo je dva dni za tem, ko sem zapodil Lidijo iz sobe. Prebudil sem se in zagledal ob postelji gospo Heleno in Pavlino. Gospé Helene še nikoli nisem srečal v svoji podstrešnici. Ni pričako-

vala, da se bom že prebučil, bila je nekoliko presenečena. Prikrila je zadrego. Bila je močna ženska. V zenicah ji je trepetala senca očitka in porogljivosti. In še izraz, ki ga takrat nisem mogel razvozlati. Morda mi še danes ni docela jasen. Tisto noč, ko sem ležal v nezavesti, je bil zrasel nad njo Perhavec ko nevihta. Pogreznila se je bila vase. Do jutra so jo mučili dvomi. Ko je vstalo solnce, je vrgla vse raz sebe. Bila je taka ko prej. Le rahel spomin na to se ji je bil zarezal v obraz.

Zrl sem jo z nepremičnim pogledom. Čemu je tu? Kaj mi hoče? Okrenila je obraz.

„Ali ostaneš ti pri njem?“ je vprašala Pavlino. „Saj se ti nikamor ne mudi.“

Pavlina je odgovorila z molkom. Prestopila se je okoli postelje. Ostala bi bila, če bi je tudi nihče ne bil poprosil za to. Bila je polna sočutja. Zdelo se mi je, da ji vsaka poteza na licih posebej joče. Sedla mi je k vzglavju. Na isto mesto, na katerem je dva dni prej sedela Lidija. Roke si je položila v naročje in se vsa sključila. Lasje in polt so se ji temno lesketali v sivi svetlobi.

Gospa Helena je odšla. Nebo je bilo oblačno. Nekaj svinčenega, težkega je viselo v zraku. V takih dneh mi je bilo vedno težko samotnemu. Toda tisto uro bi bil rad sam s seboj. Nisem imel poguma, da bi zapodil Pavlino. Gledala me je tako žalostno, plaho, a hkrati tako lepo.

Saj mi je bila nazadnje ljuba, a na vse drugačen način kakor Lujiza. Nekaj otožnega, nežnega je dihala iz njene bližine. Izmed Perhavčevih je bila najbolj čuvstvena. Včasih se mi zazdi, da ni njihova, kakor da je bog ve odkod padla v družino. Če je že moral kdo čuvati ob moji postelji, mi je bilo najljubše, da je bila ona.

Bila sva tiho. Vse je bilo tiho. Še ure ni bilo v sobi, da bi tiktakala. Daleč, za hišo nekje, je utripala ulica. Toda ta šum mi je le poredko, v presledkih prihajal na ušesa. Pavlina je začela govoriti. Nisem ji odgovarjal, razpredal sem misli. Trgale so mi jih njene besede. Nisem se jezil. Tudi ona se ni jezila, ko ni dobila na vprašanje odgovora.

Ta ženska je, posebno v večji družbi, mnogo molčala. Kadar je začela govoriti, so ji tekale besede ko voda čez jez. Bila je zelo načitana. Tedaj, ko sem bil pozabil že velik del šolske učenosti, se mi je zdelo, da je bolj izobražena ko jaz. Le da je bilo njeno znanje neurejeno, njeni nazori tipajoči, negotovi. Spočetka so mi padale njene besede kakor nerazločen šum na uho. Bile so mi celó nadležne. Že sem prisluhnil njenemu pripovedovanju. Priznam, da mi je njen glas dobro del. Zmisel povedanega me je zanimal le v drugi vrsti.

Toda večkrat sem se zalotil, da sem nepremično strmel v njene, premikajoče se ustnice, a moje misli so bile drugje. „Čemu si barva lica?“ Kaj mi je takrat vse prihajalo na misel! Bledi obraz se je tako lepo ujemal z njenimi črnimi lasmi. Drobni, beli zobje so se ji odkrivali izza ustnic kakor izza rdečih zastorcev. Če bi me njeno pripovedovanje mučilo, bi se ji ne bil upal reči, naj molči. Morda že dolgo ni z nikomer govorila in je bila žejna besedovanja.

Zamislil sem se . . . Bila je zagonetna, skoraj čudaška ženska. Včasih je bila vsak dan v hiši. Neredko od jutra do večera. Kadar se je sprla z materjo, je dolgo ni bilo. Le težko je pozabljala. V takih dneh — sama mi je to pripovedovala — je po ure in ure blodila po mestu. Ogledovala si je izložbe, obiskala je vse kinematografe. In še ji je ostajalo mnogo časa. Lasten dom ji je bil tuj. Bil je zapuščen in prazen, pust ko stara, na pol razpadla cerkev. Z drhtečim glasom in žarečimi očmi mi je pripovedovala, da bi se rada vozila z divjimi konji skozi viharno noč. Menda je iskala pozabljenja. Le slutil sem, kaj ji razjeda dušo, vsega nisem vedel. Prej se nisem menil za druge ljudi. Vse je vedela le gospa Helena. Pa ona je razumela tedaj komaj delec tega, kar razumem danes jaz. Njenega moža sem poznal le površno. Poslednja leta ni več zahajal v hišo. Če se je s Perhavčevimi srečal na cesti, so se komaj pozdravili. A najrajši so se drug drugemu izognili. Plitek veseljak — to je bilo vse, kar sem vedel o njem. Toda to ni mogel biti vzrok, da bi ga bili Perhavčevi že zamrzili.

Ne, saj prej nikoli nisem grebel v tihe drame zakoncev, ker so se mi zdele smešne. Šele sedaj, ko mi je bila Pavlina od vseh najbližja, sem v mislih narahlo odkrival njeno prikrito žalost . . . Po cele dneve sva bila sama, zvečer je včasih dolgo ostajala pri meni. Pa se je nisem upal izpraševati, kaj ji teži dušo. Ne da bi si bila tako tuja, o ne! Saj me je brez sramu pogrinjala in mi dvakrat na dan preoblačila potno srajco. Čutil sem, kako ji je bilo to negovanje celó v uteho. Zdelo se je, da si s tem gasi žejo po materinstvu. Bil sem ji hvaležen. Do nikogar v hiši bi ne bil mogel čutiti tiste mere hvaležnosti. Pa saj tudi nihče ni prihajal v podstrešnico. Le včasih služkinja in kdaj pa kdaj Lujiza. Poslednji ni bilo mnogo za moje življenje, ne za mojo smrt. Morda je mislila, da me zabava s svojo prisiljeno razposajenostjo.

Nekoč — še dobro se spominjam tistega solnčnega dne — je ostala zelo dolgo pri meni v sobi. Navzočna je bila tudi Pavlina. Lujiza je bila na videz razigrana, a na dnu njenega smeha se je skrivalo nekaj grenkega. Da bi se požvižgala na ves svet, je rekla, če bi bila v moji koži. Ni slutila, da takrat do Lidije še mržnje nisem več čutil, kaj še, da bi

me bolelo. „Ozdravela bi,“ je rekla, „a nato bi živela sama zase. Ali se je mari vredno vezati na kakega človeka?“ Saj ni govorila toliko meni, govorila je sebi; to sem le slutil. Šele pozneje sem izvedel, da se je bila prav tiste dni zrušila njena druga ljubezen. Snubil pa jo je starikav uradnik. Zvijala se je kakor v precepu; ni vedela, kaj naj stori. Ali naj ga odbije, ali naj se mu hvaležna vrže v naročje.

„In če bi že morala umreti,“ so se ji globoko lesketale oči, „bi ne hotela umirati tako počasi. Sama bi pomaknila kazalec na tri četrti na dvanajsto. Plesala bi, plesala, dokler bi se ne zgrudila.“

Gledal sem jo. Ali je res tako mislila? Ne, saj to me ni zanimalo. Zanimalo me je, če bi to tudi storila. Odšla je, a besede so ostale. Včasih pozabim nanje. Zalijejo jih dnevni dogodki ko morje breg. Pa se zopet odgrnejo. Dà, dà, po Lujizinem odhodu je ostala v sobi neka temna melodija in trepetala v zraku.

Ozrl sem se po Pavlini. Sedela je ob postelji in ves čas molčala. Oči so ji bile polne žalosti in hkrati prikrita srda.

„Saj je prifrknjena“, so ji zatrepetale ustnice.

„Čemu?“

Vedel sem, da je Pavlina notranje sprta z vsemi v hiši. Najbolj z Lujizo, četudi med njima nikoli ni prišlo do hudih besed. Bili sta pre-različnega značaja.

Pavlina je molčala.

„Čemu naj bi bila prifrknjena?“ sem vprašal znova in gledal v strop.

Pavlina mi še vedno ni odgovorila. Glavo je položila na blazine in nenadoma zaihtela. Njeno pridušeno hlipanje me je docela pre-dramilo.

„Tako zelo se mi smiliš“, je zavzdihnila.

Smilim se ji? Bilo je prvič, da sem slišal tako besedo iz tujih ust. Še moja mati je ni bila nikoli izgovorila. Stisnil sem ustnice. Solzavo usmiljenje mi je bilo zmeraj zoprno. Ne, da bi mi ne bilo vsaj malo dobro delo, o pač! Tudi v moji duši je kotiček, iz katerega neprestano kliče po materi. Toda sramoval sem se.

Pavlina je opazila izraz rahle nejevolje na mojem obrazu. Prestrašila se je in nehala hlipati. Vem, ni me hotela razburjati. Poznala je mojo bolešno občutljivost. Prepolno srce ji ni dalo, da bi bila do konca odnehala.

„Ne le zaradi tega,“ je rekla pretrgano, „ker si bolan. Zaradi vsega ...“

In mi je upirala proseči pogled v obraz. Razumel sem jo, četudi me je nemilo dirnil spomin na Lidijo. Molčal sem, a ona je govorila. Besede so padale v presledkih. Bile so težke, nasičene z grenkostjo. Ne spominjam se več, kaj je rekla o moji ženi. V usta mi je položila:

„Ne ljubim je več.“

Bilo je prvič, da sem se javno odpovedal ženi. Pavlina je gledala nekaj trenutkov, kakor da me ne razume.

„Tudi jaz ga ne ljubim“, je izrekla skoraj tiho.

Mislila je svojega moža. Dela si je roko na usta, ko da se je prestrašila izgovorjenih besed. Vendar se jih ni kesala. Saj mi je morda že zdavnaj hotela to povedati, le prva beseda ji je bila težka. Ni jokala le zaradi mene, jokala je tudi zaradi sebe. Morda v večji meri zaradi sebe. Težko je čakala, da se mi razodene. Morda je že vse dni pazila na priložnost. Hotela se je olajšati. Kakor težke, grenke kaplje so mi udarjale njene besede na uho.

Starodavna, siva zgodba, kakršnih ste slišali že na tisoče. Snov za roman, če bi ne bil že stokrat napisan. Ne izplača se ponavljati njenih besed... Moža je bila spoznala v dneh, ko si je na tihem najbolj želela od doma. Ali ga je ljubila? Pozneje. Saj takrat ga niti dobro ni poznala. Ljudje so šepetali o velikem premoženju. Pozneje ga je morala podpreti z doto, da je preprečila polom. To je storila, ne da bi bila zahtevala kako jamstvo. Saj ni bil lep, o ne! Mlad, nekoliko zavaljen, hladno resen — le zenice, kakor da so se jim na dno potuhnile neutešene želje. Če bi ga ji bil kdo odsvetoval, bi ga ne bila poslušala. Kmalu po poroki je izvedela za nekatere nezvestobe. Solze, dramatični prizori med štirimi stenami — o tem je govorila vsa ulica. Nekaj časa je hodila okrog ko blazna, v eni roki je nosila svoje, a v drugi njegovo življenje. Ni imela poguma, da bi kaj storila. Toda — če je hotela živeti, je bila odvisna od njega. Zavidala je Lujizo, ki je bila samostojna. Sama se ni znala osamosvojiti. Bila je vzgojena za moža. Ušla bi bila. Gospa Helena ji je zaradi ugleda domače hiše prepovedala „delati neumnosti“. Če bi jo bila mati silila v zakon, bi se ne bila zmenila za prepoved. Tako pa se je vdala in potihnila. Moža je nehala ljubiti. Vdajala se mu je kakor vlačuga, za hrano in za obleko. Bila je nemirna, nikjer ni našla obstanka. Da se je mož veliko mudil od doma, ji je bilo v olajšanju in srečo. Da bi bila imela vsaj otroke! Toda morda je bilo bolje tako...

Človeku je nekam čudno bridko, kadar mu kdo nenadoma odkrije tajne strani življenja. Tudi meni je bilo. Vse, kar je ona doživela in čutila, mi je takrat ležalo osvetljeno v duši. Čudovito se je znala iz-

raziti, kakor da je že dolgo pripravljala besede. Globoko se mi je zamislila. Bila je prvi človek v življenju, s katerim sem občutil gorko, skoraj bolešno sočutje. Toda nisem je znal tolažiti.

Povedala je do konca, nato sva molčala. Kaj naj bi si bila še rekla? Mislila sva. Le zdaj pa zdaj sva se spogledala in se grenko nasmehnila. Občutil sem željo — še nikoli tako živo — da bi se tudi jaz izpovedal. Sramoval sem se. Ko sem opazil, da počiva moja roka v njeni, se nisem začudil. „Nič ne maraj“, mi je rekla. Saj nič nisem maral. Nežnih občutkov se nisem več sramoval. Menda me je ona naučila dojemati nekatere stvari tudi s srcem. In vendar mi je še danes nekam čudno in tuje, če pomislim na to.

(Dalje prihodnjič.)

PISMA IVANA CANKARJA MENI

F R A N G O V E K A R

Dragi Govekar!

14

Čakal sem, da dobim obljubljeni francosko glumo v prevod, — toda do danes nimam še ničesar. Pošlji; prevedem kmalu (kar se tiče „površnih“ prevodov mojih, poglej v arhiv, kako prevajajo drugi!) ker imam zdaj nekaj več časa; dovršil sem bil namreč ravnokar daljšo povest za „Matico“. —

Nekoliko iznenadilo me je, ko si mi povedal, da ne vprizorite letos komedije „Za nar. blagor“. „Pretežka“ praviš, da je za ljubljansko gledališče. S tem si razločno povedal, da se to gledališče ne more ali noče spravljati na resne naloge in da torej ni skoro več drugega nego šmira. Zdi se mi, da igralci niso toliko krivi in da se da z njimi nekaj napraviti, če se režiser potrudi; tudi „Rudo“ so vprizorili v Ljubljani menda čisto dobro. Vzroki morajo biti kjé drugjé. — Takih stvari, kot so tiste takoimenovane „narodne igre“ („narodne“ le vtoliko, da se po kmečko kolne v njih) pa jaz nikoli ne bom pisal. Ne le mene, celó mojega peresa bi bilo sram. To se ne pravi, občinstvo zabavati, — pravi se, ljudém okus kvariti, s surovimi špasi in s kodrovske sentimentalnostjo smešiti in skruniti poezijo in dramatiko. Če nameravate potisniti gledališče tako globoko: — jaz vam pri tem delu ne bom pomagal. —

Glume zdaj ne mislim pisati, morda kdaj pozneje. Pač pa dovršim morda že do oktobra ali novembra novo resno dramo. — Tudi veliko zgodovinsko dramo nameravam napisati, toda moram še prej precej študirati. Začnem jo najbrž šele pozimi.

njim in očetom. Neko čudovito čuvstvo umirjenosti in dobrote ga je objelo.

Kako je bilo zdaj vse čudovito v njem.

Ljudje, ki so hodili pod oknom, so se mu zdeli mili in dobri. Ničesar hudega ni bilo več v njegovem srcu.

Ponoči se je za hip prebudil. Na sosednji postelji je spala mati. Svetilka s ceste je osvetljevala njen obraz. Vzpel se je na komolec in se zagledal v to podobo neskončne umirjenosti. Silna želja ga je dvignila. Vstal je, sklonil se je nad to obličje in ga poljubil na ustne.

Dolgo v noč je še bdel. Misli so bile čiste in prostrane in so objemale ves svet.

ČLOVEK BREZ KRINKE

FRANCE BEVK

18

Pet dni sem se mučil, da sem popisal te dogodke. Pisanje me res utruja. Nič čudnega, saj mi je bilo zmeraj zoprno. Zapisal sem zadnjo besedo in počival tri tedne. Med tem se ni zgodilo nič tako izrednega, da bi mi potisnilo pero v roke.

Odkar sem bil vstal po zadnji bolezni, nisem več legel. Vsaj ne za dolgo. Naglo se mi je vračal tisti, za druge tako varljiv videz zdravja. „Saj si čisto na nogah“, so mi stiskali roko. Dà. Deževalo je več dni. Nato je nastalo vetrovno, nekoliko hladno vreme. Listje je pričelo rumeneti. V jeseni sem vselej občutil radost. Nič ni zame lepšega od jesenskega solnca na pokrajini v rumenih in rdečkastih barvah.

Posedal sem v ljudskem vrtu, poslušal razgovore upokojencev. Sprehajal sem se ob reki, opazoval otroke, ki so se igrali na produ. Pogosto sem bil čisto sam s svojimi mislimi. Le včasih me je spremljala Pavlina. Tako sem se privadil njene bližine, da sem jo težko pogrešal. Ko je nekega dne iznenada izostala, sem bil nekaj časa ko bolan. Ne, saj zaradi ljudi se nisem razburjal, bil sem bolan le zaradi zapuščenosti in samote. Prav za prav sem to pričakoval. In sem se čudil, da že prej ni prišlo.

Nekega jutra je Pavlina razburjena planila v mojo podstrešnico.

„Saj ta ženska me hoče kar požreti“, se je sesedla.

Mislila je Lidijo. Dà, ona je zrla na moje prijateljstvo s Pavlino z začudenimi očmi. Nič manj gospa Helena. Res, da ji nista rekli niti besede. Saj ni bilo treba. Nejevolja ima tisoč izrazov. Pavlina je razumela.

Odkar sem bil vstal, se nisem mogel več izogniti srečanju z Lidijo. Nisem je hotel videti, a vendar sem s koncem očesa opazil, da me motri. Ni znala prikriti, bila je na svoj način ljubosumna. Torej ji ni bilo le „zaradi strupenih jezikov“ kakor gospe Heleni. Njeno ljubosumje mi je še danes neumljivo.

Sto razlag se mi je porodilo v glavi, a vsako posebej sem ovrigel... Morda me je kljub mržnji, ki jo je čutila do mene, še vedno imela za moža. Dokler ne umrjem. Ni mogla prenašati, da sem bil do Pavline drugačen ko do nje. Do nje niti sovraštva nisem več občutil. Praznота! To je najmanj, kar more moški občutiti do kake ženske. Nič bi mi je ne moglo več približati. Naučil sem se zaničevati hladno, mirno, brez strasti. Domače sem opazoval le z rahlo ironijo. Na svojo preteklost sem gledal kakor na pot, ki sem jo brez potrebe prehodil v velikem ovinku.

Nisem si več želel ljubezni do kake ženske. Tudi ne do Pavline. Bila mi je le sestra. Vsaj jaz sem tako čutil. Razumela me je, kakor me Lidija nikoli ni razumela. Ne prej in ne tiste dni. Še najmanj tiste dni. Menila je, da sva s Pavlino zaveznika proti nji. In proti materi. Bila je vsa pod vplivom gospe Helene. Zdi se mi, da se je bila navzela še njenega značaja. Bila je zmožna samo nizkotnih misli. Ponižala se je bila tako zelo, da je prisluškovala pred vrati. Ne, saj ni ujela niti besede. S Pavlino sva se skrbno izogibala pogovorov o družini. Morda se ji je bila takrat porodila bedasta misel, da je Pavlina moja ljubica. Le tako si lahko razlagam ogorčenje v njenih očeh. In to v dneh, ko Suvan sicer ni več zahajal v hišo, a je ona pogosto stopila v njegovo trgovino. Pa saj mi je bilo vseeno. To me ni moglo več boleti.

V hiši je nastalo tesno ozračje, nasičeno ko pred nevihto. Nisem ga čutil, ker nisem živel v njihovi bližini. Čutila ga je Pavlina.

„Ne pojdem“, je zacepetala z nogo in si grizla ustnice. „Edinole če me ti zapodiš.“

Nisem jo zapodil. Čemu? Pavlina se je čudila, da me to nič ne razburja... Naslednji dan sem jo zaman pričakoval, ni je bilo. Gospa Helena in Lidija sta jo bili pričakali v veži in jo potegnili v kuhinjo. Prepirl se je zvršil sikaje, tako tiho, da niti najmanjši glas ni prodril v podstrešnico. Pavlino sem opazil skozi okno. Odhajala je razburjena, na vogalu se ni ozrla.

Vedel sem, da je ne bo več v hišo. Če bi bil mislil, da se ne bova več srečala, bi mi bilo žal po nji. Odslej sva se marsikateri večer sestala pri Merlaku. Ta me je bil med boleznijo le enkrat obiskal. Nisem mu zameril. Imel je polne roke opravkov z ženitvijo. Pogosto sem mislil nanj. Že prve dni svoje boleznij sem sklenil, da zapustim Perhavčevo

hišo. Nisem več hotel dihati pod to streho. Spomnil sem se Merlakovega vabila, naj se preselim k njemu. Tokrat bi mi bilo to ljubo. Posebno zaradi Pavline, ki ni več stopila v vilo.

Merlak me ni več vabil. Ne, da se mu je po poroki ohladilo prijateljstvo. Za molk je imel druge vzroke. Vem, da bi jih ne bil priznal, a bi jih tudi ne mogel zanikati. Nisem mu zameril. Tudi tega ne. Morda bi mi bilo celó težko živeti v tisti hiši. Njegova žena je bila iz premožne meščanske družine, s tisto narejeno, brezdušno prijaznostjo v besedi in v nasmehu. Vsakikrat, ko sem ji stisnil roko, sem se bal, da ji pade krinka z obraza. Morda ni vedela, da sem opazil njeno zmrdovanje nad mojim kašljanjem. Bila je neprevidna. Ali pa mi je hotela pokazati, kaj misli o meni. Ne, iz mene ne govori le mržnja do nje, če trdim, da ni ljubila svojega moža. Merlak jo je ljubil. Če bi bilo z menoj kakor nekoč, bi morda ne bil gledal tako globoko. Zdaj mi ni ušla nobena malenkost. Prijatelj se mi je smilil, a mu tega nisem pokazal z nobeno besedo, niti z najmanjšim izrazom v obrazu. Že po prvih večerih sem bil opustil vsako misel na selitev. Tudi če bi bil Merlak odprl usta, bi bil odklonil vabilo. Tuhtal sem pretvezo, da polagoma ukinem tudi obiske.

Te misli sem zaupal le Pavlini. Stežka sem jo pregovoril, da ni govorila z Merlakom naravnost, brez ovinkov. Pa mu je nekega večera le omenila, da bi bilo nujno za moje zdravje, da zapustim Perhavčevo hišo. Merlak je globoko zardel. Spomnil se je nekdanjih besed in je izjecljal nekaj nerazumljivega. Dà, saj bi mu bil rad prihranil tisto zadrego. Da ni res, sem lagal, in da rad ostanem, kjer sem. Toda on je živo zatrjeval prav nasprotno. Da je sam mislil na to. Mučil ga je občutek osramočenega dolžnika. S Pavlino sta se posvetovala o meni, sedel sem med njima kakor nebogljen otrok. Zaman bi se bil otepal.

Peljala sta me k izvedencu. Bil sem že sit zdravnikov in zdravil, vdajal sem se jim le z nekim humorjem. Naj naredo z menoj, kar se jim zdi. Preiskali so me do mozga. Mirno sem poslušal zatrjevanje, da vzbuja moje stanje izredna upanja, a da se ne smem zanemariti. V prvi vrsti moram proč iz tega kraja. O tem sta me prepričevala Merlak in zdravnik, Pavlina je bila onemela. Da je v teh krajih preostra zima. Poleg tega moram gledati na duševni mir. Niso me pustili do besede, ko sem jim zagotavljal, da me nič več ne razburja. Četudi sem si želel proč iz Perhavčeve hiše, mesta ne bi rad zapustil. Da naj jim tega ne pravim, so mi rekli, da oni že vedo. Na jug, na solnce! Hkrati se lahko vpišem na vseučilišče. Če bom čutil dovolj moči, se bom lahko učil. Siliti se ne smem. Poleti me bodo poslali v goré.

Govorili so, govorili. Zdi se mi, da so nazadnje že sami sebi verjeli. In jaz? Ne, nisem jim verjel. Nisem jim mogel verjeti. Dà, res, moje

telo se je z vso silo upiralo bolezni, a razločno sem čutil, kako ga premaguje. Bilo je prepozno. Nikomur nisem pravil, da imam slabosti v nočeh. Vsako jutro je bila moja srajca mokra . . . Morda pa je še vedno iskra upanja v meni. Dà. Iskra upanja je naposled v vsakem bolniku.

Vendar me ni bilo težko pregovoriti. Živo se še spominjam tistega večera pri Merlakovih. Skozi okna je dihala jesen. Veter je šumel v orumenelem listju, nad poljem je bila razlita mesečina. Pavlina je mnogo govorila, bila je razburjena. Merlakova žena se mi je prijazno nasmihala. Njen mož je bil molčeč in je veliko kadil. Bil sem razigran. Morda sem s tem skrival svoje občutke. Biló mi je grenko. Tedaj sem si v resnici želel proč. Ne toliko zaradi bolezni. Bil sem truden okolice, pri-govarjanja, vsega, vsega. In tudi sebe. Ni mi bilo zato, da bom moral zapustiti marsikateri drag spomin . . . Določili smo dan odhoda. Poprosil sem za cigareto, niso mi je odrekli. Pil sem vino. Nisem se upijanil, a sem začel peti.

Biló je že pozno, ko sva se s Pavlino vračala domov. Pot je šla po blatnih, od mesečine obsijanih ulicah. Zgrabila me je za roko in mi naslonila glavo na ramo. Postala je molčeča, otožna. Ko sem začutil, da ji telo trepetaja, sem se ozrl po nji. Jokala je.

Nisem se upal vprašati, kaj ji je. Tudi ona ni govorila. Brez sramu se je naslanjala name. Kadar sva koga srečala, je skrila obraz na mojo ramo. Poslovala sva se skoraj brez besed.

Mešan občutek, ki se mi je takrat porodil, mi je še danes v srcu. Čuden okus ima: pol po grobu, a pol po pomladi.

19

Te vrstice pišem v tujem mestu. Že dolgo mi ni tako neprisiljeno teklo pero. Počutim se bolje ko kdaj prej. Sredi množice, sredi katere sem ko kaplja. Nikogar ne poznam. Razen ljudi, ki se mi ponujajo, da bi mi stregli. Nihče izmed njih mi ne želi smrti, nihče me ne vprašuje po zdravju. Nebo je zastrto s sivimi oblaki. Stene sobe, v kateri stanujem, so mračne. Pa saj mi je vseeno. Ali me je res žejalo po solncu? Ne. Žejalo me je po nečem, česar nikoli ne bom dosegel. Sedim, pero mi teče po papirju. Popisal bi rad slovo od ožje domovine, nato bom zaključil te zapiske. To bo vse. Tu se mi ne more nič več zgoditi. In če bi se mi zgodilo karkoli, bi bila že nova zgodba.

Poslednji dan v Perhavčevi hiši. Menda se ga bom spominjal do smrti, ki tako ne bo dolgo čakala . . . Podstrešnica je bila razmetana, da je ni bilo več spoznati. Na podu sta stala dva nova kovčega. Vseokrog je ležala obleka, perilo, knjige. Izbiral sem, kaj naj vzamem s

seboj in od česa naj se za vedno ločim. S stene sem snel nekaj fotografij, ki so mi bile najljubše. Še danes leže nedotaknjene v kovčegu. Včasih jih pregledujem, da laže obujam spomine. Dà, tedaj so mi na posled že vsi verjeli, da res pojdem. Tudi sam nisem več dvomil; niti za trenotek.

Vreme je postalo deževno. Rosilo je v kapljicah, ki so se komaj vidne oprijemale obleke in sten. Ceste so bile blatne, noge so se udirale do gležnjev. Obzorje je bilo zastrto. Zdelo se je, kakor da se je vsa zemlja stisnila v tesen obroč krog mesta in okolice. Orumenelo listje se je osipalo in obteženo od dežja padalo v blato.

Telesno sem bil tako slab, da sem se le s poslednjimi silami držal na nogah. Mudilo se mi je proč, da bi prej ne legel, kajti zdelo se mi je, da bi potem več ne vstal. In vendar mi je bilo nekako hudo. S posebno tesnim občutkom sem se poslovil od materinega groba. In od brata, ki mi — dasi trd — ni skrival mrvice nežnega čuvstva.

Najrajši bi bil vzel s seboj vse, kar me je dotlej oklepalo med tistimi štirimi stenami. Toda vzeti sem mogel le, kar je šlo v dva kovčega. Srečko je bil ves čas pri meni. Čudno, poslednje čase so mi ga pogosto pošiljali v sobo. Vpraševal me je in brbljal o tem in onem. Odgovarjal sem mu z odsotnim duhom. „Če si ti bolan in se te dotaknem, potem bi tudi jaz umrl?“ me je vprašal. Zdramil sem se. Torej tako so mu pravili? Dà, res. Nisem mu hotel reči, da lažejo. Znova sva si bila bližja. Toda čutil sem, da med nama ni močne notranje vezi. Ne bo me pogrešal, kadar me ne bo več. Če se Lidija znova poroči, bo vse premoženje njegovo. Opazoval sem ga. Zdelo se mi je, da je Lidiji mnogo bolj podoben kakor meni.

Ozračje v hiši se je zadnje čase izpremenilo. Ne v mojo korist. Saj to mi je bilo po volji. Biló je videti, da so se vsi zavili in zagrnili v molk. Hiša je bila ko prazna. Toda vem, da so šepetali med seboj. Mnogo šepetali. Kadar me je Lidija srečala, se ji oči niso več upirale mimo mojega obraza. Prodirala me je naravnost v dušo. Nisem se zmenil za to. Zame je ni bilo več na svetu. Morda sem ji delal krivico. Krivico z njenega stališča. Kdo je mogel razumeti to žensko?

Gospa Helena je bila shujšala. Odkar sem jo poznal, je še nisem videl tako bedne. Lica so ji bila ohlapna, oči temno zasenčene. Nad njenimi ušesi sem prvič opazil sive lase, četudi se je trudila, da bi jih skrila s počesko. Bila je zamišljena. Njeni pogledi so me vpraševali, hkrati so mi dopovedovali, kako me sovraži. Na dnu zenic se je lesketalo še nekaj drugega. Tisto nekaj bi bila lahko skrila komurkoli, meni ni mogla skriti. Izmed vseh v hiši mi je bila ona najmanj zagonetna. Najskritejšo misel je nosila na čelu.

Vem, verjela je, da ne bom dočakal pomladi. Moje okrevanje jo je zadelo v najboljčutljivejši živec. Okrevanje? Saj ni bilo res. Če bi mi bil kdo natanko pogledal v oči, bi se bil prepričal o nasprotnem. Toda gospa Helena se je dala varati v svoji nestrpnosti. Nalašč sem na vsa usta pripovedoval okrog, da se mi je „znova nasmehnilo življenje“. Da, prav ta izraz sem rabil, s prizvokom ironije, ki je niso razumeli. In da se vpišem na vseučilišče, sem rekel. Živel bom v nekem sanatoriju, dokler popolnoma ne okrevam. V Perhavčevo hišo pa ne stopim več, rajši umrem.

Kajpak — vse, kar sem govoril, jim je prišlo na uho. Saj to sem tudi hotel. Zadelo jih je. To me je veselilo. Sprva sploh niso hoteli verjeti. Opazovali so me s pomenljivim nasmehom na obrazu. Ko so opazili moje priprave, so se zresnili.

Želeli so, da bi začel govoriti, saj so me kar izzivali njihovi pogledi. Molčal sem. Sami si niso upali začeti. Služkinjo so mučili z raznimi vprašanji, ki mi jih je še sveže donášala v sobo. Razumel sem. Rad sem ji odgovarjal, a tako, kakor se je meni zdelo. Tako kakor bi jim ne mogel govoriti v obraz, da bi ne zardel. Da mi je umrl stric v Zagrebu, ki mi je zapustil kupe denarja. Zelo veliko. Res sem imel po materi strica, a mi že od dijaških let ni več pisal. Ne vem, če še živi. Od njega tudi nikoli nisem pričakoval kake dediščine. Toda Perhavčevi so verjeli. Oni so takim novicam najrajši verjeli. In — kako bi sicer upal zdraviti se po sanatorijih? „To je zelooo drago!“ Ta Helenin vzklik, ki je menda hotel označiti višino vsote, s katero razpolagam, mi še danes brni v ušesih. Morda so upali, da bom denar kmalu zapravil. Hkrati so se tega celó bali . . . Če nazadnje le umrjem, jih kar tako ne bom mogel pozabiti. Morda se bom spomnil vsaj na sina.

Njihov strah mi je božal dušo. Četudi so polagoma izgubljali vero v mojo dediščino, se niso mogli več izkupati iz poparjenosti. Zopet so si me lastili. Misel, da sem bogat, je bila tvegana, vendar me je neizmerno dvignila v njihovih očeh. Dejstvo, da bo Lidija ostala vdova ob živem možu, jim je šele tedaj postalo jasno z vsemi posledicami. Družina je bila globoko zadeta. Gospa Helena je očitno izgubljala glavo. Lidijo je bilo groza. Preveč se je bila že vživela v misel, da je Suvanova nevesta. Morala bi me bila le še huje mrziti. A prav tedaj jo je mati prepričevala, naj se mi ne odreče.

Zgodilo se je, česar nisem pričakoval — potrkala je na moja vrata. Oblečena je bila v modrikasto obleko z modernimi vzorci. Šele danes se spominjam, da sem bil nekoč pohvalil prav to obleko. Takrat nisem pomislil na to. Njena počeska je bila zelo skrbna. Tako skrbna, da je vzbujala pozornost. Obraz ji je gorel od zadrege.

„Ali je Srečko pri tebi?“

Saj ga je videla. Tudi je morala vedeti, da je pri meni. Vprašanje je bilo le pretveza. Sam je povedal, da ga je ona poslala v sobo, zato da ga je pozneje lahko prišla iskat. Morda ga je že prejšnje dni s posebnim namenom podila v podstrešnico. Ta možnost se mi je zazdela verjetna šele v tistem trenutku.

Delal sem se mirnega. Ne spominjam se več, kaj sem izblebetal. Znova sem se sklonil nad kovčeg, ki sem ga pravkar polnil.

Srečka je zgrabila za roko, a ga ni odpeljala. Neodločna je obstala na mestu, se ozirala po opustošenih stenah. Prekladal sem blago, kakor da se ne zmenim zanjo, a sem jo razločno videl. Ne vem, zakaj me je začela razburjati njena navzočnost.

„Že danes pojdeš?“

Z robcem si je obrisala čelo. Opazil sem, da trpi. Saj ni imela kapljice potu na obrazu, a jo je mučil občutek vročine. Ozrla se je znova, sedla na stol. Ni vedela, kaj dela. Prestrašila se je, a ni hotela več vstati.

Vedela je, da se odpeljem naslednjega dne, vendar me je vprašala. Menda je hotela za vsako ceno govoriti z menoj. Težko bi bilo uganiti njene občutke.

„Jutri se odpeljem.“

Opazila je posmehljiv izraz na mojih licih. Okrenila je obraz v stran. Najrajši bi bila vstala in odšla. Toda hotela je do dna, do konca. To jo je priklepalo na mesto.

„Ali upaš, da boš popolnoma ozdravel?“ je vprašala naglo.

Knjige, ki sem jih držal v rokah, so mi padle v kovčeg. Upognil sem se in jih urejeval.

„Upam“, sem rekel. „Izvedenec mi je zagotovil... Saj je prav. Tako ne morem viseti med življenjem in med smrtjo. Ne?“

Užival sem slednjo besedo. Da bi jo bil mogel gledati v obraz!

„Ta podstrešnica te bo čakala“, je zategnila.

„Ne vem, če se bom še kdaj vrnil“, sem pognal iz sebe naglo, mrzlo. „Mislim, da ne!“ Srce mi je razbijalo.

Čutil sem, da je hotela s prejšnjimi besedami povedati vse nekaj drugega. Da me bo čakala hiša. In ona. Nič več me ni moglo geniti. Nobena beseda. Bil sem hladen ko kamen, četudi razburjen. Moj odgovor jo je zadel. Ni se več premagovala, ne skrivala občutkov.

„Kam pa misliš iti?“ so ji rasle oči.

„Svet je velik“, se mi je kar samo smejalo. „Najprej napravim izpite, a potem... potem...“ Zamahnil sem z roko.

Sledil je molk. Zapiral sem kovčeg, ključ ni hotel zgrabiti.

„Pa boš mogel živeti brez ženske?“ se ji je spolzko zasvetilo v očeh. „Ne boš se smel več oženiti . . .“

Roka mi je zastala. Ne, saj ni govorila o meni, govorila je o sebi. Nevede se je poniževala. Zasmilila se mi je. Do mene ji je bilo toliko kakor do Suvana ali do kateregakoli drugega. Toda bil sem ji še vedno mož, ona se ne bo smela več omožiti. Svobodno ljubezen pa ji je prepovedovala meščanska morala.

Dvignil sem se bil. Pograbil sem zadnje knjige, ki so ležale na mizi. Oči so mi obstale na njenem obrazu. Bila je zardela v lica, rahlo je trepetala. Dà, saj sem ji hotel nekaj odgovoriti, a nisem našel besede. Nisem je hotel raniti. Vrgel sem knjige na tla.

Prestrašila se je in se zdrznila. Bila je nenadoma ko prebujena. Zavedela se je sama sebe. Rdečica ji je zginila z lic. Segla si je v nedrije.

„Ali boš imel dovolj denarja?“

Med prsti je tiščala šop bankovcev. Denar mi je ponujala tudi Pavlina, a ga nisem hotel vzeti. Saj ga nisem potreboval. Brat se je bil izkazal zelo velikodušnega. Tudi Merlakove pomoči se nisem mogel otresti . . . Preden sem utegnil odgovoriti, je Lidija položila denar na mizo.

„To vzemi.“

„Ne“, sem se razburil. „Denarja imam dovolj“, sem se udaril po prsih. „Ne vzamem niti beliča. Vse zaman, da mi ponujaš . . .“

Bil sem truden, sit vsega, razburil sem se. Hotel sem biti sam. Nič drugega nisem zahteval od njih, kakor da me puste, da v miru odidem. Poleg tega se mi je zdela ponudba sramotna. Ali so res mislili, da me je mogoče kupiti s šopom bankovcev? Stal sem, stiskal ustnice in mračno gledal. Lidija se je dvignila.

Bila je razočarana, užaljena. Ni me mogla razumeti. Saj tega tudi nisem pričakoval od nje. Poteze na njenem obrazu so trepetale, oči so ji bile polne mržnje. Vendar ni rekla besede. Vzela je bankovce, zgrabila Srečka za roko in odšla brez pozdrava.

Naslednji dan ni deževalo. Pokrajina se je bila učistila, obzorje se je razširilo. Le nebo je bilo še oblačno. Jesen je bila na mah izpremenila svoje lice, strahotno se je bila osiromašila. Drevje je stalo skoraj golo. Odpalo listje je pokrivalo vrtove in strehe. Barve gričev in nebá so umrle v težki sivini.

Biló je prvič, da so me ob pogledu na jesen obšli tesni občutki. Morda je bilo temu vzrok tudi slovo. Ko sem gledal skozi okno vlaka na postaji, sem se čutil strašno utrujenega, do dna izčrpanega. Saj se mi je le zato tako mudilo na postajo, ker sem se bal, da se ne bi prej zgrudil. Najrajši bi bil sedel na klop in zaspal. Pa saj ne vem, če bi bil mogel spati.

Premeril sem vsakega človeka, ki je stopil iz čakalnice. Pričakoval sem Pavlino. Na peronu ni bilo znancev. Nekaj docela tujih ljudi. Kakor da sem že med potjo in se je vlak ustavil v kateremkoli mestu. Zagledal sem žensko v temni obleki . . . Ne, ni bila ona.

Bil sem nestrpen. Slovo od doma mi je bilo lahko. Lažje kakor sem pričakoval. Kakor da mi je popolnoma umrlo srce. Poljubil sem Srečka. Lidiji sem dal le roko. Pričakoval sem, da je ne bo pri slovesu. Morda je pričakovala kake besede. Toda jezik mi je bil ko otrpel. Pa saj je bila tudi njena roka tako mrzla. V njenih očeh nisem opazil nikake žalosti. Trd izraz, ki je ko skorja pokrival mržnjo. Morda niti ni mogla prav verjeti, da me nikoli več ne bo videla.

Gospe Helene ni biló doma. Perhavec jo je v zadregi izgovarjal: „Ne vem, kaj jo je prav zdaj neslo v mesto.“ Mislil je, da jo iščem z očmi. Saj je nisem iskal. Morda sem se oziral le po kakem dragem spominu, ki bi ga hotel še vzeti s seboj. Saj mi je bilo ljubo, da je ni bilo. Prihranila sva si hinavski stiskljaj roke.

Perhavec je prisedel v kočijo. Tega mu nisem mogel braniti. Prav za prav sem imel tega človeka rad. Menda tudi on mene. Prepripi v hiši se naju niso doteknili, četudi se v urah največje napetosti v družini nisva pozdravljala. Tedaj, ko je trpko zamišljen sedel ob meni, mi je bilo hudó zanj. Ponudil sem mu lepo besedo, ki jo je zgrabil z obema rokama. „Ozdravi, fant, pa vrni se!“ mi je stiskal roko. Dà, dà. In vendar sem se oddahnil, ko je odšel.

Pavlina je prišla zadnjo minuto. Bila je oblečena v popotno obleko. Klobuk ji je spogledljivo čepel na laseh. Nič tistega smehljaja na obličju, ki ga imajo ljudje, kadar se poslavljajo. V potezah okoli ust ji je trepetalo neko zadrževano čuvstvo, ki ga je bilo težko uganiti.

Postala je, rahlo priprla veke in ošinila okna vlaka. Ko me je zagledala, ji je zganil ustnice rahel nasmešek. Stekla je k meni. Hotel sem ji stisniti roko skozi okno, a je bila že na stopnicah.

Vstopila je. Bila je nekam negotova, prsa so ji plala od razburjenja. Z naglim pogledom je ošinila oba kovčega, nato suktnjo, ki je visela ob oknu. Torbico je vrgla na sedež. Premislila se je in jo je znova pobrala.

„Ali si že mislil, da me ne bo?“

Ponujal sem ji roko, a ona je ni opazila. Ne vem, kaj sem ji odgovoril na to vprašanje. Lokomotiva je zabrlizgala.

„Vlak odhaja“, sem jo nehote prijel za ramo.

Objela me je in me vroče poljubila. Čisto nič nisem bil presenečen, kakor da sem to slutil že vnaprej. Vlak se je začel premikati, tedaj me je izpustila in se ozrla. Nasmehnila se je in sedla na klop. Vgriznila se je v ustnice, kakor da s silo zadržuje neke občutke. Gledala je v postajna poslopja, ki so hitela mimo. Prikazala se je Soča, pobočje Kalvarije, vlak je zavil na Furlansko ravnino. Na severu so ležala Brda. Še vedno je zrla skozi okno, ni našla besede.

Gledal sem jo, kakor da je ne razumem. Mislil sem, da sem jo že videl do dna, a mi je šele tedaj odgrinjala poslednjo kopreno. Ko je vstopil sprevodnik, je vzela vozni listek iz torbice.

„Kam se pelješ?“

„Do Vidma.“

Oči so ji mežikale, kakor da jo ščemi siva svetloba dneva.

„Če dovoliš, se peljem dalje“, so se ji komaj vidno premaknile ustnice. „Saj nekdo te mora spremiti. Bolnikov se ne sme samih puščati na pot.“

„Saj se izvrstno počutim.“

Sprva nisem vedel, kaj naj si mislim. Bilo je od sile enostavno. Saj sem ji bil hvaležen. Že prej sem slutil, kaj se godi v nji, toda šele tedaj mi je bilo docela jasno. Nisem čutil ljubezni do nje. Ali sem mogel ljubiti še katero žensko? In: ali sem jo smel ljubiti? Tudi če bi me spremljala samo kot prijateljica, bi mi ne bilo ljubo. Saj sem hotel na skrivaj odpotovati v popolnoma tuj kraj. Pozabiti vse, zabrisati vsako sled. Umreti, da bi nihče ne izvedel, kdaj in kje.

Trudila se je, da bi mi razbrala misli z obraza.

„Ne maraš me“, je zatožila otroško žalostno.

„Ni res, da te ne maram“, sem ji govoril pritajeno, kakor da me stiska v grlu. „Hvaležen sem ti za vse, kar si mi storila. Dobro mi dé, da imam prijateljico . . .“

„Ženska nikoli ne more biti moškemu samo prijateljica“, mi je ostro odsekala besedo. „Tista, ki govori drugače, laže . . .“

Ustnice so ji zatrepetale v joku. Ni ga mogla zadrževati, zajokala je v robec. Nato je gledala na ravnino, na jesenske njive, na gole murve, na hiše, na oblake, ki so viseli nad Karnskimi alpami . . . Njene solze so me razburile in ganile. Toda niso me omehčale. Molčal sem.

„Nikoli več te ne bom videla“, me je pogledala s solznimi očmi. „Saj ne veš, kako je s teboj.“

„Vem, kako je z menoj“, sem rekel mirno. „Vse vem. Vsako misel sem vam bral z obrazov. Saj vam ne zamerim. Tudi jaz sem si kdaj pa kdaj na tihem tega želel. Priznam, da je bolje tako... Kje imaš kovčeg?“

„Za menoj jih pošljejo“, je rekla. „Prej moram pisati, kam“, so me obupno žalostno gledale njene solzne oči.

Sedla je k meni in se mi privila k ramenu. Molčala sva. Vlak je tolkel skozi polja. Mimo oken so se lovila drevesa. Z gorá so se dvignili oblaki, prikazali so se zasneženi vrhunci.

Nekaj sladkega, a obenem težkega mi je leglo na srce. Pavlino bi bil v zahvalo za njena čuvstva najrajši objel in privil nase. Njena bolečina mi je prijala, hkrati pa sem se je bal. Kaj ji morem nuditi, če bi jo tudi ljubil? Nič. Da jo po smrti zopet vrnem družbi v zasmeh.

„Ti si še otrok“, sem ji govoril nezmislne besede in ji božal roko. „Velik otrok. Živiš trenutku in ne misliš na jutri... Čez leto in dan... bi se morda kesala... Pavlina... reci, če ni tako?“

Besede, ki sem jih blebetal skoraj brez zveze, so jo zadele. Vzela mi je roko in se dvignila. Pogledala me je z razočaranjem in užaljenostjo v zenicah. Vendar je pazila, da me ne rani s pogledom.

„Torej hočeš, da izstopim?“ je dahnila.

Trenotki molka.

„Najbolje“, sem rekel počasi.

Ni zajokala, le vztrepetala je. Pobrala je torbico, vlak je pravkar zavozil na postajo. Tako čudno se mi je nasmehnila, ko mi je podala roko. Samo roko, dasi sem čakal poljuba. Menda se mi je bila v tistem trenutku res odpovedala. Odšla je tako naglo, da sem jo s pogledom komaj ujel na vratih.

Še nekaj minut sva se gledala skozi okno. Imel sem občutek, da se bom zgrudil. Vlak se je premaknil, Pavlina mi je mahala z robcem. Nato si ga je pritisnila na obraz. Sedel sem z globokim vzdihom, bil sem izmučen. Zagnal me je kašelj, iskal sem čist robec v žepih suknje. Pod roko mi je prišel zavitek s šopom bankovcev.

Nekaj trenotkov sem strmел vanje. Lidija mi je podtaknila nekaj denarja, ki sem ga bil odklonil. Zmečkal sem ga v pesti. Pogledal sem skozi okno in zamahnil. Pisani listi so frfotali po nasipu. Nato sem zaprl oči.

Pod menoj so razbijala kolesa. Imel sem občutek, da bežim nekam v noč, daleč proč od preteklosti... Nekam v noč...

K O N E C

Sredi decembra se je vršila v kapucinski cerkvi maša zadušnica po pokojnem Miklavžu Hladniku. Vabljeni so bili vsi, ki so bili kakorkoli v sorodstvu ali prijateljstvu s Perhavčevimi. Po opravi so ostale ženske še nekaj minut v cerkvi, a moški so stopili na dvorišče pod košanje. Prižgali so si cigarete.

Po večini si niso bili dobri znanci, drug drugemu skoraj tuji. Sestajali so se le ob izrednih prilikah. Maličili so obraze, kakor da se ne morejo otresti narejene tegobe, ki so jo hlinili med mašo.

„Najrajši bi izginit“, se je Pavlinin mož nagnil do Suvana.

„Nikari. Tam je dobra kuhinja.“

Pod besedico ‚tam‘ je bil mišljen hotel, kamor so jih povabili Perhavčevi. Da se je udeležil maše tudi Suvan, se nihče ni čudil. Poslednje čase je bil stalen gost Perhavčevih. Poleg tega sta „si bila s pokojnikom dobra znanca“, je zategovala gospa Helena. Odkar se je bila Lujiza poročila s starikavim uradnikom, je bil Pavlinin mož navezal nove stike z družino. Toda ni bilo prav, da se ni počutil domačega v tej družbi.

Merlak je ujel besede in se z jeznim pogledom ozrl po Suvanu. Ni bil človek, da bi ga vsaka stvar potrla, vendar bi se bil ob pogledu na katafalk najrajši razjokal. Še ko je bil Miklavž Hladnik po poslednjem vzdihu obležal mrtev pred njim, ga ni bilo tako zgrabilo. Tu pa se ljudje razgovarjajo o jedi. Stežka se je zadrževal, da ni rekel kaj ostrega. Najrajši bi bil ta hip odšel. Pa je bil gospe Heleni trdno obljubil, da pride, ker je bil „najboljši prijatelj našega nesrečnega Miklavža“.

„Kaj da bomo jedli?“ se je oglasil Zofijin mož, kakor preklja suh gospod s plešo.

Suvan se je zasmel. Ni mu bilo treba odgovarjati, ker so prav tedaj prišle ženske iz cerkve. Gospa Helena je bila vsa v črnem, resno se je trudila, da bi ohranila tožni izraz na obrazu. Pod roko je vodila gospo Suvanovo. Ta je bila sivolasa, precej sključena ženska zelo podolgovatega obličja. Po moževi smrti so marsikaj šepetali o nji. Zdaj se je bila umaknila iz življenja in obiskovala cerkve.

Gospa Helena je pomahala kočiji, ki je prazna privozila mimo.

„Pridite za nama“, je rekla ostalim.

Počakali so, da je oddrdrala kočija, nato so polagoma odhajali po ulici. Debela Zofija je imela vsa solzna lica. Jokala je, če je le dišalo po mrliču. Pavlina je bila poleg Merlaka najbolj potrta. Oči so ji bile rdeče od joka in žalostne, polne smrtnega prezira do ljudi. Mož jo je venomer pogledoval v obraz. Poslednje čase, ko ni znala ne hotela skrivati žalosti za rajnim, je ni izpustil iz oči. Biló mu je zaradi ugleda.

Toda vse, kar je mogel narediti, je bilo, da si je grizel ustnice . . . Lidija je šla z Valerijo in Lujizo. Bila je krasna, zavidanja vredna vdova. Priti je morala smrt, da je odkrila vse njene čare, ki so se bliskali izpod črnega pajčolana. Solz ni imela na licih. Pred svetom je kazala tisti vdovski izraz, ki ima dva obraza. Z enim se poslavlja od preteklosti, a z drugim gleda v bodočnost.

V hotelu, v posebni sobi za izredne goste, je sedela ob materi nasproti Suvanu, ki jo je drzno iskal s pogledi. Pavlina je sedela ob Merlaku, daleč od moža. Sama je bila tako ukrenila . . . Obed je bil spočetka skoraj mrtvaško tih. Slišati je bilo le ropotanje pribora, prihajanje in odhajanje natarkarjev. Polagoma se je razpletla beseda. Trudila se je, da bi našla iz narejene turobnosti v naraven tok življenja.

„Dà, dà,“ je vzdihnila gospa Suvanova, ki se je rada naslajala s pogovori o mrličih, „umreti tako daleč od doma . . . Pover' uomo! Saj so govorili, da boste prepeljali truplo domov.“

Gospa Helena ni mogla prikriti rahle nejevolje v pogledu.

„Cara signora,“ je odgovorila zateglo, s sladkim glasom, „Pariz je daleč . . . Poleg tega, kdo ve, če bi dobili dovoljenje . . . Ali ni bolje, da človek počiva tam, kjer je obležal?“

Premerila je obraze, kakor bi se vpraševala, če so odkrili njeno skrito misel. Miklavževega groba ne bi hotela imeti v bližini. Vse, kar je bilo njegovega, je že pred tedni šlo iz hiše. Le njegovo sliko je zavila v papir in jo hranila. Kadar Srečko dorase, bo morda hotel vedeti, kakšen je bil njegov oče.

„Come mai,“ je godla gospa Suvanova, „saj so trdili, da bo ozdravel, zdaj tako nenadoma . . .“

„Gospod inženjer mu je zatisnil oči“, se je namrdnila gospa Helena, ki ji ta razgovor ni bil po duši. Ljubeznivo se je nasmehnila Merlaku. „On ve najbolje.“

Merlak se je zganil, kakor da ga je nekaj zbodlo do srca. Stežka se je zadrževal, da ni bil nevljuden. Gnus se mu je nabiral v grlu. Pripovedovanje o poslednjih trenutkih svojega prijatelja mu je že presedalo. Res, da je bil on edini, ki ga je videl v poslednjih hipih. In da ga je poznal do dna. Bolje ko sebe. Tem ljudem pa bi bil najrajši vrgel v obraz vse tisto, kar je bral v zapiskih pokojnika. Pa saj bi ga sploh ne bili razumeli. Imeli bi ga za blaznika. Miklavževa smrt jim je v veliko olajšanje. Zdaj poslušajo pripovedovanje o njem iz pietete z nagnjeno glavo in hlinjeno tegobo.

Ponovil je v kratkih stavkih, kar so že vsi slišali. Sam sebi se je zdel ko glumač.

„Človek mora enkrat umreti“, je vzdihnila stara gospa. „Ta prej, drugi pozneje...“

Merlak si je prižgal cigareto in jo nervozno mečkal med prsti.

Pavlina ni jedla skoraj nič. Z vilicami je le brskala po krožniku. Bila je bolešno razburjena. Ustnice so se ji krivile na jok.

„Lahko bi še živel“, je ošvignila inženjerja s kratkim pogledom.

Merlak jo je gledal postrani. Ni se mu zgenila nobena poteza na obrazu. Ta ženska mu je presedala. Hkrati pa se mu je smilila. Poznal je njena čuvstva. To ni bila nikaka umetnost, saj jih ni skrivala. Svoj čas jo je dolžil, da je bila ona, ki je povedala Miklavžu, da ne ubeži skorajšnji smrti. Prejel je bil pismo z besedami: „Priatelj, sit sem tega počasnega umiranja, pomaknil bom kazalec na tri četrti na dvanajsto...“ Tedaj je tekel k Pavlini: „Vi ste ga umorili!“ Povedala mu je, čigave so bile tiste besede, ni ji verjel. Prijatelja je našel še živega. Klavž se mu je bolno smejal: „Če bi bilo od mene odvisno, je moja smrt še daleč. Meni se hoče živeti, to je vse.“ Poudarek je ležal na besedi „živeti“. In sta „živela“. Iz mesta v mesto, iz muzeja v muzej, iz gledališča v gledališče. „Plesala bi, plesala, dokler se ne bi zgrudila“, je rekla Lujiza. To mu je povedal šele nekaj ur pred smrtjo. Pavlina jima tega ni mogla odpustiti, a krivdo je zavračala na Merlaka. Ona bi se bila za vsako minuto Miklavževega življenja pretepala s smrtjo.

„Na smrt obsojenemu se izpolni poslednja želja“, ji je odvrnil prav tako tiho.

„Gospod Suvan,“ se je oglasila gospa Helena, „vzemite še to za-rebrnico! Lidija, ponudi mu!“

Pavlina je krčevito stiskala ustnice. Zadrževala je solzo, vendar ji je obvisela na trepalnicah. Mož jo je prebadal s pogledom. Niti pred ljudmi se ne zna krotiti. Če bi se ne bal škandala, bi jo zgrabil za roko in jo odpeljal domov.

Lidija je z umerjenim nasmeškom na ustnicah ponudila Suvanu pečenko.

„Ne smete pozabiti na nas, gospa“, je rekla gospa Helena Suvanci. „Pridite nas kdaj obiskat. Saj nismo tako daleč...“

Lujiza se je glasno zasmejala.

„Poglej,“ je rekla Zofijinemu možu, „kaj ti je ostalo na bradi!“

Ta se je v zadregi drgnil s prtičem, a na bradi ni bilo ničesar. To je družbo nekoliko razvedrilo. Le Merlak se je dvignil in odšel. Pavlina mu je sledila.

„Moj Bog,“ je gospe Heleni utonila tegoba v rdečici, „človek je žalosten, a se mora smejati. Lujiza, to se ne spodobi! Saj si vendar že omožena.“